

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KOMŞU TÜRK DEVLETLERİNDE OSMANLI ALGISI
(1300-1600)

Gökhan AÇIKGÖZ

Danışman
Doç. Dr. Erkan GÖKSU

İZMİR - 2017

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

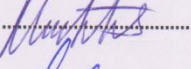
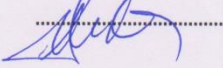
Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Gökhan AÇIKGÖZ
Öğrenci No : 2014800801
Tez Başlığı : Komşu Türk Devletlerinde Osmanlı Algısı (1300 - 1600)

Savunma Tarihi : 17.07.2017
Danışmanı : Doç.Dr.Erkan GÖKSU

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Doç.Dr.Erkan GÖKSU	-Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa DAŞ	-Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr.Fatma AKKUŞ YİĞİT	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

İmza

Gökhan AÇIKGÖZ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği ☒ / oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Banu DURUKAN SALI
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “KOMŞU TÜRK DEVLETLERİNDE OSMANLI ALGISI (1300-1600)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Gökhan AÇIKGÖZ

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Komşu Türk Devletlerinde Osmanlı Algısı (1300-1600)
Gökhan AÇIKGÖZ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tarih Programı

Bu çalışmanın temel amacı Osmanlıların 1300-1600 yılları arasında ilişkiler kurduğu Türk devletlerinin birincil kaynaklarından olan tarih kitaplarındaki (vekayinameler, kronikler) bilgiler incelenerek Osmanlı algısının oluşum nedenleri ve niteliklerinin ortaya konulmasıdır. Sözü edilen kaynaklarda Osmanlılar hakkında son derece önemli bilgiler mevcuttur. Anadolu Beylikleri dönemi kaynaklarında Osmanlı algısı olumsuz bir niteliğe sahip olmakla birlikte diğer Türk devletlerinin kaynakları için daha karmaşık bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Timurlular dönemi tarihçilerinden Şâmî ve Yezdî'nin eserlerindeki Osmanlılar ile ilgili olumsuz ifadeler, sonraki dönemlerde kaleme alınan tarih kitaplarında pek rastlanmamaktadır. Memlûk dönemi kaynaklarında Yavuz'dan önceki Osmanlı padişahları hakkında olumlu ve saygılı ifadeler kullanılmakla beraber bu durum Osmanlıların Mısır'a girip Memlûk Devleti'ne son vermeleriyle birlikte değişmiş, İbn İyas'ın eserinde (Bedâyi'ü'z-Zuhûr) Yavuz hakkında son derece olumsuz ifadeler kullanılmıştır. Diğer bir Türk devleti olan Safevî Devleti'nin (1600 öncesi) kaynaklarında Osmanlılar hakkında kullanılan olumsuz ifadeler son derece azdır. Bütün bu verilen bilgilere dayanarak kaynaklardaki Osmanlı algısının daima olumlu veya olumsuz olduğu hakkında bir genelleme yapmak mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Algı, Bakış Açısı, Beylikler, Osmanlı, Memlûk, Safevî, Timur, Yavuz.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Ottoman Perception In Turkish States That Were Neighboring With The Ottoman Empire (1300-1600)

Gökhan AÇIKGÖZ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

Primary aim of this study is to reveal features of Ottoman perception and its formation causes by viewing informations in history books (annals, chronicles) are as primary sources of Turkish states that had contacted with Ottomans between 1300-1600. There are extremely important informations in mentioned sources about Ottomans. Ottoman perception in Anatolian Principalities period's sources is deprecating but a more complex table emerges in other Turkish states' sources. There are negative expressions about Ottomans in history books of Sami and Yazdi who were Timurid period's historians but it is difficult to run across same expressions in other history books written later periods. It seems that in Mamluk period's sources possitive and respectful expressions were used about Ottoman padisashes before Yavuz. However this situation changed after Ottomans entered Egypt and ended Mamluks, for instance Ibn Iyas's history book (Bada'i' al-Zuhur) has extremely negative expressions about Yavuz. (Before 1600) In sources of The Safavid State that was an other Turkish state, negative expressions were barely used about Ottomans. These all informations seem that it is not possible to generalize whether the Ottoman perception is always possitive or negative.

Keywords: Perception, Perspective, Principalities (Beyliks), Ottoman, Mamluk, Safavid, Timur, Yavuz.

**KOMŞU TÜRK DEVLETLERİNDE
OSMANLI ALGISİ (1300-1600)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
EKLER LİSTESİ.....	ix
 GİRİŞ.....	 1
KAYNAKLAR ve METOD.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN KOMŞULARI OLAN TÜRK DEVLETLERİ (1300-1600)

1.1 ANADOLU BEYLİKLERİ.....	12
1.2 TİMURLULAR.....	18
1.3. MEMLÜKLER.....	21
1.4. SAFEVÎLER.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

**KAYNAKLARDAKİ BİLGİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE OSMANLI
ALGISİ**

2.1. TARİH YAZIMINDA ALGI.....	32
2.2. BEYLİKLER DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISİ.....	35
2.3. TİMURLULAR DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISİ.....	46
2.4. MEMLÜKLER DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISİ.....	55
2.5. SAFEVÎLER DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISİ.....	65
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	74
EKLER	

KISALTMALAR

Belleten	Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	Hicri Yıl
Haz.	Hazırlayan
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
İng.	İngilizce
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa numarası
ss.	Sayfadan Sayfaya
vr.	Varak

ŞEKİLLER LİSTESİ

HARİTALAR

Harita 1: Orhan Bey Döneminde Osmanlı Devleti ve Anadolu Beylikleri	s. 17
Harita 2: Timur Döneminde Timurlular, Osmanlılar ve Memlûkler	s. 20
Harita 3: Ankara Savaşı'ndan Önce Osmanlı Devleti	s. 21
Harita 4: Memlûk Devleti'nin En Geniş Sınırları	s. 26
Harita 5: Safevîler ve Komşuları Olan Diğer İslam Devletleri	s. 31



EKLER LİSTESİ

EK 1: Bizans Kaynakları (Pachymeres, Dukas, Kısa Kronikler) ve Diğer Yunanca Kısa Kroniklerde Osmanlılar Hakkında Verilen Bilgiler ve Kullanılan İfadelerden Seçmeler ek s. 1

EK 2: Klasik Dönem Osmanlı Kroniklerinde (Âşıkpaşazâde, Mehmed Neşrî, İdris-i Bitlisî, İbn Kemal, Gelibolulu Mustafa Âli) Anadolu Beylikleri, Timurlular, Memlûkler ve Safevîler Hakkında Verilen Bilgiler ve Kullanılan İfadelerden Seçmeler ek s. 6

EK 3: İbn Kemal'in Kızılbaşlarla İlgili Fetvasından Bir Bölüm ek s. 13

GİRİŞ

KAYNAKLAR VE METOD

Osmanlı Devleti'nin, 1300-1600 arası dönemde (Klasik Dönem) komşuları olan ve en yoğun ilişkiler kurduğu Türk devletleri; Anadolu Beylikleri, Timurlular, Memlûkler ve Safevîlerdir. Topraklarını diğer Türk ve İslam devletlerinin egemenlik sahalarına doğru genişletme politikası izlediği yıllarda bu devletlerle karşı karşıya gelen Osmanlılar hakkında bu dönemlerde kaleme alınan eserlerde önemli bilgiler bulunmaktadır. Savaş veya barış dönemlerinde komşusu olan Türk devletlerinin kaynaklarında Osmanlılar hakkında kullanılan ifadeler ve Osmanlı algısının farklı niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu tez çalışmasının birinci bölümünde, kaynakları incelenen Türk devletlerinin siyasi tarihleri hakkında bilgiler verilmiş, ikinci bölümde ise Osmanlılar hakkında sözü edilen devletlerin çoğunlukla kendi hâkimiyet dönemlerinde yazılmış olan tarih kitaplarındaki Osmanlı algısı ele alınmış ve Osmanlılar hakkında kullanılan -ağırlıklı olarak olumsuz- ifadeler bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Burada şu önemli hususu da belirtmek gerekir ki bu çalışmada Osmanlı algısı kapsamında daha çok Osmanlı padişahları ve devlet adamları hakkında -siyasi ilişkiler odaklı olarak- kaynaklarda verilen bilgiler ve kullanılan ifadeler değerlendirmeye alınmıştır. Bunun en önemli nedeni de kaynaklarda üst tabakayı yani yönetici zümreyi temsil eden kişiler hakkında doğal olarak daha fazla bilgi malzemesinin bulunuyor olmasıdır. Sözü edilen devletlerin kaynaklarında Osmanlı Devleti'nin tebaası olan alt zümreler hakkında verilen bilgiler ise son derece az olduğu için üst veya alt zümreler hakkında oluşan algı ve benzer şekillerde yapılacak olan herhangi bir sınıflandırmaya başvurulmamıştır. Ekler bölümünde ise karşılaştırma yapılması amacı ve algı konusunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle bazı Bizans kroniklerindeki Osmanlılar ve Osmanlı kroniklerindeki komşu Türk devletleri hakkında olumlu ve olumsuz ifadelerin kullanıldığı bölümlerden yapılan alıntılar ve Osmanlı şeyhülislamı, tarihçi İbn Kemal'in Kızılbaşlarla ilgili vermiş olduğu fetvadan bir bölüm yer almaktadır.

Çalışmanın konusu ile ilgili olarak bu bölümde Osmanlı Devleti'nin klasik dönem olarak adlandırılan 1300-1600 yılları arasında komşuları olan Türk devletlerinin kaynakları (kronikler) ve Necdet Öztürk tarafından hazırlanan *Anonim*

Osmanlı Kroniği (1299-1512) ile Bizans tarihçilerinden Dukas'ın kroniği hakkında bilgiler verilecektir. Osmanlı algısı ile ilgili olarak daha geniş ölçüde yararlanılan ve daha çok bilgi ihtiva eden kaynaklar burada biraz daha ayrıntılı bir şekilde tanıtılacak, diğer kaynakların ise sadece isimleri ve yazarları belirtilip bu çalışmada yararlanılmış olanlar dipnotlarda belirtilecektir.¹

Bezm u Rezm: Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî (ö. 1398'den sonra), gençlik yıllarını Bağdat'ta geçirmiş olup, Timur'un Bağdat'ı ele geçirmesi (1392-93) üzerine efendisi Celayirli Sultan Ahmed ile Kerbela'ya kaçmışsa da yakalanarak Timur'un oğlu Miranşah'ın yanına götürülmüştür. Oradan da 1394 yılında Sivas hükümdarı Kadı Burhâneddin'e sığınmış ve onun hizmetine girmiştir. Esterâbâdî, Kadı Burhâneddin'in emriyle kaleme aldığı özel bir tarih kitabı niteliğindeki *Bezm u Rezm*'i (*Eğlence ve Savaş*), 1398 yılında tamamlamıştır.² Eserin dili Farsçadır. XIV. yüzyılda Anadolu beylikleri arasındaki mücadeleler konusunda çok önemli bilgiler içeren eserde Kadı Burhâneddin'in Osmanlılarla olan ilişkileri de ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Türkiye'de ilk defa (1928) Kilisli Rıfat tarafından yayınlanan *Bezm u Rezm*'i Mürsel Öztürk Türkçe'ye çevirmiş ve bu çeviri 1990 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır.³

Karamannâme: Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Şikârî'nin, *Karamannâme* isimli eserini 16. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısında kaleme aldığı tahmin edilmektedir. Karamanoğulları'nın hüküm sürdüğü coğrafyada yazılan ve bu beyliğe ait tek özel tarih kitabı olma özelliğini taşıyan eserin Alaeddin Ali Bey'in (1361-1398) emriyle Yarcânî isimli bir şair tarafından Farsça yazılan bir hanedan tarihi olan *Şehnâme*'nin, dönemin Osmanlı Türkçesi'ne yapılan bir çevirisi olduğu bilinmektedir.⁴ Olayların tarihlerinin verilmediği ve kronolojik hatalar da

¹ Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde Timurlular ve Safeviler dönemi Farsça kaynaklardaki Osmanlılarla ilgili bilgilerin Türkçe'ye çevrilmesi hususunda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Doç. Dr. Erkan Göksu'ya ve yine aynı şekilde Memlûkler dönemi Arapça kaynaklardaki Osmanlılarla ilgili bazı bölümleri Türkçe'ye çeviren dostum Maged Lajah'a teşekkürlerimi sunarım.

² Yazarın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, "Aziz b. Erdeşir Esterâbâdî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 11, İstanbul, 1995, (DİA), s. 438.

³ Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, **Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)**, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

⁴ Rudi Paul Lindner, **Göçebeler ve Osmanlılar**, çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 199-206; M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", **MEB İslam Ansiklopedisi**, 6. Cilt, İstanbul, 1977, (İA), ss. 316-330; Sara Nur Yıldız, "Şikârî", **DİA**, Cilt: 39, İstanbul, 2010, ss. 162-163.

içeren eserde Karamanoğulları'nın Osmanlılar ile ilişkileri Alaeddin Ali Bey dönemi kısmında ayrıntılarıyla anlatılırken, sonraki bölümlerde bu ilişkiler yüzeysel bir biçimde ele alınmıştır. Eser Mesud Koman tarafından 1946 (çeviri yazı), Metin Sözen ve Necdet Sakaoğlu tarafından da (çeviri yazı ve tıpkıbasım) 2005 yılında aynı nüsha temel alınarak yayınlanmıştır.⁵

Kitab-ı Diyarbekriyye: Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri hakkında yazılmış en geniş kapsamlı tarih kitabı olan ve Uzun Hasan adına yazılan *Kitab-ı Diyarbekriyye*'nin yazarı Ebu Bekr-i Tihranî, sırasıyla Timurlular, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinin hizmetinde bulunmuştur. Eserinde Yıldırım Bâyezid'in Timur ile olan ilişkileri ve Uzun Hasan döneminde Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Ülkemizde ilk defa (Farsça metin ve açıklamalar) Faruk Sümer ve Necati Lugal tarafından yayınlanan *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.⁶

Dukas Kroniği: Son dönem Bizans tarihçilerinden Dukas (ö. 1470), yaşamının büyük bir kısmını Cenevizlilerin hizmetinde geçirmiştir. Fatih'in Edirne'deki sarayını da birkaç defa ziyarette bulunan Dukas'ın 1341-1462 yılları arasını kapsayan *Historia* adlı eserinde Osmanlılar hakkında da ayrıntılı ve son derece önemli bilgiler yer almaktadır. Ayrıca, bazı Anadolu beylikleri, özellikle Aydınoğlu Cüneyd Bey'in faaliyetleri ve onun Osmanlılarla ilişkileri hakkında verilen bilgiler de kayda değer olup, bu çalışmada sadece Cüneyd Bey'in Osmanlı padişahları ve devlet adamları ile ilgileri söylediği rivayet edilen sözlerin bulunduğu bölümler değerlendirmeye alınmıştır. Dukas'ın eseri Türkçe'ye ilk defa V. Mirmiroğlu tarafından çevrilmiş, Bilge Umar da eserin yeni bir çevirisini yapmıştır.⁷

Anonim Osmanlı Kroniği: Osmanlı tarihinin klasik dönemde kaleme alınan yerli kaynaklarından Anonim tarihler, tarih yazıcılığının önemli bir gelişme gösterdiği II. Bâyezid döneminde genel olarak sanatsal ifadelerden uzak, yalın bir dille kaleme alınan ve yazarları belli olmayan eserlerdir. Kütüphane kataloglarında

⁵ Şikârî, **Karaman Oğulları Tarihi**, haz. M. Mesud Koman, Yeni Kitab Basımevi, Konya, 1946; Şikârî, **Karamannâme**, haz. Metin Sözen ve Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği - Karaman Belediyesi Yayını, İstanbul, 2005.

⁶ Ebu Bekr-i Tihranî, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

⁷ Dukas, **Bizans Tarihi**, çev. VI. Mirmiroğlu, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956; Mikhael Doukas, **Tarih, Anadolu ve Rumeli, 1326-1462**, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

çoğu *Tevârih-i Âl-i Osman* adıyla kayıtlı olan bu eserlerin nüsha sayıları oldukça fazla olup bunların hemen hemen tamamı bazı ayrıntılar ve farklılıklar dışında genel olarak içerdikleri bilgiler açısından birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Bunlardan 1299-1512 yılları arası Osmanlı tarihinin anlatıldığı ve Cüneyd Bey'in Osmanlılarla ilgili söylediği sözlerin de nakledildiği bir nüsha, Necdet Öztürk tarafından (çeviri yazı-tıpkıbasım) hazırlanarak *Anonim Osmanlı Kroniği* adıyla yayınlanmıştır (2000).⁸

Zafernâme (Nizameddin Şâmî): Yaşamı hakkında edindiğimiz bilgilerin kaynakları kendi eseri ile Yezdî ve Hâfız-ı Ebrû'nun eserleri olan Nizameddin Şâmî⁹ (ö. 1411 veya 1412), Timur'un Bağdat kuşatması sırasında ona bağlılığını sunduğu 1393 yılına kadar Celayirlilerin hizmetinde bulunmuş, 1400 yılında da yine aynı hükümdarın Halep'i ele geçirmesi üzerine vezir Celâlü'l-İslam aracılığıyla Timur'un huzuruna çıkarılmıştır. Semerkand'a geri dönüş yolculuğunda Şâmî'nin Tebriz'e dönmesine izin veren Timur, ondan kendi hanedanının tarih eserlerinin tatmin edici olmaktan uzak ve yetersiz olduğu gerekçesiyle sade bir üslupla kendi döneminin olaylarını ve fetihlerini yazmasını istemiştir. Bunun üzerine Şâmî, Timur'a ve ikinci nüshasını da Timur'un torunu vali Ömer Bahadır'a sunduğu ve 1393-1404 yılları arası dönemi ayrıntılı bir biçimde ele aldığı *Zafernâme* adlı eserini kaleme almıştır. Bu kitapta verilen bilgiler önemli ölçüde yazarın kendi gözlemlerine ve birincil kaynaklara dayanmaktadır. Eserde Timur'un Anadolu'daki faaliyetleri ve Osmanlılarla ilişkileri de ayrıntılarıyla anlatılmıştır. *Zafernâme*, Necati Lugal tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır.¹⁰

Zafernâme (Şerefeddin Ali Yezdî): Mirza Şahruh ve Mirza İbrahim Sultan dönemlerinde devlet hizmetinde bulunan vali, tarihçi, âlim ve şair Şerefeddin Ali Yezdî¹¹ (ö. 1454), *Zafernâme* isimli eserini Mirza İbrahim Sultan'ın Timur dönemi olaylarını yazmasını istemesi üzerine kaleme almıştır. İçeriği göz önüne alındığında büyük oranda Şâmî'nin eserinin temel alındığı anlaşılan eserde, yazılışı sürecinde

⁸ **Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)**, haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000.

⁹ Hayatı hakkında bkz. Gülay Ögün Bezer, "Nizameddin Şâmî", **DİA**, Cilt: 38, İstanbul, 2010, s. 330.

¹⁰ Nizameddin Şâmî, **Zafernâme**, çev. Necati Lugal, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

¹¹ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kaan Dilek, "Şerefeddin Ali Yezdî", **DİA**, Cilt: 38, İstanbul, 2010, ss. 550-552.

yararlanılan dönemin diğer kaynaklarında yer almayan bilgiler bulunmaktadır. Aynı zamanda bazı resmî kayıtlar ile Mirza İbrahim Sultan'ın toplattığı bilgilerden de yararlanılmıştır. Timur ve Şahruh dönemlerini anlatan iki bölüm ve bir de hatimenin bulunduğu eserde Osmanlılar ile olan ilişkilere geniş yer verilmiştir. Eser, D. Ahsen Batur tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (2013).¹²

Târîh-i Kebîr: Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî'nin ismine tezkirelerde ve diğer kaynaklarda rastlanmamaktadır. Yazarın *Târîh-i Kebîr* adlı dünya tarihi niteliğindeki eserinin altıncı ve son bölümünde Timur ve Şahruh dönemi olayları anlatılmaktadır. Timur dönemine temel olarak Yezdî'nin *Zafernâme* adlı eseri özetlenerek alınmış olsa da yazarın çağdaşı olduğu Şahruh dönemi hakkında verdiği bilgiler daha ayrıntılıdır. Aynı zamanda eserde dönemin diğer kaynaklarında yer almayan orijinal bilgiler de bulunmaktadır. Timur döneminde Osmanlılarla ilişkilerin anlatıldığı kısımdan başka Şahruh dönemi olaylarının anlatıldığı bölümde de Osmanlı padişahı II. Murad'ın Hristiyan devletlerle mücadelelerine değinilmiştir. Eserin son bölümü İsmail Aka tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve 2011 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır.¹³

Timurlular döneminin ünlü tarihçi ve coğrafyacılarından Hâfız-ı Ebrû'nun (ö. 1430) *Mecma'u't-Tevârîh* adlı eserinin dördüncü bölümü olan ve aynı zamanda ilk üç bölümden ayrı olarak yayınlanan *Zübdetü't-Tevârîh*'i¹⁴, dönemin diğer bir ünlü tarihçisi ve münşî Abdürrezzâk es-Semerkandî'nin (ö. 1482) *Matlau's-Sadeyn ve Mecmau'l-Bahreyn*'i¹⁵ ve Mîrhând'ın (ö. 1498) *Ravzatü's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*¹⁶ adlı eserleri de bu çalışmada yararlanılan diğer Timurlular

¹² Şerefeddin Ali Yezdî, **Emir Timur (Zafernâme)**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.

¹³ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, **Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)**, çev. İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

¹⁴ Hâfız-ı Ebrû, **Zübdetü't-Tevârîh, Cilt: II**, yay. Seyyid Kemâl Hâc Seyyid Cevâdî, Tahran, H. 1380.

¹⁵ Abdürrezzâk es-Semerkandî, **Matlau's-Sadeyn ve Mecmau'l-Bahreyn, Cilt: I, Defter: II**, yay. Abdülhüseyn Nevaî, Tahran, 2004.

¹⁶ Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, **Ravzatü's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ I-II**, yay. Abbas Zeryâb, Tahran, H. 1338. Bu yayın eserin 2 ciltlik muhtasarıdır. Timurlular bölümü günümüz Türkçesine henüz çevrilmeyen eserin Gazneliler ve Selçuklular ile ilgili bölümleri Erkan Göksu tarafından dilimize çevrilmiştir. Bkz. Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, **Gazneliler, Ravzatu's-Safâ, Mülûk-ı Gazneviyye**, çev. Erkan Göksu, Kronik Kitap, İstanbul, 2017; Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, **Ravzatu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ (Tabaka-i Selçûkiyye)**, çev. Erkan Göksu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

dönemi kaynaklarından olup, bu eserlerde Timur dönemi olaylarının anlatıldığı kısımlardaki Yıldırım Bâyezid hakkında kullanılan ifadeler bu çalışmada kısaca ele alınmıştır. Ayrıca henüz yayınlanmamış olan ve M. İbrahim Yıldırım tarafından bir makale ile ayrıntılı bir şekilde ele alınan Zahîrüddin Mar'aşî'nin *Müntahabü't-Tevârîh* isimli eserinde -makalenin yazarı tarafından bir kısmı Türkçe'ye çevrilen- Yıldırım Bâyezid ile ilgili verilen bilgilerden de çalışmanın konusuyla ilgisi derecesinde yararlanılmıştır.¹⁷

Es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk: Sadece Memlûkler döneminin değil Ortaçağ İslam dünyasının da en önemli tarihçilerinden olan Makrîzî (ö. 1442), Kahire'de iyi bir eğitim-öğretim sürecinden geçmiş, el-İrâkî, el-Bulkînî ve İbn Haldun başta olmak üzere dönemin ünlü âlimleri ve hocalarından farklı alanlarda dersler almıştır. Divân-ı İnşâ kâtipliği, vaizlik, müderrislik, mütevellilik ve muhtesiblik gibi resmi görevlerde bulunan ve aynı zamanda fıkıh, hadis, edebiyat ve astronomi gibi alanlarla da ilgilenen Makrîzî, 1421'den itibaren tarih çalışmalarına ağırlık vermiş ve bu alanda birçok eser kaleme almıştır. Mısır'ın İslam öncesi dönemlerini de içeren ve Eyyubiler ile Memlûkler kısımlarında olayların yıl yıl anlatıldığı *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk* adlı eserinde Berkuk döneminde başlayan Osmanlı-Memlûk ilişkileri, Yıldırım Bâyezid ile oğulları, II. Murad'ın bazı faaliyetleri ve iki devlet arasında gidip gelen elçilerden de söz edilmiştir. Makrîzî'nin bu eserinde yer alan Osmanlılarla ilgili kayıtlar Cüneyt Kanat tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.¹⁸

İnbâ'el-Gumr bi-Ebna'el-'Umr: Tarih alanında yazdığı eserleri genellikle biyografik içerikli olan ve babası Nureddin gibi ünlü bir hadis âlimi olup, Kahire, Hicaz, Şam ve Yemen gibi dönemin ünlü ilim merkezlerinde birçok hocadan farklı alanlarda dersler alan İbn Hacer el-Askalânî (ö. 1449), İslam ilimleri sahasında başta hadis olmak üzere medreselerde birçok alanda dersler vermiş ve birçok camide

¹⁷ M. İbrahim Yıldırım, "Timurlu Tarihine Dair Farsça Yeni Bir Kaynak: Zahîr-i Mar'aşî'nin Müntahabü't-Tevârîh'i", **Belleten**, Cilt: LXXX, Sayı: 288, 2016, ss. 371-395. Timurlular dönemi tarihçileri ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Felix Tauer, "Timurlular Zamanında Tarihçilik", çev. Ahmed Ateş, **Belleten**, Cilt: XXIX, Sayı: 113, 1965, ss. 49-69; Walter Hinz, "Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tetkiki", çev. Mehmet Altay Köymen, **Belleten**, Cilt: VI, Sayı: 21-22, 1942, ss. 85-120.

¹⁸ Cüneyt Kanat, **Makrîzî'nin Kitâb es-Sulûk'unda Osmanlılar, Karamanoğulları ve Batı Anadolu Beylikleri ile İlgili Kayıtlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1991, (Makrîzî).

hatiplik, vaizlik, 1408 yılından itibaren Darü'l-Adl'de müftülük, 1423'ten itibaren de Mısır'da ölümünden kısa bir süre öncesine kadar Şafii başkadılığı görevlerinde bulunmuştur. 1371-1446 yılları arasını kapsayan ve tarih alanındaki en önemli eserlerinden olan *İnbâ'el-Gumr bi-Ebna' el-'Umr*'da Osmanlılar ve özellikle İstanbul'un fethi hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu eserdeki Osmanlılar ile ilgili kayıtlar Şevkiye İncalcık tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.¹⁹

İkdü'l-Cümân fî Târih-i Ehli'z-Zamân: Memlûkler döneminin ulema sınıfına mensup bir ailesinden gelen Türk asıllı tarihçi Bedreddin el-'Aynî (ö. 1451), farklı ilim merkezlerinde eğitim görmüş ve ünlü hocalardan dersler almıştır. Aynı zamanda bir fâkih olup, hadis ve dil alanlarında da tanınan bir âlim olan el-'Aynî, Kahire muhtesibliği, nâzirü'l-ahbaslık, medrese hocalığı, Hanefi başkadılığı gibi önemli mevkilerde de görev almış, Türkçeyi de iyi bilmesi nedeniyle yakın ilgisini gördüğü sultan Barsbay'ın 1438 yılında vefatından sonra edebi faaliyetlere ağırlık vermiştir. Onun tarih alanındaki en önemli eseri ve bir dünya tarihi olan *İkdü'l-Cümân fî Târih-i Ehli'z-Zamân*'da Osmanlılarla ilgili önemli bilgiler verilmekte ve Mısır'a Osmanlılardan gelen elçiler hakkında dönemin Osmanlı kaynaklarında bulunmayan bilgiler de yer almaktadır. Bu eserde yer alan Osmanlılar ile ilgili kısımlar Âdile Âbidin tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Osmanlı kaynaklarında verilen bilgilerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.²⁰ Eserde, 15. yüzyıl Anadolu tarihi ile ilgili bilgilerin bulunduğu kısımlar da Kazım Yaşar Koprman tarafından dilimize çevrilmiştir.²¹

En-Nücümü'z-Zâhire fî Mülûk-i Mısır ve'l-Kâhire: Dönemin diğer bir ünlü tarihçisi İbn Tağrıberdî (ö. 1470), aynı zamanda Berkuk'un azatlılarından ve Halep ve Dımaşk nâiblikleri görevlerinde de bulunmuş olan ünlü emirlerden -Türk asıllı

¹⁹ Şevkiye İncalcık, "İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, 1948, (İbn Hâcer), ss. 189-195; Şevkiye İncalcık, "İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler II", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 4, 1948, (İbn Hâcer II), ss. 349-358; Şevkiye İncalcık, "İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler III", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 5, 1948, (İbn Hâcer III), ss. 517-529.

²⁰ Âdile Âbidin, "Aynînin, İkdülcuman Fi Tarihi Ehlizzeman Adlı Tarihinde Osmanlılara Ait Verilen Malûmatın Tetkiki", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi**, Cilt: II, 1938, ss. 109-215.

²¹ Kazım Yaşar Koprman, **El-Aynî'nin İkdü'l-Cumân'ında IV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 1971.

olduğu da söylenen- Seyfeddin Tağrıberdî'nin oğludur. Döneminin ünlü âlim ve hocalarından (el-Bulkinî, İbn Hacer, İbn Arabşah, Makrîzî ve diğer âlimler) İslam ilimleri, pozitif bilimler ve musiki alanlarında dersler alan İbn Tağrıberdî, hocası Makrîzî'den de etkilenecek tarih çalışmalarına yönelmiştir. Kendisinden önceki ünlü tarihçilerin eserlerinden de yararlanan yazarın bu alandaki en önemli ve geniş kapsamlı eserlerinden olan (641 yılında Mısır'ın fethinden 1467 yılına kadar gelen) *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûk-i Mısır ve'l-Kâhire*'de Osmanlılar ve İstanbul'un fethi hakkında kayda değer bilgiler yer almaktadır. Eserin bazı bölümleri D. Ahsen Batur tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.²² Yine aynı eserde, Dulkadiroğulları ile ilgili bilgilerin bulunduğu bölümler de Kürşat Solak tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.²³ Yazarın bu çalışmada yararlanılan diğer eserleri ise *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi Ba'de'l-Vâfi*²⁴ ve *Havâdisü'd-Dühûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şühûr*'dur.²⁵

Bedâyi'ü'z-Zuhûr fî Vekâyi'i'd-Duhûr: Dedeleri ve babası Çerkez Memlûkleri döneminde önemli askerî ve idarî görevlerde bulunan İbn İyas²⁶ (ö. 1523 veya 1524) iyi bir eğitim-öğretim sürecinden geçerek dinî ilimlerin yanında özellikle coğrafya ve tarih alanlarında da dönemin önde gelen hocalarından dersler almıştır. Sultan Kansu Gavri döneminde kendisine tahsis edilen iktâ gelirleri sayesinde rahat bir dönem yaşayan İbn İyas'ın tarihçilik alanındaki en önemli eseri olan *Bedâyi'ü'z-Zuhûr fî Vekâyi'i'd-Duhûr*'da -en eski dönemlerden 1522'ye kadar- Mısır tarihi ele alınmıştır. Sultan Kayıtbay'ın saltanatından önceki dönemlerin özet olarak anlatıldığı, bu hükümdarın saltanatı ve sonraki dönemlerin ise oldukça ayrıntılı bir biçimde ele alındığı eserde Memlûk-Osmanlı ilişkilerine de geniş yer verilmiştir. İbn İyas, aynı zamanda Osmanlılar tarafından Mısır'da yapılan yeni malî, idarî ve askerî düzenlemelere de değinmiştir. Bu çalışmada Muhammed Mustafa tarafından 5 cilt halinde yayınlanan eserin 2.-4. ve Ramazan Şeşen tarafından Türkçeye çevrilen 5.

²² İbn Tağrıberdî, *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.

²³ Kürşat Solak, *İbn Tagri Birdî'nin "en-Nucûm ez-Zâhire" Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları Beyliği İle İlgili Kayıtlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004.

²⁴ İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi Ba'de'l-Vâfi*, 11. cüz, yay. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire, 2005, (el-Menhelü's-Sâfi).

²⁵ İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-Dühûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şühûr*, 1.-2. cüz, yay. İzzeddin Muhammed Kemâleddin, Beyrut, 1990, (Havâdisü'd-Dühûr).

²⁶ Hayatı ve eserleri hakkında bkz. Muhammed Razuk, "İbn İyas", *DİA*, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 97-98.

ciltlerinden yararlanılmıştır.²⁷ Eserin Ramazanoğulları ve Akkoyunlular ile ilgili kayıtların bulunduğu kısımları da Tülay Koyuncuoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.²⁸

Memlûkler dönemi kaynaklarındaki bilgilerin değerlendirildiği bölümde ele alınan diğer kaynaklar ise Şemseddin Sehâvî'nin (ö. 1497) *et-Tibrü'l-Mesbûk fî Zeyli's-Sülûk ve ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi*²⁹ adlı eserleri, İbn Tolun'un (ö. 1546) *İ'lâmü'l-Verâ'sı*³⁰ ve Osmanlı dönemi Mısır tarihçilerinden İbn Zünbül'ün (ö. 1553'ten sonra) eseridir.³¹

Tezkire: Safevîlerin ikinci hükümdarı Şah I. Tahmasb³² (ö. 1576) tarafından kaleme alınan *Tezkire*, hükümdarın kendi yaşadığı dönemin siyasî olaylarının anlatıldığı ve hatırat niteliğinde olup son derece önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Eser beş bölümden oluşmaktadır. *Baburnâme*'den taklit edilerek yazıldığı da ileri sürülen *Tezkire*'de Safevîlerin Osmanlılarla ilişkileri hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Daha sonra eserdeki Osmanlılarla ilgili kayıtların inceleneceği

²⁷ İbn İyas, *Bedâyi'ü'z-Zuhûr fî Vekâyi'i'd-Duhûr II-V*, yay. Muhammed Mustafa, Kahire, 1972-1984; İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, (Bedâyi'ü'z-Zuhûr fî Vekâyi'i'd-Duhûr, V. Cilt) (çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016, (V).

²⁸ Tülay Koyuncuoğlu, *İbn İyâs'ın "Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr" Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular İle İlgili Kayıtlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004.

²⁹ Şemseddin Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi*, 10. cüz, yay. Hüsâmeddin el-Kudsî, Beyrut, 1992, (ed-Dav'ü'l-Lâmi', 10. cüz); Şemseddin Sehâvî, *et-Tibrü'l-Mesbûk fî Zeyli's-Sülûk*, 3. cüz, yay. Lebibe İbrahim Mustafa ve Necva Mustafa Kâmil, Kahire, 2005, (et-Tibrü'l-Mesbûk, 3. cüz).

³⁰ Şemseddin İbn Tolun, *İ'lâmü'l-Verâ bi-Men Vüllîye Nâ'iben Mine'l-Etrâk bi-Dımaşki's-Şâmi'l-Kübrâ*, yay. Muhammed Ahmed Dehmân, Dımaşk, 1984.

³¹ İbn Zünbül, *Âhiretü'l-Memâlik*, yay. Abd el-Mun'im Âmir, basım yeri yok, 1998. Memlûkler dönemi kaynaklarındaki kayıtların değerlendirildiği bölümde, İbn Zünbül'ün bu eserinin farklı bir nüshasının I. cildi (Manisa İlk Halk Kütüphanesi, no: 1357) ile ilgili olarak ülkemizde Eman Hayajneh tarafından yapılan doktora tezi çalışmasından da yararlanılmıştır. Bkz. Eman Hayajneh, *İbn Zünbül'ün 'Vâkıatu Sultan Selim ve Es-Sultan Kansu El-Gavri' Adlı Eserinin Tahlil ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2005. Memlûk tarihçileri ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Kavas, "Şemseddin İbn Tolun", *DİA*, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 415-416; Ali Osman Koçkuzu, "Bedreddin Âynî", *DİA*, Cilt:4, İstanbul, 1991, ss. 271-272; Cengiz Tomar, "Şemseddin Sehâvî", *DİA*, Cilt: 36, İstanbul, 2009, ss. 313-315; Erkan Göksu, "İbn Tağrıberdî ve Tarihçiliği", *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi (A Journal of Oriental Studies)*, Yıl: VIII, Sayı: 26, 2008 (I), ss. 69-90; Eymen Fuad es-Seyyid, "Makrîzi", *DİA*, Cilt: 27, Ankara, 2003, ss. 448-451; M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, Cilt: 19, İstanbul, 1999, ss. 514-531; Mustafa Çuhadar ve İsmail Yiğit, "İbn Tağrıberdî", *DİA*, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 385-388; Samira Kortantamer, "Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1, 1983, ss. 31-35; Seyyid Muhammed es-Seyyid, "İbn Zünbül", *DİA*, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 474-476.

³² Şah I. Tahmasb ve hükümdarlık dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cihat Aydoğmuşoğlu, *Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)*, 2. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, (Safevî), ss. 51-61; Tufan Gündüz, "Tahmasb", *DİA*, Cilt: 39, İstanbul, 2010, ss. 413-415.

bölümde de belirtileceği gibi Şah'ın, Kanûnî Sultan Süleyman'a karşı olumlu bakış açısı dikkat çekicidir. *Tezkire*, Hicabi Kırlangıç tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (2001).³³

Relactions (İlişkiler): Şah Abbas tarafından Avrupa'ya gönderilmek üzere 1599 yılında yola çıkan elçilik heyetinde bulunan Oruç Bey Bayat, genç yaşta devlet hizmetine girmiş ve Safevî ordusunda önemli görevlerde bulunan babası Sultan Ali Bey Bayat gibi bazı savaflara katılmıştır. İspanya'ya ulaştıktan sonra dikkat çekici ve benzerine az rastlanır bir olay olarak Oruç Bey, heyetteki iki kişi ile beraber vaftiz olup din değiştirerek Katolik Hristiyan olmuş, Don Juan adını almış ve İran'a dönmeyerek yaşamının geri kalan kısmını İspanya'da tamamlamıştır.³⁴ İran'dan İspanya'ya kadar süren uzun yolculuğu esnasında başından geçen olayların önemli bir kısmını not etmiş ve bu notlar seyahatnamesinin temelini oluşturmuştur. İspanyolca yazılan eserin (*Relactions*) ilk iki bölümünü Oruç Bey İspanya'da tanıştığı Licentiate Ramon ile birlikte kaleme almıştır.³⁵ Üçüncü bölüm ise yalnızca Oruç Bey'in anılarını içermektedir. Eserde coğrafi bilgilerin yanı sıra en eski devirlerden yazarın yaşadığı döneme kadar İran tarihi ve Osmanlı-İran ilişkileri hakkında da önemli bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmada eserin Tufan Gündüz tarafından yapılan Türkçe çevirisi (2014) kullanılmıştır. Ayrıca Osmanlılar ile ilgili olumsuz ifadelerin bulunduğu kısımlar değerlendirilirken eserin Guy le Strange tarafından yapılan İngilizce çevirisine de (1926) başvurulmuştur.³⁶

Safevîler dönemi, kaynaklarından çalışmanın konusu ile ilgili olarak ayrıca Hândmîr'in (ö. 1535-36) *Habîbü's-Siyer fi Ahbâri Efrâdi'l-Beşer*'i³⁷, Yahya b.

³³ Şah Tahmasb-ı Safevî, **Tezkire**, çev. Hicabi Kırlangıç, Anka Yayınları, İstanbul, 2001.

³⁴ Don Juan'ın (Oruç Bey Bayat) Avrupa sefaretî ve din değiştirmesi hakkında bkz. Serkan Acar, "Kızıılbaş Türk Don Juan'ın Avrupa Sefaretî", **Belleten**, Cilt: LXXVI, Sayı: 276, 2012, ss. 479-501.

³⁵ Bkz. Acar, ss. 497-498; **İlişkiler, Bir Şii/Katolik Oruç Bey Bayat/İranlı Don Juan**, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, [Don Juan (Oruç Bey Bayat)], s. 17.

³⁶ **Don Juan of Persia, A Shi'ah Catholic 1560-1604**, İng. çev. Guy le Strange, New York-London, 1926.

³⁷ Khwandamir, **Habîbü's-Siyar, Tome Three, The Reign of the Mongol and the Turk, Part One-Part Two**, İng. çev. W. M. Thackston, Harvard University, 1994. Bu eserin Selçuklular ilgi kısmı Ahu Deniz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz. Ahu Deniz, **Habîbü's-Siyer Adlı Eserin Selçuklular ile İlgili Kısımının Çeviri ve Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Abdüllatif Kazvinî'nin (ö. 1555) *Lübbü't-Tevârih*'i³⁸, Gaffârî-i Kazvînî'nin (ö. 1567) *Târih-i Cihan-Âra*'sı³⁹, Hasan-ı Rumlu'nun (ö. 1577) *Ahsenü't-Tevârih*'i⁴⁰ ve anonim *Târih-i Kızılbaşan*'dan da⁴¹ istifade edilmiştir.



³⁸ Abdüllatif Kazvinî, **Safevî Tarihi**, çev. Hamidreza Mohammednejad, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011.

³⁹ Kadı Ahmed Gaffârî-i Kazvinî, **Tarih-i Cihan-Ârâ**, Kitâb Furûşî-i Hâfiz, Tahran, H. 1338.

⁴⁰ Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü't-Tevârih**, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006; Rumlu Hasan, **Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-Tevârih)**, çev. Cevat Cevan, Ardıç Yayınları, Ankara, 2004.

⁴¹ **Kızılbaşlığın Tarihi, Târîh-i Kızılbaşîyye**, çev. Şefaattin Deniz ve Hasan Asadi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015; **Kızılbaşlar Tarihi, Târîh-i Kızılbaşan**, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015. Safevî tarihçileri ve eserleri hakkında bkz. Tufan Gündüz, **Son Kızılbaş Şah İsmail**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, (Şah İsmail).

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN KOMŞULARI OLAN TÜRK DEVLETLERİ (1300-1600)⁴²

1.1. ANADOLU BEYLİKLERİ

13. yüzyılın ilk yarısı Anadolu'da Selçuklu egemenliğinin iyice yerleştiği ve bu devletin yüksek otorite haline geldiği bir dönemdir. Yüzyılın 2. yarısı ise bunun tam tersi bir tablo çizmekte olup bu durumun oluşmasında Moğol faktörünün etkisi çok büyüktür. I. Alaeddin Keykubad (1220-1237) döneminde siyasî ve askerî alanda gücünün zirvesine ulaşan Anadolu Selçuklu Devleti, onun ölümünden sonra Babaîler İsyanı ve Köseadağ Savaşı'nda (1243) Moğol ordusuna karşı alınan yenilgi ile bir siyasal istikrarsızlık dönemine girip Moğol hâkimiyetini kabul etmiştir. Anadolu'daki Moğol baskısı, yönetimde dizginleri büyük ölçüde elinde bulunduran ünlü Selçuklu devlet adamı Muineddin Pervâne'nin 1277 yılında İlhanlı hükümdarı Abaka Han tarafından öldürtülmesiyle birlikte iyice artmaya başlamıştır. Selçuklu sultanlarının tahta çıkması hususunda tam yetki Moğol - İlhanlı Devleti'nde olup, 14. yüzyılın başında Selçuklu Devleti tarih sahnesinden silinceye kadar bu durum devam etmiştir. Ancak 14. yüzyılın başlarından itibaren Moğol etkisinin Anadolu'da giderek azalmasıyla beraber Anadolu'da "Beylikler Dönemi" olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır.⁴³

Anadolu Beylikleri dönemi genel olarak Anadolu'da güçlü ve merkezî otoritenin kurulamadığı bir siyasî bölünmüşlük dönemi olarak değerlendirilebilir. Kuruluş döneminde de bir beylik olarak Osmanlılar, diğer Anadolu beylikleriyle

⁴² Osmanlı Devleti'nin klasik dönemde çağdaşı olan Rusya ve Asya'daki diğer Türk devletleri ve kaynakları bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Çünkü, bu alanda fikir alışverişi yapılıp yardımlarını da esirgemeyen uzman bazı tarihçilerin de belirttiği gibi Rusya'da bu çalışmanın kapsamına giren yüzyıllar arasında hüküm süren Türk devletlerinin yerli kaynakları yok derece kadar azdır ve Osmanlı algısı ile ilgili bu çalışmaya malzeme teşkil edecek kadar yeterli bilgi bulunmamaktadır. Aynı husus Orta Asya ve Hindistan'daki Türk devletleri için de geçerlidir. Bu devletlerin bu çalışmada değerlendirilmeye alınmamasının en önemli gerekçesi olarak ise Osmanlılarla ile yoğun ilişki içinde bulunmamaları ve komşu devletler olmamaları gösterilebilir.

⁴³ Anadolu Beylikleri'nin kuruluş süreci ve ilk dönemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, 4. Baskı, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 354-362.

(özellikle Karamanoğulları ve Candaroğulları) ile yoğun ilişkiler kurmuşlardır. Yerli kaynakların yetersizliği nedeniyle bu dönem hakkında edinilen bilgilerin kaynakları; *Bezm u Rezm* ve *Karamannâme* ile Osmanlı kronikleri, beyliklerin çağdaşı olan diğer Türk devletlerinin kaynakları ve kısmen de Bizans ve Latin kaynaklarıdır. Tarih yazımı alanında, kaynak malzemesinin yetersizliğine rağmen bu dönem Anadolu'da edebiyat alanında Türk dilinin gelişme gösterdiği, Türkçe tercüme ve te'lif eserlerin sayısının arttığı bir evredir. Beyliklerin hükümdarları dil ve edebiyat alanındaki faaliyetleri desteklemişler ve kültür alanında kaydedilen gelişmelerde de önemli bir rol oynamışlardır.

Osmanlılar hakkında çok önemli bilgiler bulunan Esterâbâdî'nin eserinin Kadı Burhâneddin'in emriyle kaleme alınması ve Şikârî'nin eserinin de Karamanoğulları'nın tarihini anlatan bir kaynak olması nedeniyle, bu bölümde sadece bu iki beylik hakkında bilgi verilecek, diğer beyliklere de bu iki beylikle ilişkileri derecesinde değinilecektir.

Oğuzların Salur boyuna mensup olup ilim ve kültür seviyesi yüksek Harezm kökenli bir aileden gelen Kadı Burhâneddin, Anadolu Selçuklu Devleti veziri Kadı Hoteni'nin damadı olan Celâleddin Habib'den beri Kayseri kadılığı görevini yürüten ataları gibi, Eretnalılar döneminde 1365 yılında aynı göreve getirilmiştir. Bu görevinden önce doğduğu şehir olan Kayseri ve daha sonra babasıyla beraber gittiği Şam ve Mısır'da devrin ileri gelen İslam âlimlerinden dersler almış ve iyi bir eğitim-öğretim sürecinden geçmiştir.⁴⁴

Eretnalılardan Ali Bey'in hükümdarlığı döneminde Karamanoğulları ve Moğolların Samagar kabilesine karşı Kayseri'yi başarıyla savunmasının ardından beyliğin vezirlik makamına getirilen Kadı (1378), Ali Bey'den sonra tahta çıkan küçük yaştaki oğlu Mehmed Bey döneminde de devlet içindeki nüfuzunu ve siyasi etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Diğer Eretna emirleri Hacı Şadgeldi, Kılıç Arslan ve Keyhüsrev ile giriştiği mücadelelerde başarılı olan Kadı Burhâneddin, 1381 yılında Sivas'ta bağımsız olarak hükümdarlığını ilan etmiştir.

⁴⁴ Kadı Burhâneddin'in hükümdarlık döneminden önceki yaşamı ve faaliyetleri için bkz. Esterâbâdî, ss. 41-238; Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 35-87.

1388 yılında Memlûklerin Malatya valisi Mintaş'ı isyan çıkarma konusunda desteklemesi, Kadı ile Memlûk sultanı Berkuk'un arasını açmış, Yelboğa kumandasında bir ordu Mısır'dan Anadolu'ya sevk edilmiştir. Bu ordu Kadı'nın egemen olduğu Sivas şehrini kuşatma altına aldıysa da, Kadı'nın şehri başarılı bir şekilde savunması üzerine kuşatmayı kaldırmış ve geri çekilmiştir. Kadı'nın Yıldırım Bâyezid'e karşı Candaroğlu II. Süleyman Paşa ve Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey'i desteklemesi nedeniyle Osmanlılarla arası açılmış ve iki taraf arasında Çorumlu civarında yapılan savaşta, Kadı, Osmanlı kuvvetlerini mağlup etmiş, şehzade Ertuğrul da bu savaşta ölmüştür (1391). Timur'un Anadolu'nun doğusunda bazı yerleri ele geçirmesi Anadolu'da bir tedirginlik havası yaratmış, Timur, Kadı'dan kendisine itaat etmesini istemiş de Kadı bunu kabul etmeyerek olası bir Timur saldırısına karşı Bâyezid ve Berkuk ile ilişkilerini düzeltme yoluna başvurmuştur.

Kayseri, bu dönemde Kadı'nın yeğeni olan Şeyh Müeyyed'in denetimine verilmişti. Alaeddin Ali Bey'in teşvikleriyle dayısına karşı isyan eden Müeyyed'e karşı sefere çıkan Kadı, yeğenini etkisiz hale getirerek duruma hâkim olmuştur. Himayesinde bulundurduğu Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'in arabuluculuğu ile yeğenini ele geçiren Kadı, onu öldürmeyeceğini Osman Bey'e söylemişse de bu sözünde durmamış ve yeğenini öldürmüştür (1396). Kadı'nın Osman Bey'in kendisinden istediği yaylağı verme konusunda da net bir tavır takınmaması üzerine Akkoyunlu reisi kendine bağlı birlikler ile Kadı'nın hizmetinden ayrılmıştır. Daha sonra Karamanoğulları'na ait bazı bölgelerde egemenlik alanını genişletme çabası içinde bulunan Kadı, Konya'ya kadar ilerleyerek yağma ve tahribatlarda bulunmuştur. Osman Bey üzerine düzenlediği seferde ise başarılı olamayan Burhaneddin tutsak alınarak, hasım olduğu Tokat beyi Şeyh Necib'in de teşviki ile Osman Bey tarafından öldürülmüştür (1398). Bu olay üzerine Kadı'nın küçük yaştaki oğlu Alaeddin Ali, Sivas ileri gelenleri tarafından hükümdar ilan edilmiştir. Bunun üzerine şehri ele geçirmek isteyen Osman Bey'e karşı, Moğol kabilelerinin de desteğiyle şehir başarıyla savunulmuş ve Osman Bey geri çekilmiştir.

Timur'un yeniden Anadolu üzerine yöneleceği sırada Sivas ileri gelenleri şehrin güçlü bir hükümdarın yönetimine verilmesinin uygun olacağı şeklinde bir karar almışlar ve bunun için Bâyezid'e başvurmuşlardır. Bâyezid, bu davet üzerine oğlu Çelebi Mehmed'i Sivas'a vali olarak atayarak, onu şehrin denetimi ile

görevlendirmiştir. Alaeddin Ali ise bunun üzerine önce Dulkadiroğlu Nâsireddin Bey'e, sonra da ölümüne kadar (1442) hizmetinde bulunacağı Osmanlılara sığınmıştır.⁴⁵

13.-14. yüzyıllarda Anadolu'da kurulan en önemli Türkmen beyliklerinden Karamanoğulları'nın Anadolu'ya ne zaman ve ne şekilde geldikleri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler yer alsa da, yönetici hanedanın I. Alaeddin Keykubad (1220-1237) döneminde Kamereddin Lala idaresinde Ermenek civarına yerleştirilen Türkmenler arasından çıkmış olması olasılığı son derece yüksektir. Beyliğin yönetici ailesinin Oğuzların Avşar boyundan olduğu yönünde genel kabul gören görüşün en temel dayanakları olarak görülen iki kaynak; Yazıcıoğlu Ali'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Selçuknâme)* adlı eseri ile anonim bir *Ermeni Vekayinamesi*'dir.⁴⁶

Hanedanın atası olarak kabul edilen ve Babaîlerle ilişkiler kurduğu bilinen Nure Sofî'nin oğlu Karaman Bey (1256-1262) döneminde Karamanoğulları siyasî ve askerî faaliyetlerini yoğunlaştırmışlar ve Ermenek civarında bazı yerleri ele geçirmişlerdir. Bunun üzerine Selçuklu hükümeti tarafından elinde bulundurduğu yerler Karaman Bey ve aşiretine iktâ olarak verilmiştir. Aynı zamanda Karaman Bey'in kardeşleri Bunsuz ve Zeynelhac'a da Selçuklu sarayında önemli görevler verilmiş, böylece Karamanoğulları'nın bölgedeki siyasi varlığı hukuksal açıdan onaylanmıştır. Denizli havalisindeki Türkmenlere karşı başlatılan bastırma ve sindirme politikalarından çekinerek isyan eden Karaman Bey ve kardeşlerinin, Selçuklu başkenti Konya'yı ele geçirme girişimleri başarısız olmuştur. Karamanoğulları bu amaçlarına Mehmed Bey (1262-1277) döneminde ulaşmış olsalar da kısa süre sonra üzerlerine gönderilen Selçuklu-Moğol ordusu karşısında tutunamamışlar ve Mehmed Bey ile iki kardeşi öldürülmüşlerdir. Güneri Bey ve Mahmud Bey dönemlerinde de genel olarak Moğollar ve Selçuklularla anlaşmazlıklar devam etmiş, Konya ilk defa 1308 yılında Karamanoğulları'nın egemenliği altına girmişse de, İlhanlı valileri Emir Çoban ve Timurtaş'ın Anadolu seferlerinin oluşturduğu baskı ortamı ve olumsuz etki, İlhanlı Devleti'nin çöküşüne

⁴⁵ Kadı Burhâneddin ve devleti hakkında daha ayrıntılı bilgi için Yaşar Yücel'in eseri ile beraber bkz. Abdülkerim Özeydin, "Kadı Burhâneddin", *DİA*, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 74-75; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, ss. 162-168; Mehmet Ersan ve Mustafa Alican, *Türklerin Kayıp Yüzyılı, Beylikler Devri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 40-45.

⁴⁶ Tekindağ, Karamanlılar, s. 317.

kadar devam etmiştir. Daha çok hanedan içi mücadeleler nedeniyle Alaeddin Ali Bey (1361-1398) dönemine kadar geçen süreç içinde Karamanoğulları, rakipleri için ciddi bir tehdit unsuru oluşturan askerî ve siyasî bir güç olma şansına sahip olamamışlardır.

Diğer beyliklerden özellikle Kadı Burhâneddin ve yayılma alanı Rumeli ve Anadolu'da hızlı bir şekilde genişleyip güçlenen Osmanlılar ile ilişkilerin yoğunlaştığı, cesur ve mücadeleci bir karaktere sahip olan Alaeddin Ali Bey döneminde beyliğin sınırları ciddi anlamda genişlemiş ve Karamanoğulları, Anadolu'nun siyasal ortamında izlenecek politikalarda hesaba katılması gereken bölgesel bir güç haline gelmişlerdir. Osmanlılara karşı mücadeleleri başarısızlıkla sonuçlanan ve liderleri Alaeddin Ali Bey'in Yıldırım Bâyezid tarafından öldürülmesinin ardından beyliğin topraklarının önemli bir bölümü Osmanlı egemenliğine geçmişse de Ankara Savaşı (1402) sonrasında Timur tarafından yeniden canlandırılan beylikler arasında sınırları en fazla genişleyen beylik Karamanoğulları olmuştur. Daha sonra özellikle II. İbrahim Bey döneminde Osmanlılarla ilişkiler yeniden yoğunlaşmış, beyliğin son liderleri Pir Ahmed ve Kasım Beylere kadar geçen süreç içerisinde iç çekişmeler, genel olarak başarısız güçlenme ve topraklarını genişletme çabaları ile Osmanlılardan başka Memlûk ve Akkoyunlu Devletleri'nin de baskı ve etkisini üzerlerinde hissetmelerine rağmen Karamanoğulları, II. Bâyezid döneminde Osmanlılar tarafından siyasi varlıklarına son verilinceye kadar bölgede önemli bir direniş odağı olmuş ve giderek güçleri azalsa da Osmanlılara karşı mücadelelerine devam etmişlerdir.⁴⁷

Bugünkü Karaman ve İçel illeri sınırları içerisinde tarih sahnesine çıkıp siyasî varlıklarını iki yüzyıldan fazla bir süre boyunca devam ettiren Karamanoğulları,

⁴⁷ Karamanoğulları hakkında Şehabeddin Tekindağ'ın yayınlanmayan doktora tezi haricinde geniş kapsamlı monografik bir çalışma yapılmamasına rağmen Osmanlı-Karamanoğulları ilişkileri konusunda daha çok Osmanlı kaynakları esas alınarak önemli araştırmalar yapılmıştır: bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)", **İSAM Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 27, 2017, ss. 57-89.; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 17-18, 1963, ss. 43-76; Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Askeri ve Siyasi Faaliyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953, (Fatih), ss. 281-299. Osmanlılarla Karamanoğulları arasında yapılan Frenk Yazısı savaşı Osmanlı tarihçilerinden Neşrî'nin eserinde de ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır: Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşrî Tarihi**, I. Cilt, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, ss. 215-233.

Konya, Larende, Ermenek, Mut, Gülnar, Silifke, Niğde, Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, Isparta, Eğirdir, Yalvaç gibi şehirlerin bir kısmına sürekli olarak egemen olmuşlarsa da, Göller Yöresindeki egemenlik devamlı ve istikrarlı olmamış, Osmanlılarla baş gösteren anlaşmazlıklar genel olarak bu yöreye hâkim olma çabalarından kaynaklanmıştır. Beylik siyasi bir güç olarak tarih sahnesinden çekilinceye kadar Osmanlılarla kısa süreli anlaşma ve barış dönemlerine rağmen kaynaklardaki verilerden anlaşıldığı üzere Göller Yöresi şehirleri üzerindeki haklarından çoğu zaman vazgeçmediğini ortaya koymuştur. Tüm siyasî hayatı boyunca beylik, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışının ardından ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurma konusunda çaba göstermiş ve Anadolu'da Osmanlı egemenliği karşısındaki en ciddi rakip olma özelliğini uzun süre korumuştur.⁴⁸



Harita 1: Orhan Bey Döneminde Osmanlı Devleti ve Anadolu Beylikleri

⁴⁸ Karamanoğulları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *DİA*, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 454-460; Tekindağ, Karamanlılar, ss. 316-330.

1.2. TİMURLULAR

Hanedanın kurucusu Timur'un, 1370 yılı öncesi ilk siyasî faaliyetleri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. 1336 yılında, Semerkand'ın güneyindeki Keş şehrinde doğan Timur, Çağatay Devleti'nin bey ailelerinden Barlaslara mensuptur.⁴⁹ 1360 yılından itibaren devletin iç karışıklıklar içine girdiği dönemde, siyasî faaliyetlerinde duruma göre Çağataylar ve Moğollar arasında saf değiştiren ve nüfuzlu kişilerle akrabalık ilişkileri kuran Timur, 1370 yılında müttefiklerinin de yardımıyla Semerkand'ı ele geçirerek burada tahta oturmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Daha sonra İran'ın yerel hanedanlarından Toga Timurlular, Kertler ve Serbedâriler'in siyasî varlıklarına son vererek Azerbaycan'da Karabağ'a kadar ilerlemiştir. Kendisinin desteğiyle taht mücadelesini kazanan Altın Orda hükümdarı Toktamış Han'ın muhalefetine karşı geri adım atmayarak onunla mücadelesinde başarılı olmuş, 1395 yılındaki düzenlediği seferle rakibine kesin bir darbe vurarak Altın Orda tehdidini ortadan kaldırmıştır. Hindistan üzerine düzenlediği ve Delhi'yi ele geçirdiği seferini de (1398) başarıyla sonuçlandıran Timur, Anadolu ve Suriye üzerine düzenlediği seferlerle Sivas, Malatya, Bağdat, Şam, Hama, Humus, Halep gibi önemli şehirleri ele geçirmiş, 1402 yılında Ankara Savaşı'nda da Karakoyunlu Kara Yusuf ve Celayirli Sultan Ahmed'in kendisine gönderilmesi hususunda anlaşmazlık içinde olduğu Osmanlı padişahı Yıldırım Bâyezid'e karşı kesin bir üstünlük sağlayarak, Osmanlıların Anadolu'daki ilerleyişini durdurmuş ve beyliklerin Osmanlılara geçen topraklarının önemli bir bölümünü eski bey ailelerine geri vermiştir.⁵⁰ Daha sonra devletin merkezi Semerkand'a dönen Timur, Çin üzerine düzenlediği sefer esnasında hastalanmış ve Otrar şehrinde vefat etmiştir (1405).

⁴⁹ Timur'un soyu ve devletin kuruluşundan önceki faaliyetleri hakkında bkz. Beatrice F. Manz, "Timur Lang", **The Encyclopaedia Of Islam, New Edition**, Vol. X, Leiden, 2000, ss. 510-513; Mustafa Kafalı, "Timur", **İA**, Cilt: 12/I, İstanbul, 1979, ss. 336-339.

⁵⁰ Timur'un Anadolu ve Yakındoğu'daki faaliyetleri hakkında şu eserlere bakılmalıdır: Hayrunnisa Alan, **Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular, 1360-1506**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 64-79; İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, (Timur), ss. 17-20, 22-31; Yaşar Yücel, **Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Timur'un ölümünden sonra taht kavgaları ve iç karışıklıklar başlamışsa da, 1409'da Mirza Şahruh'un tahta çıkmasıyla bu iç mücadele dönemi sona ermiştir. Şahruh'un saltanat yıllarında karşılaştığı en büyük sorun, Karakoyunlular'ın Azerbaycan'da giderek güçlenmesi ve kendi topraklarının batı bölümünü tehdit eder duruma gelmeleri olmuştur. Doğu Anadolu'ya düzenlenen üç askerî seferde Şahruh, Karakoyunlular karşısında askerî anlamda başarılı olmasına rağmen, rakipleri üzerinde mutlak bir egemenlik sağlayamamış, dolayısıyla bu sorun tam olarak çözülememiştir. Dönemin Osmanlı padişahı II. Murad'a karşı da üstünlüğünü kabul ettiren⁵¹ Şahruh döneminde Özbekler de Maverâünnehir bölgesinde güçlü bir rakip olarak Timurlular'ın karşısına çıkmışlardır.

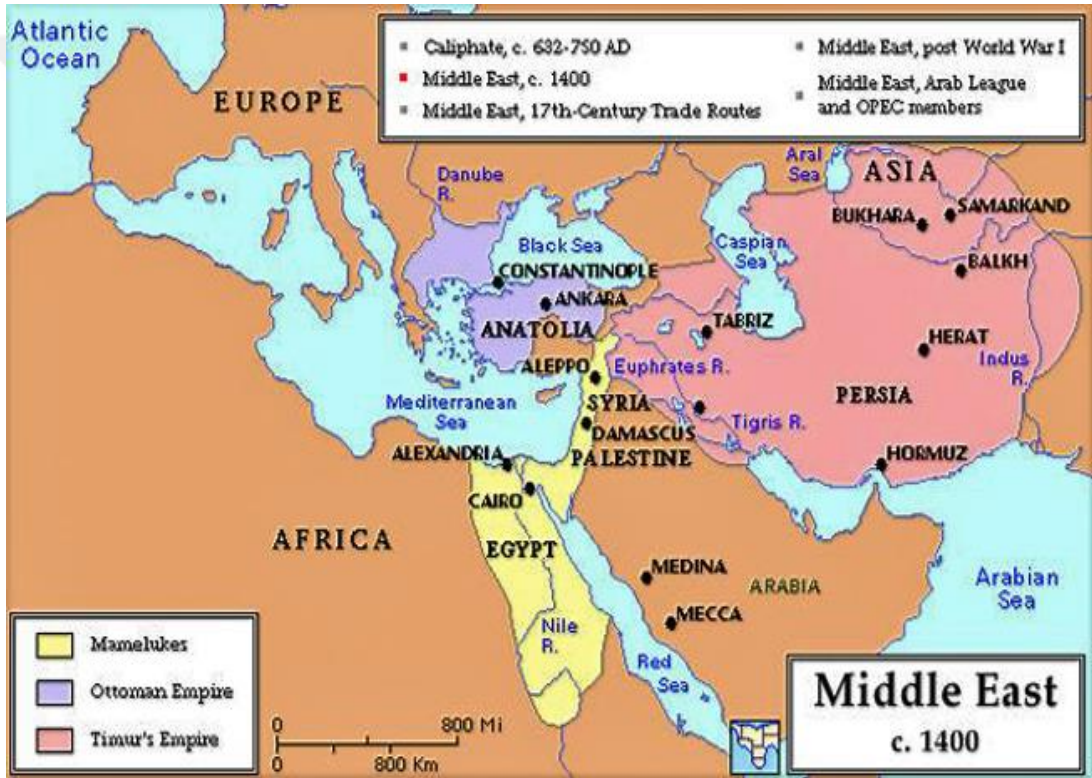
Şahruh'un ölümünün (1447) ardından tahta geçen oğlu Uluğ Bey ve sonrasında Abdüllatif ile Abdullah'ın kısa süreli saltanat yıllarında devlet yeniden iç karışıklıklarla sarsılmış ve güçlü bir otoriteden yoksun kalmıştır.⁵² Tahta çıkma mücadelesinde Özbeklerin de yardımını sağlayan Ebu Said Mirza Han'ın (1451-1469) saltanatı ise daha uzun süreli olmuş, bu dönemde din adamlarının devlet üzerindeki etkisi ciddi şekilde artmaya başlamıştır. Irak-ı Acem ve Horasan'da hanedana mensup mirzalar arasındaki mücadelelerin yarattığı karışıklık durumundan yararlanmak isteyen Karakoyunlu Cihan Şah, Timurlu egemenliğindeki Herat'ı ele geçirmişse de (1458) başkent Tebriz'de oğlu Hasan Ali'nin kendi hükümdarlığını ilan ettiği haberini alınca Herat'tan çekilerek, İran'ın batısında bazı bölgelerin kendi egemenliğinde kalması şartıyla, Ebu Said ile barış hususunda anlaşıp geri dönmüştür. Onun ölümünden sonra tahta geçen oğlu Hasan Ali'nin Akkoyunlulara karşı Ebu Said'den yardım istemesiyle Timurlu hükümdarı batıda kaybettiği toprakları geri almak ve Karakoyunlulara yardım etmek amacıyla sefere çıkmışsa da başarılı olamamış ve geri çekilişi sırasında Akkoyunlu askerleri tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Böylece, Horasan'ın batısında kalan topraklar Uzun Hasan Bey'in egemenlik sahasına dahil olmuştur.

Timurluların son hükümdarı Hüseyin Baykara (1470-1506) döneminde de devlet yeniden güçlenip toparlanma imkanına sahip olamamış, özellikle malî

⁵¹ Bkz. İsmail Aka, **Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, (Şahruh), s. 179.

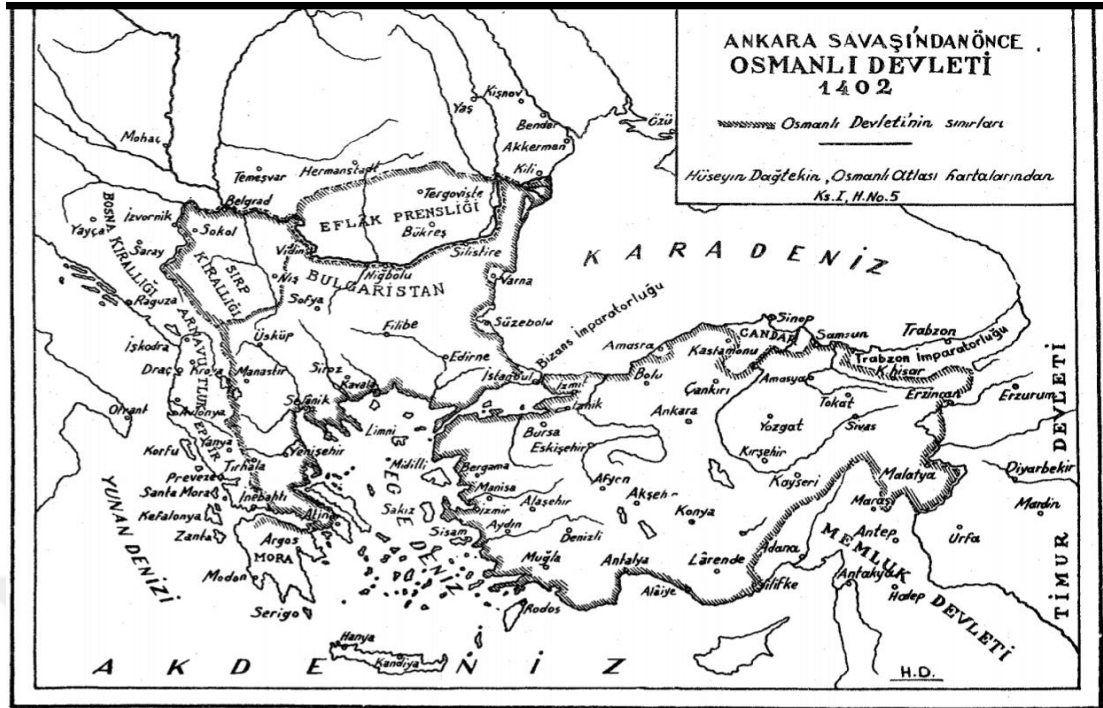
⁵² Timur'un ölümünde sonra yaşanan gelişmeler ve taht mücadeleleri için bkz. Aka, Timur, ss. 34-57;; Aka, Şahruh, ss. 33-97.

sıkıntılar yönetim alanındaki sıkıntılara eklenince çöküş süreci hızlanmıştır. Dönemin ilim ve kültür alanında, en büyük İslam şehirleri arasında seçkin bir yere ulaşan Herat şehri, Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra ortak hükümdar ilan edilen oğulların saltanatının ilk yılında Özbek hükümdarı Şeybâni Han tarafından ele geçirilmiştir (1507). Ebu Said'in torunu Babür'ün Özbeklerle mücadelesi sonuçsuz kalmış ve böylece devletin topraklarının tamamı kaybedilince Babür daha sonra Hindistan'da bir devlet kurarak Timurlular'ın siyasi varlığını devam ettirmeyi başarmıştır (1526).⁵³



Harita 2: Timur Döneminde Timurlular, Osmanlılar ve Memlûkler

⁵³ Dönemin edebi ve kültürel faaliyetleri hakkında bkz. Aka, Timur, ss. 133-139.



Harita 3: Ankara Savaşı'ndan Önce Osmanlı Devleti

1.3. MEMLÛKLER

Eyyubî hükümdarı Necmeddin Eyyub'un Kıpçak ülkesi ve Kafkaslardan getirttiği azatlı emirleri (Bahri Memlûkler, Türk Memlûkleri) tarafından kurulan Memlûk Devleti'nin ilk hükümdarı İzzeddin Aybek'tir (1250-1257)⁵⁴. Son Eyyubî hükümdarı Turan Şah'ı öldürerek iktidarı ele geçiren Baybars'ın öncülük ettiği Memlûk grubu, ilk olarak Necmeddin'in eşi Şecerüddür'ü tahta çıkarmış, daha sonra ise atabek İzzeddin Aybek, Şecerüddür ile siyasi bir evlilik yapmış ve hükümdar ilan edilmiştir. Abbasiye civarında mağlup ettikleri Suriye Eyyubîleri'ne de siyasi varlıklarını kabul ettiren Memlûkler, eşi Şecerüddür tarafından öldürülen Aybek ile onun oğlu Nureddin Ali (1257-1259) dönemlerinde istikrarlı bir yapıya sahip olamamışlardır.

⁵⁴ “Memlûk” sistemi ve Memlûklerin ilk siyasi faaliyetleri hakkında bkz. Fatih Yahya Ayaz, **Memlûkler (1250-1517)**, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 19-28, İsmail Yiğit, “Memlûkler”, **DİA**, Cilt: 29, Ankara, 2004, s. 90.

Saltanat naibi Seyfeddin Kutuz'un (1259-1260) emirlerin oybirliğiyle sultan ilan edilmesi üzerine dönemin ve İslam dünyasının en güçlü devletlerinden biri olma yolunda önemli bir evreye girilmiştir. Aynicalut Savaşı'nda (1260) Moğollar'a karşı son derece önemli bir başarı elde eden Kutuz ve askerlerinin bu başarısı sonucunda Suriye'nin büyük bir kısmı Memlûk topraklarına dahil edilmiştir. Dönüş yolunda, savaşın kazanılmasında büyük etkisi olan Baybars ve arkadaşları tarafından öldürülen Kutuz'un yerine emirlerinin onayıyla tahta geçen Baybars (1260-1277), Abbasi ailesinden birini Mısır'da halife ilan ederek hilafeti farklı bir coğrafyada yeniden kurmuştur. Baybars'ın bu girişimindeki amacının hükümdarlığına müslümanlar üzerinde dini bir meşruiyet kazandırmak olduğu söylenebilir. Hicaz bölgesi ve Kızıldeniz üzerinde egemenlik sağlayan, devleti merkeziyetçi bir yapıyla güçlendiren ve yönetim alanında da düzenlemeler yapan Baybars, İlhanlılar, Haçlılar ve Ermeniler ile mücadelelerinde genel olarak başarılı olmuş, Altın Orda ve Anadolu Selçukluları ile iyi ilişkiler kurmuştur. Antakya Haçlı Prensliği'ne son veren (1268) ve bazı Anadolu Selçuklu emirlerinin Moğollara karşı yardım istekleri üzerine Anadolu'ya gelip 1277'de Elbistan'da Moğol-İlhanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratan Baybars, Anadolu'da beklediği desteğin gelmemesi üzerine, İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın Anadolu'ya girmesinden önce ülkeden ayrılmış ve aynı yıl Şam'da vefat etmiştir. Onun oğulları Berke ve Süleymiş'in kısa süren hükümdarlık dönemleri sonrasında tahta çıkan Seyfeddin Kalavun (1279-1290), Baybars'ın izlediği politikaları devam ettirmiş, Humus civarında mağlup ettiği İlhanlılar (1281) ile Haçlılar ve Ermenilerle olan mücadelelere devam etmiştir. Bu dönemde komşu devletlerin hükümdarlarıyla öncelik ticari alanda olmak üzere anlaşmalar yapılmıştır. Aynı zamanda Kalatü'l-cebel'in kale burçlarına Memlûkleri arasından seçtiği ve daha sonra Burcî Memlûkler hanedanını kuracak olan grubun kökenini oluşturan bir askerî birlik yerleştirmiştir. Onun yerine tahta geçen oğlu el-Melikü'l-Eşref Halil (1290-1293) döneminde Akka alınarak bölgedeki Haçlı varlığına son verilmiştir (1291). Üç kez tahta çıkan el-Melikü'n-Nâsır Muhammed'in üçüncü ve el-Melikü'n-Nâsır Hasan'ın ikinci hükümdarlık dönemleri haricinde emirler arasındaki taht kavgaları ve iç karışıklıklar nedeniyle devlet istikrarsızlığa sürüklenmiştir (1293-1361 arası dönem). 1365 yılında İskenderiye, Kıbrıs kralının kumandasındaki Haçlıların istilasına uğrayarak büyük bir katliam ve yıkıma uğramış, 1375 yılında da

Kilikya Ermeni Krallığı'na son verilmiş ve bu devletin toprakları Memlûk Devleti'nin kuzey sınırını oluşturmuştur. Güçlü ve nüfuzlu emirlerin mücadelelerinin yaşandığı dönemin hükümdarı Alaeddin Ali'nin (1376-1381) ölümü üzerine giderek güçlenen Burci Memlûklerin lideri Berkuk, küçük yaşta tahta çıkardığı II. Hacci'yi (Hacı) de daha sonra tahttan indirerek hükümdarlığını ilan etmiş ve Bahrî Memlûkler dönemi sona ermiştir (1382).

Burcî Memlûkler (Çerkez Memlûkleri) döneminin ilk hükümdarı Berkuk (1382-1389, 1390-1399), yedi yıllık ilk saltanat döneminde halifenin de destek verdiği ve Türk emirlerin öncülük ettiği isyan hareketleriyle uğraşmış ve kendisine düzenlenen bir suikast hareketini önlemiştir. İkinci saltanat döneminde ülkede istikrarı sağlayan Berkuk, yaklaşan Timur tehlikesi üzerine Osmanlılarla ittifak kurma yoluna başvurmuş, Celayirli Sultan Ahmed'i de Timur'a karşı desteklemiştir.⁵⁵ Onun yerine küçük yaşta tahta geçen oğlu Ferec (1399-1412) döneminde, Suriye'deki birçok önemli şehir Timur tarafından ele geçirilmiş ve sultan bir isyan sonucunda öldürülmüştür. Şeyh el-Mahmudî (1412-1421) döneminde de iç isyanlar devam etmiş, ancak bu isyanları bastırmayı başaran sultan, Anadolu'nun güneyinde Karamanoğulları ve Ramazanoğulları'na karşı üstünlük sağlamış, Osmanlılarla da iyi ilişkiler kurmuştur. Barsbay (1422-1438) döneminde de devletin tarihi boyunca elde ettiği en önemli başarılarından biri olarak Kıbrıs fethedilmiş (1426), Dulkadiroğulları yeniden devlete tabi kılınmış, Akkoyunlulara karşı da askerî alanda başarılar elde edilmesine rağmen bozulan ekonomik durum düzeltilememiştir. Seyfeddin Çakmak (1438-1453) dönemi ise istikrarlı bir dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde Rodos üzerine kesin sonuçların alınamadığı üç sefer düzenlenmiş, Akdeniz korsanlarıyla mücadele edilmiş, Şahruh ve II. Murad ile iyi ilişkiler kurulmuştur. Yine istikrarlı bir dönemin yaşandığı ve önemli savaşların olmadığı Seyfeddin İnal (Aynal) (1453-1461) döneminde, İstanbul'un fethi üzerine iki devlet arasında gidip gelen elçilik heyetleri ve iyi ilişkilere rağmen, Fâtih Sultan Mehmed'in, Memlûklerin egemenliğindeki Hicaz su yollarını tamir ettirme isteği ve bunun için Memlûklere gönderilen mektuplar ve ustalar nedeniyle Osmanlı-Memlûk

⁵⁵ Berkuk döneminde Memlûklerin diğer devletlerle ilişkileri şu çalışmada ayrıntılarıyla ele alınmıştır: Şehabeddin Tekindağ, **Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı**, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1961.

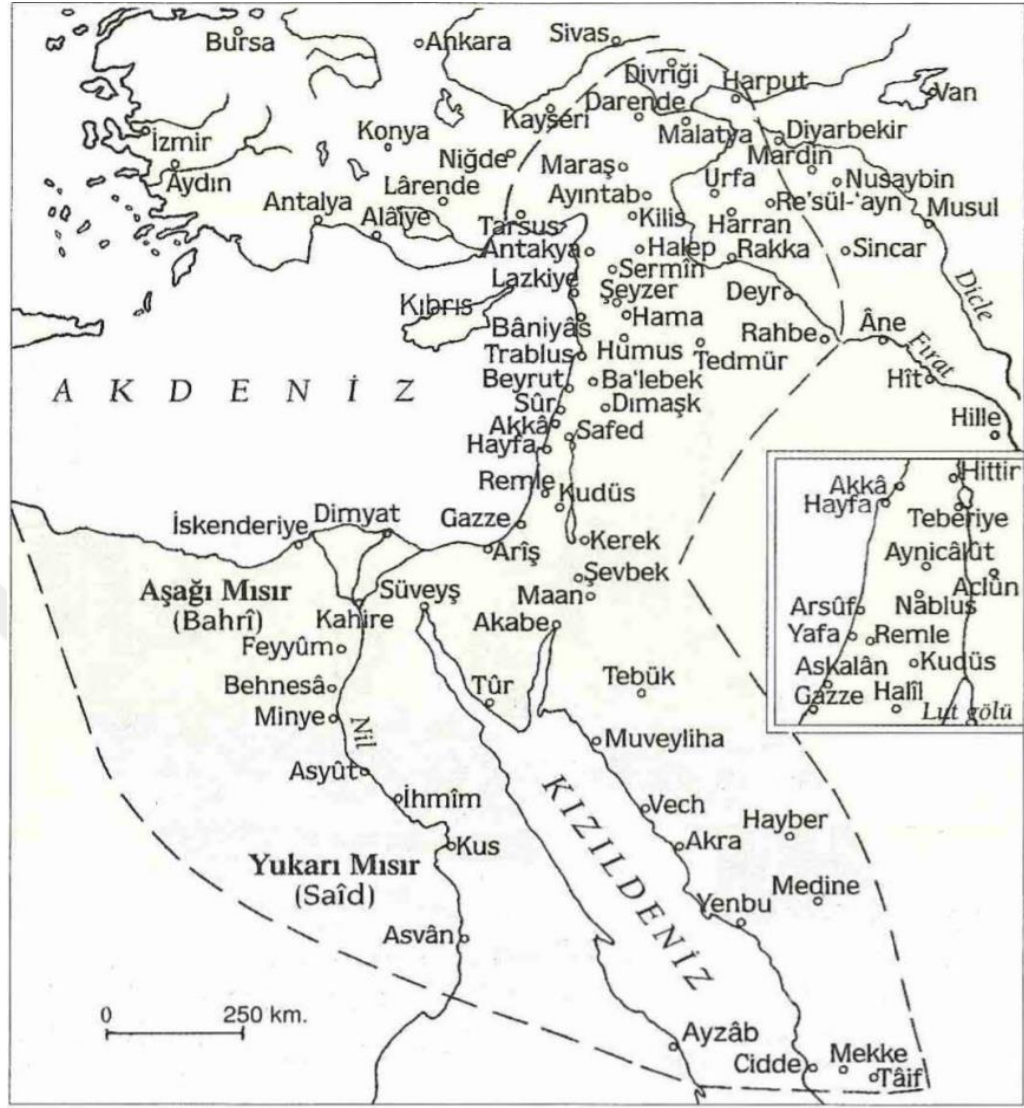
ilişkilerinde anlaşmazlık yaşanmış, Hoşkadem (1461-1467) döneminde de Dulkadiroğulları Beyliği üzerinde nüfuz elde etme mücadelesi ve Karamanoğulları sorunu nedeniyle ilişkiler iyice gerginleşmiştir. Ayrıca, İnal'ın Fâtih'in başarıyla sonuçlandığı Trabzon seferini tebrik etmediği gibi Hoşkadem'in tahta çıkışının da Osmanlı padişahı tarafından tebrik edilmediğini ve Mısır'a gönderilen Osmanlı elçisinin getirdiği mektupta Mısır sultanlarına daha önce gönderilen mektuplardaki hitap şeklinin değiştiğini belirtmek gerekir.⁵⁶ Askeri alanda başarılı ve Burcî Memlûkler döneminin en uzun süre tahtta kalan hükümdarı olan Kayıtbay (1468-1496) döneminde de iki devlet arasındaki ilişkiler düzelmemiş, Cem Sultan'ın Memlûkler tarafından himaye edilmesi, Çukurova'da egemenlik kurma isteği ve başka sebepleri de bulunan anlaşmazlıklar sonucunda savaş kaçınılmaz olmuştur. İki taraf arasında Çukurova bölgesinde beş yıldan fazla bir süre devam eden savaşlar (1485-1491) askerî alanda Memlûklerin üstünlüğüyle sonuçlansa da, maddi sorunlar nedeniyle iyice bozulan devlet ekonomisinin oluşturduğu olumsuz durumun da etkisiyle Kayıtbay'ın barış isteği, Osmanlılar tarafından kabul edilmiş ve 15 yıl sürecek olan bir barış dönemine girilmiştir.

Burcî Memlûklerin saltanatı boyunca iç isyanların ve emirler arasındaki anlaşmazlıkların çoğu zaman devam ettiği, sultanların birçoğunun tahta çıkışlarının sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediği ve çok kısa sürelerle tahtta kalan hükümdarların da varlığını bu noktada belirtmek gerekir. Kayıtbay'ın ardından beş yıl içinde beş kez el değiştiren Memlûk tahtına 1501 yılında oturan Kansu Gavri (1501-1516) döneminde bozulan ekonomik durumu düzeltmek amacıyla katı bir politika izlenmiş ve vergiler arttırılmışsa da bu tedbirler daha olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Askerî

⁵⁶ Daha önce Osmanlılardan Mısır'a gönderilen mektuplarda yer alan (Memlûk sultanlarına hitaben) "Haremeyn sultanı, babam" ifadesinin yerine bu mektupta "Haremeyn'in hizmetkârı ve karındaşım Mısır sultanı" ifadesi kullanılmıştır. Bkz. Ayaz, s. 76. Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde Osmanlı-Memlûk ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayaz, ss. 61-63, 75-76; Fatma Akkuş Yiğit, **Memlûkler Döneminde Çukurova**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, ss. 173-219; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "II. Bayezid Döneminde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi, İlk Osmanlı-Memlûk Savaşları (1485-1491)", **Belleten**, Cilt: XXXV, Sayı: 123, 1967, ss. 345-373; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Fatih İle Çağdaş Bir Memlûk Sultanı: Aynal El-Ecrûd (1453-1460)", **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Sayı: 23, 1969, ss. 35-50; Selahattin Tansel, **Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, ss. 101-131; Şehabettin Tekindağ, "Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Sayı: 30, 1976, ss. 73-98; Tansel, Fatih, ss. 329-343. Osmanlı- Memlûk ilişkileri için başvurulması gereken diğer bir önemli çalışma şudur: Cihan Yüksel Muslu, **Osmanlılar ve Memluklar**, çev. Zeynep Rona, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

alandaki teknik açıdan Osmanlılardan yardım alınmış, Portekizlilerle yapılan mücadeleler ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yavuz tarafından Dulkadiroğulları topraklarının ilhak edilmesi, Safevilere karşı Osmanlıların yardım isteklerine Memlûkler tarafından cevap verilmemesi ve diğer nedenlerle iki devlet arasında yaşanan anlaşmazlık Osmanlıların kesin bir üstünlük elde ettiği ve Memlûk hizmetindeki Hayır Bey, Canberdi Gazâli ve bazı grupların saf değiştirip karşı tarafa geçtiği Mercidâbık Savaşı'yla sonuçlanmıştır (1516). Bu savaşın ardından Halep, Hama, Humus ve Şam, Osmanlı topraklarına dâhil edilmiş ve Suriye üzerindeki Memlûk egemenliği son bulmuştur. Yavuz'un Mısır valiliğini kendisine vereceği hususunda yaptığı teklifi reddeden son Memlûk sultanı Tomanbay ile Yavuz arasında Ridâniye'de yapılan savaşta Osmanlı öncü birliklerini dağıtmalarına rağmen Memlûk ordusu büyük bir hezimete uğramıştır (1517). Savaş sonrası Kahire'ye giren Yavuz'a karşı, Tomanbay'ın direniş çabaları sonuç vermemiş ve yakalanan son Memlûk sultanı Yavuz'un emriyle idam edilmiştir. Böylece Memlûk Devleti'nin siyasi varlığı son bulmuştur.⁵⁷

⁵⁷ Devletin son yılları ve Mısır'da Osmanlı yönetiminin ilk zamanları İbn İyas'ın eserinin 5. cildinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmış ve bu konular hakkında çok önemli bilgiler verilmiştir. Devletin son iki hükümdarı olan Kansu Gavri ve Tomanbay dönemleri hakkında bkz. Ayaz, ss. 65-72; bkz. Yiğit, s. 93.



Harita 4: Memlûk Devleti'nin En Geniş Sınırları

1.4. SAFEVÎLER

Merkezi Erdebil olan Safeviyye tarikatı adını ilk piri olan Şeyh Safiyüddin'den (ö. 1334) almıştır. Etnik kökeni hakkında kesin bilgi bulunmayan şeyhin bazı kaynaklarda Türk kökenli olduğundan bahsedilmektedir.⁵⁸ Safevî Devleti'nin kuruluşundan sonra yazılan tarih kitaplarında ise onun soyu

⁵⁸ Bkz. Cihat Aydoğmuşoğlu, **Safevîye Tarikatı Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, ss. 30-31, Tufan Gündüz, "Safevîler", **Kızılbaşlar, Osmanlılar, Safevîler**, 2. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 56-57.

İmamiyye'nin yedinci imamı Musa el-Kazım'a ve dolayısıyla Hz. Ali'ye bağlanır. Yaşadıkları dönemlerin hükümdarları tarafından da liderlerine saygı gösterilen ve giderek daha da geniş bir taraftar kitlesine sahip olan tarikatın, Hâce Ali zamanında Şiiliğe eğilim göstermeye başladığı bilinmektedir. Akkoyunlu hanedanıyla da akrabalık ilişkileri kuran Şeyh Cüneyd (ö. 1460) ve Şeyh Haydar (ö. 1488) zamanlarında askerî ve siyasî faaliyetlere başlayan tarikatın bu iki şeyhi de Şirvanşahlarla yapılan savaşlarda öldürülmüşlerdir. Taraftarlarının büyük bir çoğunluğu Anadolu, Suriye ve Azerbaycan'da bulunan tarikatın lideri Şeyh Haydar, müritlerine oniki dilimli kırmızı başlıklar giydirmiş ve böylece onlar hakkında kullanılan *Kızılbaş* tabiri ortaya çıkmıştır. Zamanla ilişkilerin bozulduğu Akkoyunluların sert muhalefeti ve sıkı takiplerine rağmen tarikat mensupları Şeyh Haydar'dan sonra oğlu Ali'nin de öldürülmesinin ardından onun küçük yaştaki kardeşi İsmail'e bağlılık göstermişlerdir. Akkoyunlu Devleti'ndeki iç karışıklıklar ve istikrarsızlık nedeniyle Kızılbaş Türkmen topluluklarının reislerinin öncülüğü ve Ustacalu, Dulkadir, Avşar, Rumlu, Şamlu, Tekeli, Çepni Türkmenlerinin tarikata katılımıyla askerî alanda giderek daha da güçlenen İsmail, şahlık mücadelesine girişerek siyasi otorite kurma yolunda ilk adımı atmıştır. Anadolu'da siyasî birlik kurma planı, Osmanlıların aldıkları sıkı tedbirlerle uygulamaya evresine geçirilememiştir. Bunun üzerine Safevîler Erzincan'dan Tebriz'e yönelmişler ve Akkoyunlu Elvend Mirza'yı yenerek şehri ele geçirmişlerdir (1501). Böylelikle Safevî Devleti resmen kurulmuştur.⁵⁹

Devletin ilk hükümdarı olan Şah İsmail (1501-1524), Oniki İmam Şiiliği'ni (İmamiyye) resmi mezhep ilan etmiş, İran'ın bazı şehirlerinde Sünni halka karşı sert muamelede bulunarak katliamlar yaptırmıştır. Akkoyunlu Murad Bey ve Şirvan hâkimi Ferruh Yesar ile yaptığı savaşlarda da başarılı olan Şah İsmail, Dulkadiroğulları üzerine düzenlediği seferde (1507) Osmanlı topraklarından geçmekten çekinmemiş ve daha da ilerleyerek Bağdat'ı da Safevî topraklarına dahil etmiştir. Merv ve Herat şehirleri ile İran'ın bazı yerel hanedanlarını da kendisine bağlayan Şah İsmail, Özbeklerle yapılan savaşta da galip gelmiş ve bu savaşta

⁵⁹ Şah İsmail'in devlet kurma yolunda çabaları ve ilk faaliyetleri hakkında bkz. Aydoğmuşoğlu, Safevî, ss. 36-39; Gündüz, Şah İsmail, ss. 38-109; Tufan Gündüz, "Safevîler", *DİA*, Cilt: 35, İstanbul, 2008, ss. 451-452;

Şeybâni Han öldürülmüştür (1510). Anadolu’da Şah Kulu ve Nur Ali Halife isyanlarını gerçekleştiren toplulukların Safevî taraftarlığı, yeni Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim’in kardeşi Şehzade Ahmed’in oğlu Murad’ın Safevîlere sığınması, Diyarbakır ve Bağdat’ın Safevîlerce ele geçirilmesi ve diğer anlaşmazlık nedenlerinin de etkisiyle II. Bâyezid döneminde iki devlet arasında başlayan ilişkiler bozulmuştur.⁶⁰ Anadolu’da, Kızılbaşlara karşı planladığı tedbirleri aldıktan sonra Yavuz, İran üzerine yürümüş ve Osmalı ordusu Çaldıran Ovası’nda yapılan savaşta Safevî ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır (1516). Osmanlı padişahı savaştan sonra ele geçirmiş olduğu Tebriz’de uzun süre kalmayarak Amasya’ya çekilmiş, Kemah, Harput ve Diyarbakır’ı ele geçirmiştir. Devletin doğu kısmındaki toprakları Özbekler ve Babürlüler tarafından tehdit altında bulunan ve Osmanlılara karşı Avrupalı devletlerle de ittifaklar kurma girişiminde bulunan Şah İsmail, Çaldıran’dan sonra, önceki döneme oranla daha sakin bir hayat sürmüş ve onun ölümü (1524) üzerine oğlu I. Tahmasb, Safevî tahtına oturmuştur.

Saltanatının ilk yıllarındaki -güçlü Kızılbaş reisleri Div Sultan, Çuha Sultan ve Hüseyin Han’ın da ölümleriyle sonuçlanan- iç mücadeleler nedeniyle 1530’lu yılların başlarına kadar istikrarlı bir yönetim kurma şansına sahip olamayan Şah I. Tahmasb (1524-1576) döneminde Osmanlılar İran üzerine üç askerî sefer düzenlemişlerdir. Bunların ilkinde Safevîlerin eski Azerbaycan valisi Ulama Han’ın Osmanlılara sığınmış olduğu ve onları İran üzerine yönlendirmeye ikna ettiği

⁶⁰ Safevî-Osmanlı ilişkileri hakkında gerek ülkemizde gerekse yurtdışında çok önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu konu hakkında -bu bölüm hazırlanırken yararlanılan eserlerin dışında- başvurulması gereken çalışmalardan bazıları şunlardır: Adel Allouche, **Osmanlı-Safevî İlişkileri, Kökenleri ve Gelişimi**, çev. Ahmed Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul, 2001; Bekir Kütükoğlu, **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993; Faruk Sümer, **Safevî Devleti’nin Kuruluşu Ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999; Feridun M. Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, Kapı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2016, ss. 92-165; Hamidreza Mohammednejad, **Osmanlı-Safevî İlişkileri (1501-1576)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015; Hans R. Roemer, “The Safavid Period”, **The Cambridge History of Iran, Volume 6: The Timurid and Safavid Periods**, (Ed. Peter Jackson), 6. Baskı, Cambridge University Press, 2006, ss. 189-351; M. Fahreddin Kırzioğlu, **Osmanlılar’ın Kafkas-Elleri’ni Fethi (1451-1590)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1976; R. M. Savory, “Safawids”, **The Encyclopaedia Of Islam, New Edition**, Vol. VIII, Leiden, 1995, ss. 765-774; Selahattin Tansel, **Yavuz Sultan Selim**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, ss. 31-74.

bilinmektedir. Bitlis hâkimi Şeref Bey'in de Safevîlere sığındığı bu dönemde sadrazam İbrahim Paşa komutasında yapılan ilk Osmanlı askerî seferinde şah tarafından boşaltılan Tebriz ele geçirilmiş (1534), daha sonra Kanûnî'nin de Osmanlı ordusuna katılımıyla Bağdat, Safevîlerden alınmıştır. Osmanlı ordusunun geri dönüşünden sonra Tebriz ve civarı tekrar I. Tahmasb tarafından ele geçirilmiştir. Osmanlılara sığınan Safevî şehzadelerinden Elkas Mirza'nın da teşvik ve yönlendirmesiyle yapılan ikinci İran seferinde de (1548) Osmanlı ordusu Van ve çevresini ele geçirip yine Tebriz'e girmişse de kesin bir sonuç elde edemedi geri çekilmiştir. Bu iki sefer süresince I. Tahmasb daha üstün olan Osmanlı ordusuyla karşı karşıya gelmek istememiş ve savaştan kaçınmıştır. 1554 yılında İran üzerine yapılan üçüncü Osmanlı seferi sonrasında Amasya'ya çekilen Kanûnî'ye I. Tahmasb'ın gönderdiği elçiler aracılığıyla barış sağlanmış (Amasya Barış Antlaşması-1555) ve bu barış süreci 1578 yılına kadar devam etmiştir. Şah, kendisine sığınan Osmanlı şehzadesi Bâyezid'e de destek vermeyerek onu Osmanlılara teslim etmiş ve anlaşma şartlarının bu sebepten dolayı ihlal edilmesine izin vermemiştir. Horasan bölgesine defalarca akınlar düzenleyen Özbekler tarafından ele geçirilen Herat ile Babürlüler tarafından ele geçirilen Kandahar şehirlerini de geri almayı başaran ve 1548 yılında başkenti Kazvin'e taşıyan I. Tahmasb, aynı zamanda, Osmanlılara karşı V. Karl (Şarlken), Papa Pius, Portekizliler ve Venedikliler tarafından farklı tarihlerde yapılan ittifak tekliflerine de olumlu cevaplar vermemiştir.

Ülkede baş gösteren iç karışıklıklar esnasında zehirlenerek öldürülen I. Tahmasb'ın yerine sırasıyla tahta çıkan Haydar Mirza ve Şah II. İsmail'in (1576-1577) hükümdarlık dönemleri ise uzun süreli olmamıştır. Şiilerce pek tasvip edilmeyen düzenlemeler yapan ve tahtı için tehdit unsuru olarak gördüğü kardeşlerini öldürten II. İsmail'in şüpheli ölümü sonrasında Muhammed Hudâbende (1578-1587), Safevî tahtına geçmiştir. Bu dönemde Osmanlılar ve Özbekler ile yeniden anlaşmazlıklar baş göstermiş, Şirvanlıların ve Kürtlerin de Osmanlılardan yardım istekleri sonucunda 12 yıl devam edecek olan Safevî-Osmanlı savaşı (1578-1590) başlamıştır. Şah Abbas'ın saltanatının ilk yıllarına kadar devam edecek olan bu mücadele sürecinde Osmanlılar, Lala Mustafa Paşa, Ferhad Paşa ve Özdemiroğlu

Osman Paşa idaresinde yapılan seferlerle Güney Kafkasya, Tebriz, Azerbaycan ve Luristan topraklarını ele geçirmeyi başarmışlardır.

Türkmen beyleri arasında yeniden başlayan iç mücadeleler sonrasında tahta çıkan Şah I. Abbas (1587-1629) döneminde en önemli dış politika unsuru olarak Osmanlılarla yapılan mücadeleler ön plana çıkmaktadır. 1590 yılında imzalanan Ferhad Paşa Antlaşması ile savaş dönemi sona erse de I. Abbas 1603-1612 yılları arasında yapılan savaşlarla Azerbaycan, Nahçıvan ve Revan'ı Osmanlılardan geri almıştır. 1612 (Nasuh Paşa) ve 1618 (Serav) yıllarında yapılan anlaşmalar uzun süreli bir barış döneminin başlamasını sağlayamamış; Kerkük, Necef, Bağdat, Kerbela ve Şehrizar şehirleri de Safevîlerin egemenlik sahasına dahil edilmiştir (1624). Genel olarak Osmanlılara karşı mücadelelerinde askerî alanda üstünlük sağlayan ve Safevîlere en parlak çağını yaşatan I. Abbas, Özbekler ve Babürlüler'e karşı mücadelelerinde de başarılı olmuştur. Askerî alanda önemli düzenlemeler yapılan I. Abbas döneminde, ateşli silahlar kullanabilen bölükler ile Kızılbaş Türkmenler, Gürcü, Çerkez, Ermeni ve diğer Kafkas kökenli gulamlar ve esirlerden oluşan yeni askerî birlikler (Şahseven) kurulmuştur.⁶¹

Kendisinden sonra devletin giderek zayıfladığı I. Abbas'ın ölümü üzerine tahta çıkan Şah Safî (1629-1642) döneminde Revan Osmanlılar'ın eline geçmişse de daha sonra geri alınmıştır. Osmanlı padişahı IV. Murad'ın düzenlediği sefer sonrasında Bağdat kaybedilmiş (1638)i sonraki yılda ise Osmanlı-İran sınırını büyük ölçüde belirleyen ve iki devlet arasında uzun süren bir barış döneminin başlamasını sağlayan Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanmıştır (1639). Şah Safî ve sonraki dönemlerde devletin çöküş süreci hızlanmış, II. Abbas (1642-1666) döneminde Hollandalılar ve Fransızlara kapitülasyonlar verilmiştir. İzlediği barış yanlısı dış politikanın aksine, sarayda sert bir tutum içerisinde bulunan Şah Süleyman'dan (1666-1694) sonra tahta çıkan Şah Hüseyin (1694-1722) döneminde Gürcülerin devlet içindeki nüfuzları iyice artmış ve Kandahar, Kirman ve Meşhed farklı Afgan grupları tarafından ele geçirilmiştir. Safevîlerin, Kandahar'ı ele geçiren ve şehrin valisi olarak görevlendirdikleri Afgan Mir Mahmud, şaha bağlılık göstermeyip Kirman ve Meşhed'i zaptetmiş ve İsfahan yakınlarında Safevî ordusunu da mağlup ederek Şah Hüseyin'i teslim olmak zorunda bırakmıştır (1722). Böylelikle İran'da

⁶¹ Aydoğmuşoğlu, Safevi, s. 140; Gündüz, Kızılbaşlar, s. 89.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARDAKİ BİLGİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE OSMANLI ALGISI

2.1. TARİH YAZIMINDA ALGI

Batı dillerinde olduğu gibi Türkçe’de de “almak” fiilinden türetilen algı kelimesinin psikoloji ve felsefe alanında ifade ettiği anlamlar birbirinden pek farklılık göstermemektedir. Algı, O. Hançerlioğlu’nun yaptığı son derece açık bir tanımda olduğu gibi, *dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçle gerçekleşen tasarımı* olarak tanımlanabilir.⁶³ Başka bir deyişle, *duyu ile ilgili uyarımların anlamlı deneyimlere çevrilme sürecini* ifade eder.⁶⁴ Tarih bilimindeki algı kavramı söz konusu olduğunda ise kavramın bu psikolojik ve felsefi içeriği yine geçerli olmakla birlikte, algının yerine terimsel olarak birebir aynı anlamlara karşılık gelmese de kimlik, imge ve imaj terimleri de kullanılmaktadır.

Kaynaklardaki bilgilerin değerlendirilmesine geçmeden önce burada öncelikle tarih yazımında insanlar, toplumlar veya devletler hakkındaki algı (kimlik, imaj, imge) üzerinde durulacak ve çalışma genel olarak Ortaçağ ve Yeniçağ Türk devletlerinin kaynaklarına odaklandığı için yorumlar genel olarak Türk tarihi ve İslam tarihi temel alınarak yapılacaktır.

Çoğu zaman ilişki kurulan herhangi bir devlet, savaş halinde olunan bir devlet değilse ve ilişkiler iyi bir doğrultuda devam ediyorsa doğal olarak bu durum devletlerin tarih kitaplarının satırlarına da yansır. Kaynaklarda bu konuyla ilgili olarak bu müttefik veya savaş halinde olunmayan devletler, onların hükümdarları, devlet adamları hatta kimi zaman yönetilen zümreleri hakkında da kötüleyici ifadelerin kullanıldığına pek rastlanmaz. Hatta *sultan*, *padişah*, *han*, *şah* ve diğer unvanlar ile *yüce* gibi saygı ifadeleri de diğer devletlerin liderleri hakkında kullanılan ifadeler olarak bu eserlerin satırlarındaki yerini alır.

⁶³ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar, Cilt 1**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 42.

⁶⁴ **AnaBritannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 1**, Ana Yayıncılık A. Ş., İstanbul, 2004, s. 399.

Kaynaklarda diğ er devletler hakkında oluşan algının, resm i belgeler ve yazışmalarında kullanılan hitap şekillerinde de etkili olduğu söylenebilir. İyi ilişkilerin kurulduğu devletin bu noktada sahip olduğu siyas i veya asker i gücün oranı ve herhangi bir konuda  n kazanmış olup olmaması ikinci plana atılabilir. Yani, daha g c l  bir devlet kendisinden daha zayıf bir devletle iyi ilişkiler kurmuşsa ve onun desteğini istemişse g c l  olan devletin tarih kitaplarında ve belgelerinde diğ er devlet hakkında büyüklüğüyle övünen k c k görücü ifadelere rastlanmayabilir. Din  ve mezhepsel duyguların çoğu zaman çok g c l  olduğu ve birçok yazılı kaynakta bu hususu doğrulayan kanıtlar bulabileceğimiz sözü geçen dönemlerde, kimi zaman devletler arasındaki ilişkilerin siyas i, ekonomik koşulları ve pragmatik nitelikleri dolayısıyla inanç farklılıkları ikinci plana atılabilmış ve inançlarından dolayı kötü ifadeler kullanılan ve bir bakıma ötekileştirilen karşı taraf hakkında iyi ilişkilerin başlaması nedeniyle daha yumuşak, olumlu ve hatta bazen övgü içeren ifadeler de kullanılmıştır. Ulus bilinci ve günümüzdeki anlamıyla millet kavramlarının henüz var olmadığı dönemlerde yine de aynı kökene ve aynı dine mensup olmaları nedeniyle devletlerin birbirlerine bakış açılarına sadece yardım ve çıkar ilişkilerine dayanmayan soyut bağların da etkili olduğu söylenebilir.  rnek olarak, bir Müslüman devlet hakkında, Hristiyan devletlerle yaptığı savaşlar ve elde ettiği başarılar dolayısıyla, ilişkiler kurulan veya kurulmayan başka bir Müslüman devletin kaynaklarında olumlu bir bakış açısının oluştuğu ve terimsel ifadelerle “gaza” ve “cihat” yolunda savaşan devlete karşı hoşnutluk ve kimi zaman da saygı duyulduğunu ifade eden iyi ifadeler kullanılmış olabilir.⁶⁵

Tarih yazıcılığında olumsuz algı konusunda yapılacak değerlendirmelerin boyut ve sınırları ise daha geniş ve nedenler daha çeşitli olacaktır.⁶⁶ Yine burada da çalışmaya esas alınan dönemin kaynakları hakkında yorum ve analizler yapılacaktır.

Bir devletin veya devletleşme sürecindeki bir topluluğun anlaşmazlıklar yaşadığı veya savaş halinde olduğu devlet farklı bir dine mensupsa, kaynaklarda kullanılan ifadeler direkt olarak onların bu özelliğine odaklanabilir. İşlam dininin

⁶⁵ Timur, Anadolu Beylikleri, Akkoyunlular, Memlûk ve Safevi kaynaklarında, Osmanlı padişahlarından gazi hükümdarlar olarak bahsedilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

⁶⁶ Olumsuz algı veya düşman algısının psikolojik analizi hakkında bkz. Rafael Moses, “Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz”,  ev. B. Senem  evik, **Uluslararası Tarih Okulu Dergisi**, Sayı: VII, ss. 99-108.

egemen olduğu devletlerin kaynaklarında kötü ilişkilerin yaşandığı zamanlarda Hristiyanlar için bu durumda en yaygın olarak *kâfir* ifadesi kullanılmaktadır. Eğer kötü ilişkiler halinde bulunan, çeşitli nedenlerin etkisiyle mücadele edilen, galip gelinen veya mağlup olunan, kimi zaman devletlerinin varlığına da son veren devletin yöneticileri ve halkının çoğunluğu da aynı dine mensupsa kullanılan kötü ifadelerin niteliği değişebilmekte ve acımasız, zalim, kan dökücü gibi eylemler ile insanın doğasıyla ilişkili bulunan veya yakıştırma içeren kötü sıfatlar da kullanılabilir.

İslam devletlerinin kaynaklarında devletin mezhebi öteki devletin mensup olduğu mezhepten farklı ise kaynaklarda oluşan olumsuz algı bazen daha da belirginleşmekte, bu duruma kanıt olarak gösterilebilecek kayıtlar çoğalmaktadır. Zaman zaman farklı mezhebi benimseyen karşı devlet hakkında oluşan bakış açısı, farklı dine mensup olan devlete karşı bakış açısından bile daha olumsuz bir boyuta erişebilir. Savaş halinde olunan devletler hakkında da her zaman kaynaklarda bir düşman algısının oluştuğu ve kötü ifadeler kullanıldığı şeklinde bir genelleme yapmak doğru olmaz. Böyle durumlarda “öteki” eğer diğer devletlere özellikle farklı din mensuplarına karşı elde ettiği başarılarla ünlenmiş bir devlet, liderleri veya diğer mensupları da çeşitli vasıflarından dolayı saygı gösterilen ve iyi izlenimler bırakan kişilerse, o devlet hakkında mücadele yıllarında bile kaynaklarda kötü ifadeler kullanılmamış olabilir.⁶⁷

Algı konusu ile ilgili yapılan bu değerlendirmelerin bütünüyle genelleyici bir niteliğe sahip olmadığını da bu noktada belirtmek gerekir. Kaynaklarda diğer devletler hakkında kullanılan ifadeler ve oluşan algının bu bölümde belirtilmeyen farklı nedenleri de olabilmektedir. Burada sadece algının oluşumunda en etkili olduğu düşünülen nedenler ele alınmıştır.

Algı konusunda daha geniş ve kapsamlı çalışmaların yapılmasının son derece gerekli olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte, Osmanlılar ve ilişkiler kurduğu devletlerle ilgili olarak, ülkemizde algı konusunda yapılan araştırmaların

⁶⁷ Şah Tahmasb tarafından kaleme alınan *Tezkire*'de Kanûnî hakkında oldukça olumlu ifadeler kullanılmıştır. Safevî kaynaklarındaki kayıtların incelendiği bölümde bu ifadeler değerlendirmeye alınmıştır.

sayısı oldukça azdır. Bu noktada öncelikle Feridun M. Emecen⁶⁸, Mustafa Daş⁶⁹, Tufan Gündüz⁷⁰ ve Musa Şamil Yüksel⁷¹ tarafından yapılan çalışmalardan bahsetmek mümkündür. Bu çalışmada sözü edilen yazarların algı konusunda yaptıkları çalışmalardan metodolojik açıdan faydalanılmıştır.

2.2. BEYLİKLER DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISI

Bu dönemde beyliklerin kendi egemenlik sahalarında kaleme alınmış olan kaynaklardan Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî tarafından kaleme alınan *Bezm u Rezm* ile, Şikâri'nin *Karamannâme* veya *Karaman Oğulları Tarihi* adıyla yayınlanan eserinde bu çalışmanın konusuyla ilgili olarak bolca malzeme bulunmaktadır. Fâtih dönemi Osmanlı kronik yazarlarından Enverî'nin *Düsturnâme* adlı eserindeki Aydınoğlu Umur Bey ile ilgili bölümde ise Osmanlılar hakkında çalışmanın konusu ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmaması nedeniyle, bu eser değerlendirilmeye alınmamıştır.

Esterâbâdî, I. Murad ile ilgili ilk kayıtlarında ondan olumsuz bir şekilde bahsetmemektedir. I. Murad'ın 1388 yılında Sırp'lar üzerine düzenlediği sefer nedeniyle Balkanlarda bulunmasından istifa ederek onun topraklarına sefer düzenlemesi hakkında emirlerinin sunduğu öneriyi uygun bulmayan Kadı Burhâneddin'in bu kararını dinî bir gerekçe ile açıklamış olduğu bölümde ise yazarın

⁶⁸ Bkz. son olarak Feridun M. Emecen'in, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası** (2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012) adlı çalışmasında yer alan iki makalesi: "İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmajı (ss. 261-274)" ve "Osmanlılarda Türklük Kavramı Üzerine Notlar: Aşağılama Edebiyatı Miti (ss. 275-284)".

⁶⁹ Mustafa Daş, "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı", **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 2, 2015, ss. 43-58.

⁷⁰ Bkz. Tufan Gündüz'in son olarak **Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler** (3. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016) adlı çalışmasında yer alan "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türk ve Türkmen İmajı (ss. 97-110)" adlı makalesi.

⁷¹ Musa Şamil Yüksel, **El-Makrizi (Kitab es-Suluk) ve İbn Hacer (İnba'el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.

tavrı değişmiş ve I. Murad ile ilgili olumsuz ifadeler kullanmıştır. Burada geçen kayıtlar önemli olduğu için aşağıda aynen aktarılmıştır:

“Onların bu teklifi her ne kadar akla ve mantığa uyuyor, yapılması gereken şey gibi görünüyorsa da Sultan, ilim ve irfandan, incelikten nasibi olmayan ve basit bir Moğol olan Osmanoglu’nun, kâfirlerle savaşa gittiği ve onları hizaya getirmek için çarpıştığı bir sırada onlara saldırmayı vicdanına ve insanlığa sığdıramadı. Bunca bilgisini, olgunluğunu, adaletini ve insafını bir yana bırakarak, dar zamanından istifade edip Müslüman bir topluluğa saldırıp onlara zarar vermeyi kendisine yediremedi. Her ne kadar öyle bir savaş ona bir miktar toprak kazandırırda da diğer yandan dinin zayıflamasını ve kfrin yayılmasını da beraberinde getireceğini düşünerek, düşmanlarının boşalttığı topraklara saldırmayı uygun görmedi.”⁷²

Daha sonra Yıldırım Bâyezid’in beylikler üzerine düzenlediği seferin beyliklerin ilhakıyla sonuçlanmasının ardından Candaroğlu II. Süleyman Paşa’nın Bâyezid ile mttefikliğini sonlandırarak ordusuyla beraber ondan ayrıldığından ve Kastamonu’ya döndüğünden bahsedilmekte, bunun nedenleri aktarılırken de Bâyezid hakkında son derece olumsuz ifadeler kullanılmaktadır:

“Bâyezid Beğ emin olması, babasından kalmış olan toprakları geri alması ve devletin işlerinin düzene koymasından sonra Süleyman Paşa Kastamonu’ya geldi. Durumunu sağlamlaştırıp işlerini yoluna koyunca Sultan’ın ülkesinin ipine tutunmak, onun devletin gölgesine sığınmak istedi. Çünkü o Bâyezid Beğ’in iini dışını iyice öğrenmiş, onun itibarını ölçü aletine vurmuş, onun idareciliğinin ve dostluğunun ayarı olmadığını, iyiliğin hakkını gereği gibi yerine getiremediğini anlamıştı. Onun, dostu düşmandan ayırt edebilecek ne aklı; iyiyi, ktiy fark edebilecek ne bilgisi; kötülük görünce bağışlayabilecek ne hoşgörüsü; merhamet ve acıma duygularını harekete geçirebilecek ne yumuşak huyluluğu (hilm); ne de ihtiyaı olana hiç çekinmeden verecek, az çok demeyecek bir cömertliği vardı.”⁷³

Kadı Burhâneddin ile Bâyezid arasında orumlu civarında yapılan ve Bâyezid’in ordusunun mağlup olup şehzade Ertuğrul’un ölmesiyle sonuçlanan savaş öncesi yapılan hazırlıkların anlatıldığı kısımda ise, civar bölgelerin kendisine katılan yerel beyleriyle güçlenen Bâyezid hakkında “hal ve hareketini değiştirerek

⁷² Esterâbâdî, ss. 353-354.

⁷³ Esterâbâdî, s. 359.

*gururlanıp kibirlenmeye başladı” şeklinde bir ifade kullanılmıştır.⁷⁴ Savaş esnasında Kadı Burhâneddin’in ordusunun üstünlüğünün belirmeye başladığı ve ibrenin onun tarafına döndüğünün anlaşıldığı kastedilerek Bâyezid’in *gurur sarhoşluğu ve kibir sevdasından kurtulup kendine geldiğinden* bahsedilmekte ve savaşmaktan vazgeçip daha önce karar verilen savaş mıntıkasından uzaklaştığı belirtilmektedir. Savaşta Osmanlı ordusunun mağlup olması ve Bâyezid ile ordusunun düştüğü durum hakkında verilen bilgiler ve kullanılan olumsuz ifadeler dikkat çekicidir:*

“Düşmanlar ezilmiş ve burunları sürülmüş olarak siperlere kaçıyorlar, kaplumbağa gibi başlarını hüsrân ve şanssızlık kabuğuna çekiyorlardı... Sultan, Osmanoğlu’nun dağın yamacına sıkıca yerleştiğini, granit taşının içine ateş gibi girdiğini, namusunu ve şerefini kaybetmemek için gayret ve çabada bulunmadığını, o zor durumun onun sinirlerini harekete geçirmediğini, o küçülme ve alçalmaya razı olup, sığındığı yerden çıkmadığını görünce, o ulaşılması güç yerin giriş ve çıkışlarını gözetlemelerini, iniş ve tırmanış yerlerini kontrol altında tutulmalarını buyurdu... Bunun üzerine Sultan derhal oradan kalkıp mağaranın çıkış yerine doğru hareket etti. Bir süre yol alınca, Osmanoğlu’nun kaçmayı ganimet bildiğini, yükünü fırar atına yükleyerek hezimet yolunu tuttuğunu haber verdiler.”⁷⁵

Kadı Burhâneddin’in elde ettiği başarı sonucunda daha da cesaretlenerek, emirlerinin de tavsiyelerine uyarak Sivrihisar civarına kadar Osmanlı topraklarına ilerlediğinden ve yaptığı tahribattan söz edilen bölümün devamında ise Bâyezid’in bu sıradaki durumu ile ilgili olarak yine olumsuz ifadeler kullanılmıştır:

“Diğer taraftan Osmanoğlu şanssızlık dizinin üzerine çökmüş, başını mihnet ve sıkıntı kumuna gömmüştü. Kendisini göstermeye mecali yoktu. Acizliği tedbirli olma, korkaklığı da ihtiyatlı olma sayıyordu. Beyt (Arapça): “Allah, namerdin tarafını terk etti. Çünkü o cesaret gösterirse öleceğini sanıyor.”⁷⁶

Esterâbâdî’nin eserinde Osmanlılar hakkında kullanılan kötü ifadelerden ilk olarak *ilim, irfan ve incelikten yoksun basit bir Moğol* şeklinde Osmanlı hükümdarı I. Murad’a yapılan yakıştıрма göze çarpmaktadır.⁷⁷ Burada yazarın efendisi

⁷⁴ Esterâbâdî, s. 372.

⁷⁵ Esterâbâdî, s. 375.

⁷⁶ Esterâbâdî, s. 376.

⁷⁷ Bkz. 72. dipnot.

Burhâneddin'in âlim bir kişiliğe ve yüksek bir kültür ve eğitim seviyesine sahip olduğu göz önüne alınırsa, I. Murad'ın bu niteliklerden yoksun olduğu görüşünü kullandığı bu ifadelerle anlatmaya çaba gösteren yazarın dolaylı da olsa iki hükümdar arasında ilgili hususlarda farkın bulunduğu düşüncesinde olduğunu belirtmeye çalıştığı tahmin edilebilir. I. Murad'a yapılan *Moğol* yakıştırması da Moğolların İslam dünyasında ve özellikle Anadolu'da bıraktığı kötü izlenimin o dönemde halen devam ettiğini göstermektedir.

I. Murad'ın I. Kosova Savaşı'nda öldürülmesinden önce ilginç bir kayda yer veren yazara göre, Burhâneddin'e bir rüyasında Hz. Muhammed, Osmanlı hükümdarının yolunu kaybettiğini söylemiştir. Burada I. Murad, peygamber tarafından doğru yoldan saptığı için uyarılmaktadır.⁷⁸ İki taraf arasındaki psikolojik mücadelenin ve meşruiyet sağlama amaçlı bu gibi propaganda girişimlerinin eserin satırlarına yansıdığı bu dönemde topraklarını Anadolu yönünde sürekli genişletmekte ve Burhâneddin'in egemenlik sahasını tehdit etmeye başlayan Osmanlılar ile aynı şekilde devletin batısında Osmanlı nüfuz sahasına doğru ilerleme siyaseti izleyen Burhâneddin arasında Orta Anadolu üzerinde yapılan egemenlik mücadelesinin oldukça şiddetli bir boyut kazandığı anlaşılmaktadır.⁷⁹ Böyle bir ortamda savaşın eşğine gelindiği anda Bâyezid ve Osmanlılar hakkında kullanılan ifadeler daha da ağırlaşmaktadır. Esterâbâdî, I. Murad'ın I. Kosova Savaşı'nda öldürülmesi ile ilgili olarak olayın fâilinin oğlu Bâyezid olabileceği hakkında başka kaynaklarda bulunmayan zayıf bir rivayete yer vererek, Bâyezid'i baba katili gibi göstermeye çalışmıştır.⁸⁰

Bâyezid'in beylikler üzerine düzenlediği seferden sonra Candaroğlu II. Süleyman Paşa'nın onun yanından ayrılıp Burhâneddin'in tarafına geçmek istemesiyle ilgili kaydın bulunduğu bölümde Bâyezid hakkında kullanılan son derece olumsuz ifadeler yine iki devlet arasındaki çeşitli nitelikleri bulunan mücadelelerin yazar ve efendisi tarafında oluşturduğu olumsuz algıyı net bir biçimde gözler önüne

⁷⁸ Esterâbâdî, s. 354; Hasan Basri Karadeniz, **Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi (XIV-XVI. Yüzyıllar)**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008, (Meşruiyet Mücadelesi), s. 136.

⁷⁹ Hasan Basri Karadeniz, **Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, (Psikolojik Mücadele), s. 170.

⁸⁰ Esterâbâdî, s. 354; Emecen, "Osmanlılar ve Türkmen Beylikleri (1350-1450)", **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, (Osmanlılar ve Türkmen Beylikleri), s. 112; Karadeniz, Psikolojik Mücadele, s. 142.

sermektedir. Burada kullanılan ifadelerden Bâyezid'in beylikleri yeniden ilhak sürecinde oldukça sert ve katı bir tavır takındığı, anlayışsız ve merhametsiz bir şekilde bu süreci sonlandırdığı izleniminin oluşturulduğu anlaşılmaktadır.⁸¹

İki taraf arasında yapılan savaş ve sonuçlarının anlatıldığı bölümde Bâyezid hakkında kullanılan *korkak*, *aciz*, *uğursuz yıldız* ve diğer olumsuz ifadelerin açıklamasını da yukarıda belirtilen hususlar ile birlikte aynı düzlemde yapmak mümkündür. Dikkati çeken bir başka önemli husus, eserde üç farklı yerde Bâyezid'in gurur ve kibirinden bahsedilmiş olmasıdır. Bu ifadeler, Timurlular dönemi tarihçileri Şâmi ve Yezdi'nin eserlerinde bulunan ifadelerle Bâyezid hakkında oluşan olumsuz algı açısından benzerlik göstermektedir.⁸²

Yazarın bütün bu kayıt ve ifadelerinden farklı olarak I. Murad hakkında yine de *gazi* ve *şehid* ifadelerini kullanması Feridun M. Emecen tarafından Osmanlılara karşı duyulan gizli bir hayranlığın varlığı olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada Osmanlıların gaza ile ilgili olarak kazandıkları şöhretin Anadolu beyleri üzerinde etki yapmış olduğunu söylemek mümkündür.⁸³ Buna rağmen daha önce değerlendirilmesi yapılan birçok olumsuz ifadenin varlığından dolayı eserde sunulan Osmanlı portresinin iyi bir niteliğe sahip olmadığı kolayca anlaşılmaktadır.

Şikârî'nin eserinde Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı dönemde, büyük olasılıkla I. Murad'a Germiyanoglu egemenliğindeki toprakların bir kısmının, oğlu Bâyezid'le evlenen Germiyanoglu Süleymanşah'ın kızının çeyizi olarak kendisine verilmesi sonrasında yaşanan bazı olaylar kastedilerek, Germiyanoglu'nun I. Murad'ın ismi verilmeden onun hakkında “*ash, cinsi yok bir Yürükoğlu*”⁸⁴ ve Alaeddin Ali Bey'in vezirinin ise “*...Osman'da hakikat yokdur.*” ifadelerini kullandıkları aktarılmaktadır.⁸⁵ 1387 yılında Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında Konya yakınında Frenk Yazısı olarak adlandırılan yerde yapılan savaş öncesi Alaeddin Ali Bey'in, I. Murad hakkında kullandığı

⁸¹ İbn Kemal (Tevârih-i Al-i Osman) ve İdris-i Bitlisî (Heşt Behîşt) başta olmak üzere klasik dönem kroniklerinin birçoğunda Bayezid'in Anadolu politikası ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. *Bezm u Rezm*'deki kayıtların, Osmanlı kronikleri ve diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca bkz. Emecen, Osmanlılar ve Türkmen Beylikleri, ss. 82-85; Karadeniz, Psikolojik Mücadele, s. 18.

⁸² Timurlular devri kaynakları incelenirken bu yazarların eserlerinden de alıntılar yapılmıştır.

⁸³ Emecen, Osmanlılar ve Türkmen Beylikleri, s. 112.

⁸⁴ Şikârî, s. 141.

⁸⁵ Şikârî, s. 142.

ifadeler ve ona hitaben söylediği sözler son derece önemli olduğu için burada aynen verilecektir:

“Alaeddin beglere eyder: İbn Osman’ın ne ‘ahdi düriüsdür ve ne imanı, dedi. Emr eyledi, Karaman begleri, Bolgar ve Gülnar ve Ermenak ve Niğde ve Kayseri otuz sekiz bin er cem idüb kona göçe Akşehir’e arka virüb mukabelesinde kondular. Şah Alaeddin mektub yazub ve fetva idüb gönderdi. Mektubu Murat Bey’e sundular. Alub mektubu okudular. Ne denlü ulema var ise kulak tutdular. Dimiş ki: “Müslüman Müslümana kılınç çekmek kangı kitabda vardır? Müslüman kâfir askerinden yardım alub, Müslümanları kırmağa gelmek kangı mezhebde vardır? Fetvaları yanında olan ulemalara okudasın, göreler, dini Muhammed’e eyledüğü fiiller var mıdır?” dimiş. Murad Bey iltifat eylemeyüb, mektub ve fetvaları pare pare idüb cenge ağaz eyledi.”⁸⁶

Daha sonra taraflar arasında yapılan savaşta I. Murad’ın mağlup olduğundan bahsedilmiş ve yine Osmanlıların kökeniyle ilgili olarak iki farklı yerde benzer şekilde küçültücü ifadeler kullanılmıştır:

“Zira bunlar bi-asıldır, Han oğlu han değildir, iyilik nedir, müevvet nedir bilmezler, fırsat bulsalar babalarını katl iderler, zebun (mağlup) olsalar kul olurlar.”⁸⁷

...İbni Germiyan eyder: “Sultanım bu hususta suç senindir; bir çoban iken, bir yürük iken tabl-u alem virdin. Ben dört kere habs eyledim; muradım helak eylemekdi. Sen benimle anın için cenk eyledin. Anın hatırı için vilayetimi elimden aldın, bana nice ceza eyledin, ben sana bi-asıldır dimezmiydin.”⁸⁸

Yıldırım Bâyezid ile ilgili olarak kullanılan ilk olumsuz ifadenin bulunduğu bölümde ise Bâyezid’in, beylikler üzerine düzenlediği geniş kapsamlı sefer sırasında yaşanan gelişmelerle ilgili olarak *and içip, ahd edip tutmayan* bir kişiliğe sahip olduğu belirtilmiş ve devamında Anadolu beylerinin ağzından Bâyezid hakkında *“Osman Oğlunun ne dostluğu belli, ne düşmanlığı belli...”* şeklinde bir suçlama yapıldığı aktarılmıştır.⁸⁹ Daha sonra eserin birçok yerinde olduğu gibi yine tarih verilmeden anlatılan olayların birinde Aydın, Saruhan ve Hamid beylerinin Bâyezid

⁸⁶ Şikârî, s. 160. Bu mektup hakkında klasik Osmanlı kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁸⁷ Şikârî, s. 161.

⁸⁸ Şikârî, s. 163.

⁸⁹ Şikârî, s. 165.

önünde tutunamayıp Larende'ye kaçtıklarından söz edilmiş ve Bâyezid hakkında dikkat çekici ifadeler kullanılmıştır:

“Karaman Oğlu Mehmed Han vüzerayı cem eyledi. Didi ki: ‘Ne acib! Osmanoğlu Bâyezid Han’ın ahdi, andı, dürüst değil. Yohsa Kelimullah’a itikadı yok mudur? Yedi kerre ahd eyledi, yine bozdu.’ Süleyman Paşa eyder: ‘‘Padişahım! Bu hususda Osman Oğlunun günahı yoktur, ahdi bunlar bozdu, andan sonra o da gelüb, diyarların ellerinden aldı, gör imdi; senin diyarına geldi mi’’ dedi.”⁹⁰

Şikârî'nin Osmanlılar hakkında kullandığı *asılsız, yürük, çoban başı* gibi ifadeler, Karamanoğulları'nın Osmanlıların kökenleri hakkında sahip oldukları olumsuz ve küçültücü bakış açısını bariz bir biçimde ortaya koymaktadır. Germiyanogulları'nın da bu hususta aynı görüşe sahip oldukları yazar tarafından belirtilmekte ve Karamanoğulları'nın Anadolu'nun meşru hâkimi olarak Osmanlılara karşı üstünlüğü tezi işlenmektedir⁹¹. Osmanlılar hakkında yapılan sözünde durmama, yemine bağlı kalmama ve dürüst olmama suçlamaları da köken konusunda kullanılan ifadeler gibi Osmanlı tarih yazarlarının eserlerinde Karamanoğulları'na karşı kullanılan benzer ifadeleri hatırlatmakta ve taraflar arasında siyasî mücadelenin yanı sıra psikolojik nitelikleri de olan çetin bir meşruiyet mücadelesinin varlığına işaret etmektedir.

Her iki tarafta da dinî kavramları kullanarak gösterilen referanslar, Anadolu'da yaşayan insanların gözünde itibar kazanma ve karşı tarafı gözden düşürüp meşruiyetini yok sayma gibi amaç ve düşüncelerin karşılıklı olduğunu göstermektedir. Kendisine yapılan gazaya engel olma suçlamasına karşılık Alaeddin Ali Bey'in, I. Murad'a gönderilmek üzere Karaman ulemasından aldığı fetvada onu Hristiyanlarla işbirliği yapmak ve dindaşlarına kılıç çekmekle suçlamasının ilk aşamada bu bağlamda ele alınması ve değerlendirilmesi gerekir. Bunlara ek olarak eserde, (olumsuz ifadelerin kullanılmamasına rağmen) Osmanlıların Karamanoğulları'nın yardımı ile güçlenmeleri, savaşlarda sürekli olarak yenilmeleri ve affedilmeleri, asalet kazanma amacıyla Karamanoğulları ile akrabalık kurma girişimi, babalarını katleden ve zehirlenme yoluyla insan öldüren Osmanlı portresi,

⁹⁰ Şikârî, s. 180.

⁹¹ Karadeniz, Meşruiyet Mücadelesi, s. 170.

savaşta bir Karamanlının kırk Osmanlıya karşı koyabileceği, Kasım Bey'in Osmanlılar tarafından zehirlenmiş olması gibi hususlara dair verilen bilgiler de Şikâri'nin eserindeki Osmanlı algısının son derece olumsuz bir niteliğe sahip olduğunu kanıtlayan önemli veriler olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber Şikâri'nin, I. Murad'ın ölümüyle ilgili “*şehid olmuş idi*” cümlesini, hem Yıldırım hem de II. Bâyezid için Bâyezid *han* ifadesini de kullanmış olduğunu ve Fatih ile Yavuz'dan da *sultan* olarak bahsettiğini belirtmek gerekir.

Bezm u Rezm'de olduğu gibi Şikâri'nin eserinde de, I. Murad ve Bâyezid'in sürekli Osmanoğlu (*İbn Osman*) olarak anılması, bu iki eserin yazarlarının temsil ettiği üst zümrelerin Osmanlı hükümdarlarını basit bir Türkmen beyi olarak gördüklerinin ve bağlı oldukları beyliklerin hâkimlerinden daha aşağı bir seviyede tuttuklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Benzer ifadeler kullanılan (İbn Hamid, İbn Germiyan, İbn Candar ve diğer ifadeler) diğer beyliklere karşı da aynı nedenlerden kaynaklanan bakış açısının satırlara yansıdığı görülmektedir. Burada her iki eserin yazarlarının da kendilerini yerleşik kültürü ve eğitilmiş zümreleri temsil eden kişiler olarak gördükleri ve konar-göçer yaşam tarzını benimseyen Türkmenlere karşı küçümseyici bir tavır takındıkları şeklinde bir görüş belirtilmesi de zorlama bir yorum olmayacaktır.

Bu bölümde çalışmanın konusuyla ilgili önemli kayıtların bulunduğu üç kaynak eser daha konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla değerlendirmeye alınacaktır. Bunlar Anonim bir Osmanlı Kroniği, *Künhü'l-Ahbar* ve Bizans tarihçilerinden Dukas'ın kroniğidir. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* ve Dukas'ın eserinde son Aydınolu beyi Cüneyd Bey'in Osmanlılar hakkında kullandığı olumsuz ifadeler yer almaktadır.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'da Cüneyd Bey'in II. Murad'ın emriyle öldürülmesinin anlatıldığı bölümde yer alan kayıtlar önemli olduğu için aynen aktarılacaktır:

"İzmir-oğlu Osmanlı'yı beğenmez idi. Osmanlı'ya tavşan diyü ad komışdı. Adı kendülere kurt diyü ad virürdi. Ve hem oğlunun adı Kurt Hasan idi..."⁹²

Dukas kroniğinde ise Süleyman Çelebi'nin kendisi üzerine sefer düzenleyeceği sırada Cüneyd Bey'in Karaman ve Germiyan beylerinden yardım talep

⁹² Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), s. 75; Karadeniz, Psikolojik Mücadele, ss. 101, 173.

etmesinin ardından, onun ağzından bu beylere hitaben söylenen sözler son derece önemlidir:

*"Bâyezid yüzünden düçar olduğunuz zararları pekâla bilirsiniz; ebeveyninizden bazılarını kılıçtan geçirdi, bazılarını da asarak boğdu ve tek başına hükümdar oldu. Sizi sürgün etti. Şimdi ise Allah'ın inayeti ile, bu cânî mahvoldu. Onun sulbünden doğmuş olan bu oğlu bizi yutmak istiyor. Henüz genç iken, gayret edip, kafasını kiralım ve ömrümüzün geri kalanını gâilesiz geçirelim."*⁹³

Daha sonra eserin farklı bölümlerinde Cüneyd Bey'in ifadeleriyle Bâyezid'in Aydınoğulları'nın topraklarını gasp ettiğinden, onun vefasızlık ve sözünde durmamakla eleştirdiği Osmanlılardan lütuf veya paye görmediğinden bahsedilmekte ve Bâyezid Paşa hakkında *kötü adam, insaniyetsiz ve merhametsiz* ifadeleri kullanılmaktadır.⁹⁴

Cüneyd Bey'in Osmanlılar hakkında kullandığı tavşan ifadesinden anlaşılacağı üzere onları korkaklıkla suçladığı anlaşılmakta, kendisini de daha cesur görerek oğluna da yakıştırdığı kurt benzetmesi ile tanımlamaktadır. Onun Bâyezid hakkında kullandığı *cani* ve *gasıp* ifadeleri de onun zihninde oluşan olumsuz Osmanlı algısını açık bir biçimde ortaya koymakta ve Bâyezid tarafından ilhak edilen toprakların meşru sahiplerinin kendileri olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bâyezid Paşa hakkında kullanılan olumsuz ifadelerin ise onun kardeşi olan diğer bir Osmanlı beyi Hamza Bey için kullanılmaması, Cüneyd Bey'in Bâyezid Paşa'ya karşı duyduğu kişisel nefretin ve sahip olduğu olumsuz düşüncelerin varlığına işaret etmektedir.

Bu bilgilere ek olarak bir de Cüneyd Bey'in kendisini Osmanlı hükümdarlarıyla eşit saydığı şeklinde yorumlanabilecek bir kayıttan da anlaşıldığı gibi Esterâbâdî ile Şikârî'nin eserleri ve Osmanlı kroniklerdeki bilgilerle uyumlu olarak Osmanlılar ve beylikler arasında psikolojik boyutları olan bir egemenlik ve meşruiyet mücadelesinin etkilerinin Dukas'ın eseri ve *Anonim Osmanlı Kroniği*'nin satırlarına da yansıdığından söz edebiliriz. Burada bir bakıma Cüneyd Bey'in kendisi ile benzer düşüncelere sahip bulunan diğer beylerin de bir bakıma sözcülüğünü

⁹³ Dukas, s. 51.

⁹⁴ Dukas, ss. 91, 117.

üstlenmiş olduğu ya da deyim yerindeyse onların duygularına tercüman olduğu şeklinde bir yorumda bulunmak abartı olmasa gerekir.⁹⁵

Osmanlı tarihçilerinin -Âşıkpaşazâde ve Hadîdi dışında- Cüneyd Bey'den *İzmiroğlu* diye bahsetmeleri ise onun soyu hakkında sahip oldukları bakış açısı hakkında ipucu vermektedir. Şöyle ki, bu kaynaklarda Cüneyd Bey'in Aydınoğulları neslinden geldiği hakkında herhangi bir işaretin bulunmaması ve onun başka bir aileye mensup basit bir bey olarak görülmesinin bir belirtisi olarak *İzmiroğlu* ifadesinin kullanılmış olduğu söylenebilir.⁹⁶

XVI. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âli ve ondan iki yüzyıl sonra eserini kaleme alan diğer bir ünlü tarihçi Peçevî'nin eserlerinde III. Murad dönemi Osmanlı vezirlerinden Candaroğlu Şemsî Ahmed Paşa'nın Osmanlılar hakkında sarfettiği cümleler bulunmaktadır. Âli'nin eserindeki kayıtlar şu şekildedir:

“Koçi nâm kedhüdâsını bu kıssadan agâh idüb mâ-vaka her ne ise söyledi. ‘Li’llâh’il-hamd Al-i Osmani’den Kızıl Ahmedlü’nün intikâmın aldım’ deyü şükr eyledi. Hatta, müellifi hakir anda hazır bulunub ‘ne veçhile intikamınız aldınız didikde, Padişâhı rüşvete tatındurdum. Hatta, bugün bir yerden kırk bin sikke mikdarı bir büyücek lokma tatdırdı. Ba’de-hâzâ ne pâdişâh rüşvet almakdan ferâgat ider ve ne rüşvetle mülki pâydâr olub kendüsi ikamet eyler. Anlar bizi mülk-i mevrusumuzdan niçe dûr itdiler ise, ‘an-karib bende anların kâr u bâr-ı saltanatından mehcûr olmalarına sebep oldum’ deyu tafsîl itdi.”⁹⁷

Peçevî de kişisel olarak sevmediği Şemsî Ahmed Paşa'nın söylediği sözler ile ilgili Âli'nin eserinde yer alan bu kayıtları görmüş ve kendi eserine aktarmıştır.

Candaroğulları ailesine mensup olup Osmanlı hizmetinde bulunan Şemsî Ahmed Paşa'nın Osmanlılar hakkında söylediği sözlerden, atalarının sahip olduğu beyliğin Osmanlılar tarafından bir yüzyıldan fazla bir zaman önce ele geçirilmesine rağmen, iki devlet arasında yaşanan mücadele ve anlaşmazlıkların etkilerinin hala devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Candaroğulları ailesine mensup birçok kişinin

⁹⁵ Karadeniz, Psikolojik Mücadele, s. 130.

⁹⁶ Karadeniz, Meşruiyet Mücadelesi, ss. 184-185.

⁹⁷ **Gelibolulu Mustafa Âli ve Kûnhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri (II. Cilt)**, haz. Faris Çerçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2000, s. 251.

Osmanlı devlet kademelerinde resmi görevlere getirilmiş olduğunu da unutmamak gerekir.⁹⁸

Kitab-ı Diyarbekriyye'de ise Osmanlılar hakkında kötöleme içeren ifadelere rastlanmamaktadır. Bu eserde II. Murad *han*, Yıldırım Bâyezid bir kez, Fâtih ise defalarca *Rum sultanı* olarak anılmaktadır. Eserde yer alan, Timur'un, Bâyezid'in gaza yapan bir hükümdar olduğu hakkındaki -daha önce yazılan bazı Timurlular ve Memlûkler dönemi kaynaklarında da bulunan- sözleri önemli olduğu için aşağıda aynen aktarılmıştır:

*“Her zaman cihat eden, küfür ve inat sahiplerine karşı koyan Yıldırım Bâyezid'e karşı bizim, dostluk ve samimiyet duygularından başka duygumuz yoktur. Bununla beraber onun yapacağı iş, her zaman yol kesme ile, fitne ve fesatla uğraşan, İslam diyarında karışıklık ateşi düşüren Emir Yusuf'u bağlayıp bu tarafa göndermek, kendi ülkesinden çıkarmak; ya da aramızdaki dostluğun temellerinin güçlenmesi, samimiyet duygularının canlanması için onun öldürülmesine emir verilmesidir”*⁹⁹

Beylikler dönemi kaynaklarında kullanılan ifadelerden anlaşıldığına göre Osmanlılara karşı oluşan olumsuz bakış açısının esasında üst zümre kaynaklı olduğu ve bey ailelerinin Anadolu'da egemenlik kurma mücadelesi sürecinde Osmanlılara karşı hoşnutsuzluklarının ve tepkilerin sonucunda oluştuğu söylenebilir. Sınırları Osmanlılar tarafından tehdit edilen ve topraklarının bir bölümü veya tamamı zamanla yine aynı devlet tarafından ele geçirilen Türkmen beylerinin bu durum karşısındaki tepkisel tavırları, incelenen kaynakların satırlarına açık bir şekilde yansımıştır. Osmanlıların beyliklere karşı izledikleri politikaların ve onlara karşı askerî alanda üstünlüklerinin, bu beyliklerin alt zümrelerinde, yerleşik veya konar-göçer topluluklar tarafından nasıl değerlendirildiği ve bu zümrelerde Osmanlılara karşı olumsuz bir algı ve düşmanlık duygusunun var olup olmadığı meselesi ise kaynakların bu hususta yetersiz kalması nedeniyle net bir şekilde ortaya koyulamamaktadır. Osmanlıların, Anadolu'da egemen olduğu yeni topraklar üzerinde, beyliklerin eski yöneticileri olan bey aileleri mensuplarına karşı tutumları ve Hıristiyanlara karşı gaza yapan bir devlet olarak edindikleri konum ve bunun

⁹⁸ Bkz. Karadeniz, Psikolojik Mücadele, ss. 140-142.

⁹⁹ Tihiranî, s. 45.

etkileri Feridun M. Emecen'in çalışmalarında yukarıda bahsedilen hususlar ile birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.¹⁰⁰

Dukas Tarihi ve *Anonim Osmanlı Kroniği*'nde, Cüneyd Bey'in Osmanlılar hakkında söylediği sözler ve daha geç dönemlerde, Peçevî ve Gelibolulu Mustafa Âli'nin eserlerinde yer alan ve bir Osmanlı veziri olan Candaroğlu Şemsî Ahmed Paşa'nın sözleri ile ilgili kayıtlar da üst zümre kaynaklı tepkiler ve olumsuz bakış açısının varlığı hakkında önemli kanıtlar olarak görülebilir.

Son olarak, Osmanlıların yoğun ilişkiler içinde bulunduğu beylikler - özellikle Candaroğulları ve fetret döneminde Aydınogulları- hakkında, bu çalışmanın konusuyla ilgili herhangi bir bilgi içermeyen *Düsturnâme* haricinde tarihi olayları anlatan bir eserin bulunmaması nedeniyle daha geniş kapsamlı değerlendirmeler ve yeni yorumlar yapma olanağına sahip olmadığımızı belirtmeliyiz. *Kitab-ı Diyarbekriyye*'de ise olumsuz ifadelerin kullanılmamasının nedenlerinin Osmanlı hükümdarları hakkında oluşan olumlu izlenim ve onların kişisel vasıfları olduğu söylenebilirse de bu eserin Otlukbeli Savaşı'ndan önce kaleme alınmış olmasının da olumsuz bir Osmanlı algısının oluşmamasında etkili olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmak mümkündür.

2.3. TİMURLULAR DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISI

Timurlular döneminin ünlü tarihçilerinden Nizameddin Şâmî, *Zafernâme* adlı eserinde Yıldırım Bâyezid'den ilk defa Timur'un Sivas üzerine düzenleyeceği seferden önce iki hükümdar arasındaki mektuplaşma dolayısıyla bahseder. Burada, Bâyezid'in “*şevket ve satvetine mağrur olarak*” Erzincan beyi Mutahharten'den, Erzincan ve etrafında bulunan memleketlerin haracını istediği bildirilmektedir. Yine aynı bölümde Bâyezid'in saltanat gururuna ve nefsinin şehvetine kapıldığından bahsedilmekte ve Timur'un Bâyezid'e gönderdiği mektup aktarılmaktadır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Emecen, *Osmanlılar ve Türkmen Beylikleri*, ss. 73-113; Emecen, “Gazaya Dair XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti”, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, ss. 115-126.

¹⁰¹ Bu eserdeki ifadelerle, İbn Arabşah'ın eserinde Bâyezid ve Timur'un mektuplarında kullandıkları cümleler ve ifadeler arasında farklılıklar vardır. İki hükümdarın birbirlerine söylediği rivayet edilen kötü sözler (Timur hakkında eşkıya, kan dökücü, sahtekâr, Bâyezid hakkında ahmak Osmanoglu ve

Mektupta, Timur'un ağzından Bâyezid'e şöyle bir hitapta bulunmaktadır ki bu cümle son derece önemlidir:

*"Biz senin aslını neslini bilir tanırız."*¹⁰²

Bâyezid, Şâmî'nin naklettiğine göre, savaş yanlısı bir tutumu benimsemeyen ve kendisinin de bu yolda olmasını isteyen Timur'a karşı yine mağrur bir tavır takınarak savaşa hazır olduğunu bildirmiştir. Devamında Timur'un Sivas üzerine düzenlediği seferden bahsedilmiş, burada ise Bâyezid hakkında olumsuz bir ifade kullanılmamıştır.

Timur'un Anadolu üzerine tekrar yürüyeceği ve Karabağ civarında bulunduğu sırada, Karakoyunlu Kara Yusuf ve Celayirli Sultan Ahmed'in Bâyezid'e sığınmaları üzerine Timur tarafından Bâyezid'e tekrar bir mektup gönderilmiştir. Şâmî, bu olayların anlatımından önce Bâyezid hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Dünyanın en büyük memleketlerinden olan Rum Diyarı da Yıldırım Bayazid'in eline geçti. Mumaileyh bir müddet bu memleketleri istila ile istiklal davasında bulundu ve o memleketlere musallat oldu, bunun üzerine şeytan buna bir gurur verdi, kuvvet ve şevketine güvenerek haddine tecavüz etti..."*¹⁰³

Bu önemli kayıtlardan sonra Kemah Kalesi'nin Timur tarafından alınıp Mutahharten'e bırakılmasının ve Ankara Savaşı öncesi iki taraf arasında gidip gelen elçilerin ve mektuplaşmaların barışa yönelik olumlu bir sonuç sağlayamamasının ardından Timur'un ağzından Bâyezid'e *namert* suçlamasının yapıldığı görülmektedir.¹⁰⁴ Daha sonraki sayfalarda Ankara Savaşı ve sonrasında yaşananlar ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Bâyezid'in savaş esnasında esir düşüp Timur'un huzuruna getirilmesinin ardından Timur, Bâyezid'e hitaben şu sözleri söylemiştir:

"Bu fenalığı kendine sen yaptın, kaç defa haddini tecavüz ettin, beni o hale getirdin ki senden intikam almak bana vacip oldu; bununla beraber ben buna yine ehemmiyet vermedim, Müslümanlığın icap ettirdiği veçhile sana nasihat ettim... Sen ise cüz'iyat üzerinde münakaşa yaptın, nihayet felek bir ibret numunesi ortaya koydu ve bunula sana dehr ile pençeleşmek, Tanrının yandırıdığı bir çerağı nahvet ve gurur rüzgariyle söndürmek mümkün olmadığını gösterdi. (Beyt) Bir kimse Tanrının yandırıdığı çirayı üfleyip söndürmek isterse

diğer ifadeler) hakkında bkz. İbni Arabşah, **Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 291-295.

¹⁰² Şâmî, s. 260.

¹⁰³ Şâmî, s. 296.

¹⁰⁴ Şâmî, s. 301.

orada neyin yanacağı sana malumdur. Akıllı insanların nasihatini dinlemeyen ve hayırhah kimselerin nasihatından yüz çeviren kimsenin başına işte bu senin başına gelen gelir; eğer sen akıl ile hareket edip de başkalarının halinden ibret alsaydın, başkalarının senden ibret aldığı bu halden daha iyi bir halde bulunurdun..."¹⁰⁵

Görüldüğü üzere, Şâmî'nin eserinde Bâyezid hakkında kullanılan tabirler arasında ilk göze çarpan *gururlu (mağrur)* ifadesidir. Yazar, Bâyezid'in elinde bulundurduğu siyasî güç açısından Timur ile hiçbir şekilde karşılaştırılamayacağını anlatmak istemekte ve Bâyezid'in Anadolu'da elde ettiği başarıların kendisine sağladığı güven ve cesaretin etkisiyle *-şeytanın verdiği gururla-* Timur ile boy ölçüşmeye kalkıştığından dolayı onu eleştirmektedir. Verilen bilgilere göre Timur, Anadolu seferini Bâyezid gibi vali olarak gördüğü diğer beyliklerin hukuki haklarını ellerinden alan Bâyezid'i yola getirmek için yapmıştır.¹⁰⁶

Bâyezid'in soyu hakkında Timur'un ağzından verilen bilgi ise yine dikkat çekici olmakla birlikte burada da Timur tarafında bir küçültme ve aşağılama duygusunun bulunduğu hemen göze çarpmaktadır. Şâmî'nin, savaşa adeta davetiye çıkaran ve sonunu hazırlayan, söz dinlemeyen bir Bâyezid portresi sunmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bâyezid'in sabırsız bir karaktere sahip olduğu farklı kaynaklardaki kayıtlarla doğrulanmakta ve bazı Osmanlı kroniklerinde onun için *tîz-nefs* tabiri kullanılmaktadır.¹⁰⁷

Bütün bu hususların yanında şunu da belirtmek gerekir ki, Bâyezid'in bir gazi olarak Hristiyanlarla yaptığı savaşlar Timur tarafından görmezden gelinmemiş ve Timur'un savaşa taraftar olmasının nedeni olarak Bâyezid'in sürekli gaza ile meşgul olması gösterilmiştir.¹⁰⁸ Bâyezid hakkında eserde verilen en olumlu izlenim bu olmakla birlikte, Şâmî'nin sunduğu Bâyezid portresi genel olarak olumsuzdur ve yazar yaptığı yanlışların cezasını çeken bir hükümdar algısı oluşturmaya çalışmaktadır.

¹⁰⁵ Şâmî, s. 309.

¹⁰⁶ Karadeniz, Meşruiyet Mücadelesi, ss. 233, 288.

¹⁰⁷ Neşri, I, ss. 357, 363; **Oruç Beğ Tarihi, (Osmanlı Tarihi - 1288-1502)**, haz. Necdet Öztürk, 2. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, s. 41.

¹⁰⁸ "Ben Rum diyarı üzerine yürümek, asker sevk etmek taraftarı değilim, onlar daima frenklere karşı gaza yaptıklarından böyle bir hareketle frenklerin kuvvetlerinin artmasına ve Müslümanların zayıflamasına sebep olmak istemem..." Şâmî, s. 297.

Timur döneminin diğer bir önemli kaynağı olan Yezdî'nin *Zafernâme*'sinde olay örgüsü ve kronoloji, Şâmî'nin eseriyle benzerlik göstermekle beraber, birçok olay daha ayrıntılı ve geniş bir şekilde anlatılmakta, Timur'un Osmanlılarla ilişkilerinin anlatıldığı bölümlerde de Şâmî'nin eserinde bulunmayan bilgiler yer almaktadır. Benzer bir şekilde Yezdî de Bâyezid'den ilk defa Timur'un Sivas seferi ile ilgili olarak bahsetmiş ve burada yine onun özellikle Anadolu'da elde ettiği başarılarla ve elinde bulundurduğu askerî güce dayanarak gururuna esir düştüğünden, gönlüne kötü niyetler yeşerdiğinden söz edilmiş ve devamında şu cümleler kullanılmıştır:

*“(Bâyezid) Tahirten’e elçi göndererek ‘Sen daha önce bize bağlı idin. Yine bize bağlı olman, Erzincan ve Erzurum’un haracını da bize göndermen gerekir’ dedi. Tahirten durumu hazret-i a’laya (Sahibkiran’a) bildirdi. Sahibkiran anladı ki, Rum kayserini gurur devî yoldan çıkarmaktadır. Bu yüzden Sahibkiran Rum kayserine mektup gönderdi.”*¹⁰⁹

Bâyezid’e gönderildiği belirtilen bu mektupta özellikle Bâyezid’in soyuna dair Timur’un kullandığı cümle son derece önemlidir:

*“Senin soyun gemici Türkmenlere dayanır ve biz bunu gayet iyi biliriz ki, izaha gerek yoktur. Aklından gururu çıkar at.”*¹¹⁰

Mektubun devamında Timur, Bâyezid’in topraklarına saldırmama sebebi olarak Şâmî'nin verdiği bilgiyle uyumlu olarak, onun “*Fereng kafirlerine karşı gaza yapıyor*” olmasını göstermiş¹¹¹ ve yine Bâyezid’e gurura kapılmamasını tavsiye etmiştir. Metnin devamında ise Yezdî, Bâyezid hakkında:

“Kendisini gurur seline kaptırmış olan Rum kayseri, öyle nasihat ve mektuplara kulak verecek kişi değildi.” şeklinde bir cümle kullanmaktadır.¹¹²

Timur’un Sivas’tan sonra Malatya’yı da aman ile ele geçirmesinden bahsedildiği bölümde, Timur’un şehre yürümeden önce gönderdiği elçinin Malatya emiri tarafından tutuklandığı, Malatya emirinin basiretsiz olduğu ve bu kusurun

¹⁰⁹ Yezdî, s. 338.

¹¹⁰ Yezdî, s. 339

¹¹¹ “...Bugüne kadar senin topraklarına saldırmadık. Sebebi, senin Fereng kafirlerine karşı gaza yapıyor olmanı iştmemizdir. Eğer biz senin üzerine yürürsek, Müslümanlar endişelenir, kafirler mutlu olurlar. Sakın ola ki, atalarının yolundan çıkmayasın, sınırı aşmayasın ve gurura kapılmayasın, vesselam.” Yezdî, s. 339.

¹¹² Yezdî, s. 339.

Türkmenlere ve Rum halkına özgü bir haslet olduğundan söz edilmektedir. Şâmî'nin eserinde ise bu hususta Malatya emiri için olumsuz olarak sadece düşüncesiz ifadesi kullanılmıştır.¹¹³

Kara Yusuf'un Bâyezid'e sığınması ve devamında Bâyezid tarafından Timur'a gönderilen elçilere Timur'un yine Bâyezid'in gaza yapıyor olmasını da belirterek söylediği sözler şunlardır:

*“Sizin padişahınız sürekli Fereng kâfirlerine karşı gaza etmektedir. Biz de sizinle dostuz ve gönlümüzde o tarafa ordu göndermek ve İslam yurdunu harap etmek suretiyle kâfirleri mutlu kılmak gibi bir niyetimiz yoktur. Ama Müslümanlar arasına dalmış olan Kara Yusuf'u ya öldürüp Müslümanları rahatlatın, ya da yakalayıp bize göndersin. Bu iki şeyden birini yaparsa aramızda dostluk olur.”*¹¹⁴

Timur'un Anadolu'da Kemah kalesini ele geçirdikten sonra Sivas kalesi önüne geldiği sırada Bâyezid'den gelen elçileri kabul etmesi dolayısıyla Bâyezid'in *düşmanlık yoluna girdiği* ve *şeytanın vesvesesiyle yoldan çıktığı* şeklinde olumsuz ifadeler kullanılmıştır. Yezdî'ye göre Timur, Bâyezid'in elçilerini dinlerken zar zor sabır göstermiş ve Bâyezid'i *nasihat ve güzel söylerin fayda vermediği* ve *sözünde durmayan biri* olmakla suçlamıştır.¹¹⁵ Ankara Savaşı esnasında Bâyezid'in esir edilip Timur'un yanına getirildiği sırada iki hükümdar arasında geçen konuşmaları aktarırken Bâyezid hakkında bariz bir olumsuz ifadenin kullanılmadığı görülmektedir.¹¹⁶

Şâmî'nin eseri gibi bu eserde de yer alan kayıtların ve mektuplarda kullanılan ifade ve cümlelerin güvenilirliği ayrı bir tartışma ve çalışma konusu olmakla beraber daha önce de bahsedildiği gibi eserine Şâmî'nin aynı adı taşıyan eserini temel alıp çoğu yerde onda bulunmayan ayrıntılı anlatımları da ekleyen Yezdî'de de Bâyezid'in gururlu bir kişiliğe sahip olduğu birkaç yerde vurgulanmaktadır.

Yezdî'nin birçok hususta olduğu gibi, Timur ile Bâyezid arasındaki güç dengesi ve efendisinin kendisinin gözündeki büyük bir yere ve önemli bir kişiliğe sahip olduğu hususlarında da Şâmî ile benzer düşüncelere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹³ Şâmî, s. 263; Yezdî, s. 343.

¹¹⁴ Yezdî, s. 382.

¹¹⁵ Yezdî, s. 387.

¹¹⁶ Yezdî, ss. 393-394.

Bâyezid'in soyuna dair Timur'un kullandığı *gemici (kayıkçı)* Türkmen ifadesinin üzerinde burada durmak gerekir. Z. V. Togan'a göre Timur burada Bâyezid hakkında onun atalarının Kefe ile Anadolu sahilleri arasında gemicilik (kayıkçılık) yapan Türkmenler olduğu şeklinde edindiği bir bilgiye dayanarak Bâyezid'in soyu hakkında bu tabiri kullanmıştır.¹¹⁷ Burada Kayıkçı ve Kayı (veya Kayıg) kelimelerinin Timur tarafından birbirine benzetilerek ilkinin tercih edilmiş olduğu ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Osman Bey'in ilişki kurmuş olması muhtemel olan Çobanoğulları'nın¹¹⁸ atası, Anadolu Selçuklu döneminin -Oğuzların Kayı boyuna mensup olması muhtemel olan- Kastamonu beyi Hüsameddin Çoban dolayısıyla Timur'un Osman Bey'in de aynı kökene sahip olduğunu düşünmesi ihtimalini de bu noktada belirtmek gerekir. Yalnız burada çok önemli bir noktaya dikkat etmek gerekir ki burada *kayıkçı* ifadesinin kasıtlı olarak Timur tarafından kullanılmış olması durumu da göz ardı edilmemelidir. Neredeyse şüpheyeye hiç yer bırakmayacak şekilde Timur bu tabiri Bâyezid'in soyunu küçümsemek için kullanmış ve Türkmenler hakkındaki olumsuz görüşlerini de açığa vurmuştur.

Yezdî'nin eserinde sunulan Bâyezid portresi Şâmî ile uyumlu olarak birçok noktada olumsuzdur. Yine burada da gururlu yapısına ek olarak nasihat dinlemeyen hatta şeytana uyan bir Bâyezid algısı göze çarpmaktadır. Bâyezid'in gaza yapan bir hükümdar olduğu bu eserde yine Timur'un ağzından belirtilmiş ve Timur'un Bâyezid'le savaşmak istememesine sebep olarak gösterilmiştir.

Ankara Savaşı ile ilgili bölümde bahsedildiği üzere, Timur'a göre Bâyezid söz ve nasihat dinlemeyen kişiliğiyle sonunu hazırlamış ve mağlup olup esir edilmiştir. Ayrıca, bütün bu verilen bilgilere ek olarak Yezdî'nin, Malkoçoğlu Mustafa Bey'in Malatya emiri olan oğlu hakkında kullandığı ve Türkmenler ile Anadolu halkına da yakıştırdığı basiretsiz ifadesiyle, onun Anadolu'nun göçebe ve yerleşik topluluklarına karşı olumsuz bakış açısının birbirinden farklılık göstermediği anlaşılmaktadır.

¹¹⁷ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş, Cild I**, 3. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, ss. 321-322.

¹¹⁸ Bkz. Emecen, "Siyasi ve Jeopolitik Dinamikler Hakkında Bazı Mülâhazalar (1300-1389)", **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, ss. 47-48; H. İnalcık, Devlet-i 'Aliyye I, ss. 10-12; Pachymeres, **Bizanslı Gözüyle Türkler**, çev. İlcan Bihter Barlas, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss. 72-74.

Döneme ait başka bir kaynak olan Ca'ferî'nin *Târih-i Kebir* adlı eserinde Bâyezid hakkında ilk bilgi yine Timur'un Sivas üzerine sefer düzenleyeceği sıradaki mektuplaşmalar dolayısıyla verilmekte ama burada Bâyezid hakkında olumsuz bir ifade kullanılmamakta, mektuplarda her iki hükümdarın da birbirlerine kaba sözler sarf ettiğinden bahsedilmektedir. Timur'un ordusunun ikinci defa Sivas civarına ulaştığı sırada Bâyezid'den gelen elçilerin verdiği bilgiler dolayısıyla Osmanlı hükümdarının *doğru yoldan sapmış* olduğuna değinilmiştir.¹¹⁹ Ankara Savaşı'nın anlatıldığı bölümde ise iki hükümdar arasında geçen konuşma esnasında Timur, Bâyezid'e "*devamlı söz dinlemeyip haddini aştın...*" şeklinde bir cümle kullanarak ona karşı kızgınlığını dile getirmişse de devamında Şâmî ve Yezdî'nin verdiği bilgiler ile uyumlu olarak Bâyezid'e iyilikten başka bir şey yapmayacağını bildirmiştir. Ca'ferî, Malatya emiri hakkında ise *cahillik edip ahmakça davranan biri* ifadesini kullanmaktadır.¹²⁰

Eserinde büyük oranda Yezdî'nin *Zafernâme*'sinden özetlediği Timur dönemi olaylarını anlatırken Ca'ferî, Bâyezid hakkında *gururlu* ve *kibirli* gibi ifadeler kullanmamış, sadece onun Timur'un ikinci defa Sivas'a yöneldiği sırada gönderdiği elçilerin Timur'un isteklerine verilen olumsuz cevabı iletmeleri üzerine, Bâyezid için "*doğru yoldan sapmış*" ifadesini kullanmıştır. Yazarın, Bâyezid'e karşı Şâmî ve Yezdî gibi olumsuz bir tavır takındığına dair yeterli kanıtın olmadığı eserde görülmektedir. Hatta, savaşa ilişkin verilen tarihte yanlışlık olmasına rağmen (1444 yerine 1440) II. Murad ve ordusunun Varna Savaşı'nı kazanması dolayısıyla hoşnutluk belirten ifadeler kullanılmaktadır.¹²¹ Bu kayda dayanarak, Bâyezid döneminde Timur ve çevresinde oluşan olumsuz Bâyezid ve Osmanlı algısının devamlılık arz etmediği ve Şahruh döneminde bu durumun değişmeye başladığı tahmin edilebilir.

Şahruh ve daha sonraki dönemlerde kaleme alınan bazı eserlerde *Zafername*lerde Bâyezid hakkında kullanılan kötü ve eleştirel ifadeler yer verilmediği görülmektedir. Dönemin tarihçilerinden Zahîrüddin Mar'aşî'nin *Müntahabü't-Tevârîh* adlı eserinde Bâyezid hakkında verdiği bilgileri bu noktada ele

¹¹⁹ Ca'ferî, ss. 27-28.

¹²⁰ Ca'ferî, s. 13.

¹²¹ Ca'ferî, ss. 122-123.

almak ve değerlendirmek gerekir. Timur dönemi olaylarının anlatıldığı eserinde Yezdî'nin *Zafernâme*'sinden yararlanan Mar'aşî'nin, Bâyezid ile ilgili ilk kayıtları çalışmanın konusu açısından oldukça önemli olduğu için aşağıda aynen aktarılmıştır:

“Bu mahalde fasâhat-ı me’âbi (Ali Yezdî) çokça mübalağa etmiştir. Hazret-i kayseri (Yıldırım Bayezîd) zelillik ve alçaklık makamında anmış ve (onun hakkında) maksadı aşan birçok kelime derç buyurmuştur. Her halde bu beyti okumamıştı ki,

Büyüklerin adını çirkinlikle zikredeni büyük saymazlar akıl erbâbı.

Bu söylevden garaz şudur ki, Yıldırım Bayezîd-i Rûmî aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufran gazi padişahlardan olup, o devirde kayser oydu. Diğer kayserlere göre birkaç hususta imtiyaz sahibiydi. Bu takrir de mevlevî-me’âbîye (Yezdî) aittir ki, ilk kelamı ile -ki burada dercedilmemiştir- mütenakızdır. Diğer kayserlerin tasallut ve istila ellerinin erişemediği Rum vilayetlerinden Aydın, Menteşe, Germiyan ve Karaman’ı taht-ı tasarrufuna almıştı. Frenk diyarından dört aylık yolu cihad kılıcının darbesiyle mutî’ ve fermanı altına almıştı. Kara Osman’ın Sivaa hâkimi olan Kadı Burhâneddin’i savaşta esir alarak öldürmesinin ardından (Bâyezid) ordu çekerek Sivas’ı teshir etti. Haleb vilayetine muttasıl olan Malatya’ya kadar olan havzayı tasarrufu altına aldı. Emir Mustafa namında bir zatı Sivas’a dârûğa bıraktı ve Malatya hükümetini de Mustafa’nın oğluna tafviz ile sâlim ve gânim olarak saltanat merkezine avdet buyurdu. Ordusu, teb’âsı ve eşyasının çokluğu öyle bir derecedeydi ki, yalnız sekbanlarının sayısı on iki bine bâliğ olmuştu.”¹²²

Bâyezid’in, Mutahharten’e gönderdiği mektup hakkında verilen bilgiler ise şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Tahirten’in nezdine ona hitaben, bizim canibimizin mutî’ ve minkâdı olmalı ve Erzurum ve o havalinin haracını hâsıl ederek hâzine-i ‘âmireye göndermelisin şeklinde yazı gönderdi. Tahirten sûret-i hâli arz etmişti. Bu durum, sâhib-kırânın zamir-i münîrine ma’lûm olundu. Mazmununu mevlevî-me’âbînin (Ali Yezdî) kaleme aldığı gibi değil de, o hazretin (Timur) kâmil aklına yakışacak tarzda ve muktedir hükümdarların namı Hüsrevlere vaat ve ümit verme şeklinde yazdıkları gibi bir nasihat-name kaleme alarak irsal buyurdu.”¹²³

Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre ifadelerini abartılı bulduğu Yezdî'nin Bâyezid hakkındaki tutumuna karşı eleştirel bir tavır sergileyen Mar'aşî, Osmanlı padişahı hakkında kötü ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır.¹²⁴ Yezdî gibi Bâyezid için *Rum kayzeri* ifadesini kullanan yazar onu *gazi padişah* olarak da anmakta, aynı

¹²² Zahîrüddin Mar'aşî, **Müntahabü't-Tevârîh**, vr. 261b-262b.'den naklen Yıldırım, s. 384.

¹²³ Mar'aşî, vr. 263a'dan naklen Yıldırım, ss. 384-385.

¹²⁴ Bayezid hakkında eserde verilen diğer bilgiler için bkz., Yıldırım, s. 382.

zamanda Timur tarafından Bâyezid'e gönderilen mektubun içeriğinin Yezdî'nin eserindeki gibi olmadığını da ifade etmektedir.¹²⁵ Bu yüzden Mar'aşî'nin eserinde olumsuz bir Bâyezid ve Osmanlı algısının varlığından söz etmenin mümkün olmadığını belirtmek gerekir.

Timurlular döneminin ünlü tarihçilerinden Hâfız-ı Ebrû (*Zübdetü't-Tevârîh*), Abdürrezzâk es-Semerkandî (*Matlau's-Sa'deyn*) ve Mîrhând'ın (*Ravzatü's-Safâ*) eserlerinde de Timur dönemi olaylarının anlatıldığı bölümlerde Şâmî ve Yezdî'nin eserlerinin temel başvuru kaynaklarından olduğu bilinmektedir. Hâfız-ı Ebrû ve Mîrhând'ın eserlerinde Şâmî ve Yezdî'nin Bâyezid hakkında kullandığı kötü ifadeler yer verilmediği görülmektedir. Mar'aşî'nin eserinde Bâyezid hakkında kullanılan *gazi padişah* ifadesi Hâfız-ı Ebrû'nun eserinde de bulunmaktadır. Hâfız-ı Ebrû'nun eserinin farklı yerlerinde Bâyezid için en sık kullandığı ifade olarak *emir* kelimesi göze çarpmaktadır. Yazar, Bâyezid'den aynı zamanda *Allah'tan korkan, raiyyet-perver (halkına iyi bakan) ve helali gözetan* bir hükümdar olarak söz etmektedir.¹²⁶ Ankara Savaşı'nın anlatıldığı bölümde de Bâyezid hakkında kötü ifadeler kullanmayan yazar, yine Osmanlı padişahının ölümünün anlatıldığı bölümde de olumlu bakış açısını değiştirmemiştir.

Semerkandî'nin eserindeki Osmanlılar ile kayıtlar değerlendirmeye alınacak olduğunda biraz daha karmaşık bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Yezdî, Mar'aşî ve Mîrhând gibi *Rum kayzeri (kayser-i Rum)*¹²⁷ olarak bahsettiği Bâyezid hakkında eserinde ilk olarak *gazi, âdil padişah* ve *raiyyet-perver*¹²⁸ gibi olumlu sıfatlar kullanan yazar, Bâyezid ile Timur arasındaki ilk ilişkilerin anlatıldığı bölümde ise Şâmî ve Yezdî'nin eserlerinde olduğu gibi Osmanlı padişahı için *mağrur, haddini aşan, aklına fesatlık düşen* ve *kibirli sözler söyleyen* gibi olumsuz ifadeler kullanmaktadır.¹²⁹ Bununla beraber, Semerkandî de Hâfız-ı Ebrû gibi Bâyezid hakkında, Ankara Savaşı ve onun ölümünün anlatıldığı bölümlerde olumsuz ifadeler kullanmamaktadır. Her iki yazar da birçok eserde olduğu gibi Timur'un Bâyezid'in gaza faaliyetleri ile söylemiş olduğu sözleri de aktarmış ve Şâmî ile Yezdî'nin

¹²⁵ Yıldırım, s. 385.

¹²⁶ Hâfız-ı Ebrû, II, s. 893.

¹²⁷ Mîrhând, s. 1096; Semerkandî, ss. 890-891, 908, 926.

¹²⁸ Semerkandî, s. 830.

¹²⁹ Semerkandî, ss. 834-835.

eserlerinde olduğu gibi Osmanlı ordusunda gayrimüslim unsurların bulunmuş olması hakkında herhangi bir eleştiri yapmamışlardır.¹³⁰ İki yazarın eserlerindeki Osmanlılarla ilgili bilgilerin bulunduğu bölümlerde verilen bilgiler büyük oranda benzerlik göstermekle beraber Semerkandî, Yezdî'nin Bâyezid hakkında kullandığı olumsuz ifadelerle kendi eserinde de yer vermiş, Hâfız-ı Ebrû ise böyle bir yol tercih etmeyerek sözü edilen olumsuz ifadeleri eserinde kullanmamıştır.

Timur'un ölümünden sonra yazılan tarih kitaplarında, Yezdî, Ca'ferî ve Semerkandî'nin eserleri dışında Osmanlılar hakkında olumsuz ifadelerin kullanılmamış olmasının nedenleri olarak o dönemlerde iki devlet arasında olumsuz ilişkilerin yaşanmaması, sonradan yazılan tarih kitaplarında yazarların kullandığı kaynak malzemesinin daha geniş olması ve bu nedenle yazarların daha sağlıklı değerlendirmeler yapma imkânına sahip olmaları gösterilebilir.

2.4. MEMLÛKLER DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISI

Memlûkler döneminin en ünlü tarihçilerinden Makrîzî'nin *es-Sülûk*'unda Osmanlılar hakkında ilk defa Orhan Bey'den 1358 yılında Mısır'a elçi heyetinin gönderilmesi ile ilgili olarak kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra Berkuk dönemi olaylarının anlatıldığı kısımda Yıldırım Bâyezid'in faaliyetleri hakkında da önemli bilgiler verilmiş, Timur'a karşı Kadı Burhâneddin'in de teşvikiyle Osmanlı ve Memlûk devletlerinin de dâhil olacağı bir ittifak ve eserin farkı yerlerinde iki devlet arasında gidip gelen elçilik heyetlerinden söz edilmiştir.¹³¹ Eserin diğer bölümlerinde de Osmanlılar hakkında kötileyici ifadelerin kullanılmadığı görülmektedir. Osmanlı padişahları için en çok kullanılan tabirler *Osmanoğlu (İbn Osman)* ve *meliktir*.¹³²

¹³⁰ Daha önce de belirtildiği gibi Şikârî'nin eserinde ise bu durum eleştiri konusu olmuş ve bu husus bir fetvada da dile getirilmiştir. Bkz. bir önceki bölüm s. 40.

¹³¹ Yazara göre, Timur'un cihat yapan ifadesini kullandığı Bayezid'i kandırmak için ona söylediği sözler şunlardır: “*Sen Allah yolunda cihad yapan bir insansın, benim istediğim seninle savaşmak değil, ben senden yalnızca Osmanlı memleketindeki babanın ve dedenin toprakları ile yetinmeni istiyorum ve benim amacım Rum Emiri Sultan Ebu Said'in zamanındaki Emir Eretna'nın topraklarını almaktır.*” Makrîzî'den naklen Kanat, Makrîzî, s. 34.

¹³² Makrîzî'den naklen Kanat, Makrîzî, ss. 26-50. Bâyezid hakkında Memlûk kaynaklarında kullanılan diğer ifadeler (*hüvendigar*, *hondgar* ve diğerleri) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Erkoçoğlu, “Arap Kaynaklarında Yıldırım Bâyezid”, **1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur)**, Ankara, 9-12 Ekim 2012, **Bildiri Kitabı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, ss. 9-32.

İbn Hacer *İnbâ'el-Gumr* adlı eserinde 796 (1393-93) yılı olaylarının anlatıldığı bölümde Osmanlıların kökeni ile ilgili ilginç bir bilgi verir.¹³³ Bir sonraki yılın olayları anlatılırken Bâyezid'in kâfirlerle yaptığı cihatlarla meşhur olduğundan, şöhretinin uzaklara yayıldığından bahsedilmiş ve Berkuk'un Bâyezid ile ilgili olarak kullandığı şu ilginç cümle aktarılmıştır: "*Ben Timurleng'den korkmam; çünkü ona karşı bana herkes yardım eder; ben ancak İbn Osman'dan korkarım...*"¹³⁴

Timur ve Bâyezid arasında yapılan Ankara Savaşı ve Bâyezid'in ölümünün de anlatıldığı kısımda kullanılan ifadeler son derece önemlidir:

*"Bu senenin başında Timurlenk, Ebu Yezid b. Osman'a hücum etti; onu ve oğlu Musa'yı esir etti. Sonra Ebu Yezid öldürüldü Kendisi islâm hükümdarlarının en büyüğü, iman cihetinden en kuvvetlisi ve kâfirlere karşı en çok gaza yapanı idi. Zamanındaki hükümdarların cihaddan kaçınmalarını ve vergi almalarını hoş görmezdi."*¹³⁵

Yine aynı bölümde Bâyezid dünyanın en seçkin hükümdarlarından (*melik*) biri olarak gösterilmiş ve onun *ilmi, âlimleri seven ve Kur'an ehline teveccüh gösteren* bir hükümdar olduğundan söz edilmiştir. Metin, yazarın Makrîzî'den alıntı yaptığını söylediği şu cümlelerle devam etmektedir:

"Şeyh Takiyüddin el-Makrîzî'nin yazısında şunları okudum ki, ona bunları Emir el-Hasene el-Keçkenî anlatmıştı. (Makrîzî onun ağzından naklen şöyle söylüyor): "Elçi olarak Ebu Yezid'e gittiğim vakit onunla beraber hamama girdim. Burada, içinde yıkandığı bir havuz vardı ki tamamiyle gümüş idi, keza içinde yemek yediği, (su) içtiği ve kullandığı kaplar da böyle idi,.. Makrîzî, tabib Şemsüddin b. al-Sagıyr'in de-bu zatı el-Melik üz-Zahir, (Bâyezid'in) kendisinden hazık bir tabib istemesi üzerine ona göndermiş, gittiği zaman onun ikram ve atıyyelerine mazhar olmuştu. (Rum ülkesinden) döndükten sonra aşağıdaki şeyleri bildirdiğini söyler: "İbn Osman sabahleyin erkenden yüksek geniş bir yerde oturur, halk da kendisinden uzakta, onun görebileceği bir yerde dururlardı. Bir haksızlığa uğrayan kimse ona müracaat eder ve derhal işi halledilirdi. Memleketinde emniyet o derece idi ki, bir kimse yüklü deveyi herhangi bir yerde bırakır gider de kimse ona taarruz etmezdi. Hizmetinde bulunan her kese yalan söylememelerini, hiyanette bulunmamalarını şart

¹³³ "Rum (memleketi) sahibi Murad b. Orhan b. Erden Ali b. Osman b. Süleyman b. Osman al-Türkmanî, bu sene içinde ölenler arasındadır. Bunların soylarının Hicaz Araplarından olduğu söylenir." İbn Hacer'den naklen Ş. İncalcık, İbn Hâcer, s. 190.

¹³⁴ İbn Hacer'den naklen Ş. İncalcık, İbn Hâcer II, s. 351.

¹³⁵ Metnin devamında Timur'un Bayezid'e gönderdiği mektupta söylediği sözler şunlardır: "Sen Allah yolunda cihat yapan bir insansın, senin mahvedilmem istemem; fakat sen babandan ve dedenden sana kalan memleketlerle alâkadar ol ve onlarla kanaat et, Melik Ebu Said zamanında Rum sahibi Eretna'nın olan memleketleri bana teslim et.". İbn Hacer'den naklen Ş. İncalcık, İbn Hacer, s. 191.

koşmuştu; fakat zevk ve şafaya ait ne isterlerse yaparlardı... Memleketlerinde zina, livat, şarap ve afyon içmek çok yapılmış olup bunu açıktan açığa yaparlardı. İlimle meşgul olan her kese çok fazla ikramda bulunurlardı. Ebu Yezid hiç kimsenin raiyetinden birinin -ölü veya diri olsun- malına taarruz etmesine imkân bırakmazdı. Eğer bir kimse varis bırakmadan ölürse, malı kadının yanına emanet bırakılırdı. Kendisiyle beraber gazaya giden (askerler) ellerine geçirdikleri hiçbir şeye taarruz etmezdi.”¹³⁶

Yazar, Bâyezid’in ölümünün anlatıldığı kısımda da onun Malatya’yı aldıktan sonra şehrin halkına iyi davranıp, yağma ve benzer hareketlerde bulunmadığından, yine âlimleri sevdiğinden ve adaletinden söz etmiştir.¹³⁷

Aynî’nin *Ikdü’l-Cümân* adlı eserinde de Osmanlılar hakkında olumsuz ifadelerin kullanılmadığı görülmektedir. Mehmed Çelebi’nin ölümünün anlatıldığı kısımda Osmanlı hükümdarlarından “*cümlesi Allah yolunda (fî sebilillahi tealâ) gaziler*” olarak bahsedilmiştir.¹³⁸ Osmanlıların, Hristiyan devletlere karşı elde ettiği başarıların da yazarın üzerinde olumlu bir etki yarattığı eserdeki bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Osmanlı ile Macarlar arasında mücadelelerin yaşandığı 830 (1426) yılında Macarların Güvercinlik (Golubac, Kolombac) Kalesi’ni muhasarası ve Osmanlılara karşı başarısızlığı hakkında eserde şu kayıtlar yer almaktadır:

“Uc sahibi Murad bey Engürüs pişdarlarile muharebeye başladı, bunların başında Laz oğlu vardı. Pişdarların müsademesi sırasında Laz oğlu atından düştü derhal helak oldu. Engürüs pişdarı darmadağın oldu. Bunu işiten Engürüs hükümdarı derhal muharebe meydanını terkederek ülkesine döndü. Osmanlı oğlu ise Laz oğlunun kellesini aldı, ülkesini çiğnedi, emvalini iğtinam ve diyarını tahrip etti ve kendi memleketine salimen, muzafferen döndü. Engürüs hükümdarının gelmesinden dolayı merkum pek çok askere malik olduğu için halk korkuya düşmüştü, fakat Cenabı hak Müslümanlara lütfetti ve Muhammed’in berekatile kâfirleri hüsrana uğrattı.”¹³⁹

Bu eserde de verilen bilgiler ve kullanılan diğer ifadelerden de anlaşıldığı gibi yazarın Osmanlı algısının olumsuz olmadığı görülmektedir.

¹³⁶ Cüneyt Kanat, “Memlûk Kaynaklarında Osmanlı İmajının Değişim Süreci”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 1, 2006, (Osmanlı İmajı), s. 127; İbn Hacer’den naklen Ş. İnalçık, İbn Hâcer, s. 192.

¹³⁷ Kanat, Osmanlı İmajı, s. 127; İbn Hacer’den naklen Ş. İnalçık, İbn Hâcer III, s. 117.

¹³⁸ Aynî’den naklen Âbidin, s. 206. “*Bunların hepsi Allah yolunda savaşan gazi sultanlardır. Allah onlara rahmet eylesin.*” Bkz. Aynî’den naklen Koprıman, s. 13.

¹³⁹ Aynî’den naklen Âbidin, s. 209; Aynî’den naklen Koprıman, s. 15.

Sehâvî'nin *ed-Dav'ü'l-Lâmi* adlı eserinde verilen bilgilere göre II. Murad, *güçlü, cömert, yürekli (şecaatli) ve döneminin en büyük hükümdarlarından*.¹⁴⁰ Yine aynı eserde *sâhib-i bilâdu'r-Rûm* olarak bahsedilen Fâtih, *büyük, azimli ve âlimlere saygılı* bir hükümdar olarak tanıtılmaktadır. Onun babasının yolundan gidip Hristiyanlarla savaştığından ve imar faaliyetlerinden de bahsedilmektedir.¹⁴¹ Yazar, *et-Tibrü'l-Mesbûk* adlı eserinde ise II. Murad'ın ölümünü anlattığı kısımda onun hakkında övgü veya eleştiri içeren herhangi bir ifade kullanmamaktadır.¹⁴²

İbn Tağrıberdî'nin eserlerinde yer alan kayıtlardan, olumlu Osmanlı algısının II. Murad ve Fâtih dönemlerinde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Yazar, *el-Menhelü's-Sâfi*'de II. Murad hakkında *cihaddan geri kalmayan, halkına karşı âdil, cömert, iyi huylu ve aynı zamanda eğlence ve zevke düşkün* ifadelerini kullanmaktadır.¹⁴³

İstanbul'un fethini izleyen yıllarda iki devlet arasındaki çeşitli sorunlardan dolayı anlaşmazlıkların yaşandığı bilinmekle beraber fetih hakkında İbn Tağrıberdî'nin *en-Nücûmü'z-Zâhire*'sinde kullanılan cümleler şunlardır:

“857 yılı Şevval ayının 23'ünde Cumartesi günü (27 Ekim 1453) Anadolu ülkesinin meliki hordgar Muhammed bek İbn Murad bek b. Osman'ın elçisi Memluk sultanı el-Melik el-Eşref Aynal'ın cülusunu tebrik etmek ve yine İstanbul şehrinin fethini Tanrının Sultan Mehmet'e nasip ettiğini haber vermek için geldi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u zorlu bir savaştan sonra, 857 yılı Cumâdi'l-Ulâ ayının 20'sinde Salı günü aldı. Ben de bu büyük fetih için Tanrı'ya şükrediyorum... Adı geçen elçiler beraberinde İstanbul'un eşrafından iki esir ile birlikte geldi ve onları sultanın huzuruna çıkardı. Sultan ve halk bu büyük fetihten dolayı çok mutlu oldular ve sevindiler. Bu sebeple müjde davulları çalındı ve Kahire şehri günlerce süslendi. Şevvalin 25'inde pazartesi günü, elçi beraberindeki esirlerle birlikte Kahire sokaklarından geçerek kaleye çıktı. Halk bu haberi her yerde büyük bir coşkuyla kutladı. Bu sırada pek çok ihsanlarda bulunuldu. Sultan da Kalatül Cebel'de kutlamalar düzenledi. Sonuç olarak bu elçinin böylesine güzel bir müjde ile gelmiş olması önemli bir olaydı. Ve sultan da hemen ikinci Emir Ahur Emir Yarşıbay el-Aynali el-Müeyyedi'yi

¹⁴⁰ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmi*, 10. cüz, s. 152.

¹⁴¹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmi*, 10. cüz, s. 47. Bu eserde Mehmed Çelebi'den bahsedilen kısımda, onun hakkında övgü veya eleştiri içeren herhangi bir ifade yoktur. Bkz. s. 76.

¹⁴² “Murad bek b. Ebu'l-Feth b. Muhammed...”. Bkz. Sehâvî, *et-Tibrü'l-Mesbûk*, 3. cüz, s. 148.

¹⁴³ Halil İnalçık, “Murad II”, *DİA*, Cilt: 31, İstanbul, 2006, s. 170; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-Sâfi*, 11. cüz, ss. 233-234.

gelen elçiyle birlikte kendisinin cevabını götürmek üzere İbn Osman'a gitsin diye görevlendirdi."¹⁴⁴

İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-Dühûr* adlı eserinde de İstanbul'un fethi olayı ilgili benzer ifadeler kullanmıştır. Burada da yine Fatih için *hondgar* ve *melik* sıfatları kullanılmış, sultan İnal'ın tahta çıkışını tebrik ve fetih haberini vermek için gelen elçilerden ve Kahire'nin süslenip, şehirde şenlikler yapıldığından söz edilmiştir.¹⁴⁵

Devletin çöküş süreci ve Mısır'ın Osmanlılar zamanındaki ilk yıllarını eserinde ayrıntılarıyla ele almış olan son dönem Memlûk tarihçilerinden İbn İyas'ın, hakkında övgü dolu sözler kullandığı Fâtih ve İstanbul'un fethi hakkında yazdıkları da İbn Tağrıberdî'nin verdiği bilgilerle benzerlik göstermektedir:

"857 yılı Şevval ayında (Ekim 1453) Anadolu Meliki Muhammed b. Osman'ın elçisi geldi. O, büyük Kostantiniyye'nin fethini sultana haber verdi. (Sultan Mehmet) Kostantiniyye'nin fethinde pek çok yeni savaş aleti ile değişik yöntemler ve teknikler kullanmıştı. Fetih 857 yılı Cumâdi'l-Ulâ ayının 20'sinde Salı günü (29 Mayıs 1453) gerçekleşti. Bu sultana bildirildiğinde kalede müjde davulları çalındı. Kahire'nin süslenmesi emredildi. Sonra sultan, ikinci Emir-i Ahur Yarşibay'ı bu büyük fethi kutlamak için İbn Osman'a elçi olarak tayin etti. Yarşibay İbn Osman'ın ülkesine gitmek üzere yola çıktı."¹⁴⁶

Yazar'ın Fatih'in ölümü üzerine onun hakkında kullandığı ifadeler ve yaptığı açıklamaların, İbn Hacer'in Bâyezid hakkında sahip olduğu olumlu bakış açısı nedeniyle söylediği övgü dolu sözler ile benzerlik göstermesi gözden kaçmamaktadır:

"886 yılının Rebi'ül-Evvel ayında (Nisan 1481) mücâhid ve gazi, Anadolu'nun büyük sultanı Kostantiniyye şehrinin sahibi Muhammed b. Murad b. Ebi Yezid İbn Osman'ın vefat ettiği haberi geldi. O muhteşem ve büyük bir hükümdardı. Her yere adaletle hükmetmesi, ilim sahibi olması, cömertliği, askerlerinin çokluğu, Gayri Müslimlerin pek çok ülkesini ve kalelerini ele geçirmesi ile tanınmaktaydı. O, Anadolu ülkesine babasının sağlığında hükümdar oldu. Babasından sonra da onun hükümdarlığı devam etti. Uzun bir süre; 31 yıl

¹⁴⁴ İbn Tağrıberdî, **en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûk-i Mısır ve'l-Kâhire**, 16. cüz, yay. Cemaledin eş-Şeyyal ve Fehim Muhammed Şeltut, Kahire, 1972, ss. 70-71; İbn Tağrıberdî'den naklen Kanat, Osmanlı İmajı, ss. 128-129.

¹⁴⁵ İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-Dühûr*, 2. cüz, s. 453.

¹⁴⁶ İbn İyas, II, s. 316; İbn İyas'tan naklen Kanat, Osmanlı İmajı, s. 128.

iktidarda kaldı. Onun doğumu 840'tan (1436-37) sonra idi. Ölümünden sonra yerine oğlu Ebu Yezid Yıldırım yani şu anki hükümdar geçti. Sultana onun ölüm haberi bildirildiğinde çok üzüldü ve kederlendi."¹⁴⁷

İki devlet arasında, Fâtih döneminde başlayan anlaşmazlıklar II. Bâyezid döneminde de devam etmiş ve en sonunda savaş kaçınılmaz hale gelmişti. Bu ilişkiler sürecinde Memlûk tahtında bulunan hükümdarlar İnal, Hoşkadem ve Kayıtbay'dır. Bununla beraber İbn İyas, II. Bâyezid'in ölümünün anlatıldığı kısımda onun hakkında da oldukça iyi ifadeler kullanmıştır:

"918 yılı Cumâdi'l-Ulâ ayında (Temmuz 1512) Cuma günü büyük sultan, gazi, mücahid, Kostantiniyye, Anadolu şehirleri ve feth edilen yerlerin sahibi Anadolu sultanının vefat haberi geldi. O, gaza anında şehit olan Sultan Ebû Yezîd yani Yıldırım b. Orhan b. Erden Ali b. Osman b. Süleyman b. Osman el-Ekber'dir. Tahta 886 (1481-82) yılında oturmuştur. 918 yılına (1512-13) kadar da tahtta kalmıştır. O'nun hâkimiyet süresi 33 yıl ve birkaç aydır. O, sultan olduğu sürede Frenk ülkelerinden pek çok şehri feth etmiştir. Bütün her yerde onun ismi adaletle anılırdı. Osmanlı sultanlarının en seçkinlerinden birisidir. Öldüğünde üç erkek evlat bıraktı. Onlar; en büyükleri Korkud Bek, Ahmed Bek ve kendisinde sonra sultan olan Selim Şahtır. Selim Şah saltanat tahtına babasının sağlığında oturdu. O'nun tahta geçiş haberi babasının ölüm haberinden önce geldi. Memlûk sultanı O'nun ölüm haberini alınca ağladı ve çok üzüldü. Ardından kalede Osmanlı sultanı için gıyabî cenaze namazı kılındı. Aynı şekilde insanlar arasında Osmanlı hükümdarının ölüm haberi duyulunca onlar da Cuma namazından sonra el-ezher cami, el-Hâkim cami, İbn Tolun cami, es-Sultan cami ve diğerlerinde gıyabî cenaze namazı kıldılar. Bütün insanlar onun ölümünden dolayı büyük üzüntü duydu. Çünkü o gece gündüz demeden bütün gücüyle Frenklere karşı mücadele etmiştir. O, Müslümanlara çok yardımcı olmuştur."¹⁴⁸

İbn İyas, 921 (1515) yılı Şubat (Muharrem) ayı olaylarının anlatıldığı bölümde ise Osmanlı padişahının Mısır'a gönderdiği bir mektupta kendisini Memlûk sultanından üstün tuttuğu söylentisi ile ilgili olarak Yavuz Sultan Selim hakkında son derece kötü ifadeler kullanmıştır:

"Bu Selim Şah b. Osman alabildiğine cahil ve fitne çıkarmayı seven birisiydi. Ayrıca çok kan dökücüydü ve o kardeşlerini ve kardeşlerinin aralarında daha henüz

¹⁴⁷ Bu kayıтта II. Bâyezid ile Yıldırım Bâyezid karıştırılmıştır. Bkz. İbn İyas, III, s. 181; İbn İyas'tan naklen Kanat, Osmanlı İmajı, s. 129.

¹⁴⁸ İbn İyas, IV, ss. 269, 270; İbn İyas'tan naklen Kanat, Osmanlı İmajı, ss. 130-131.

sütten kesilmemiş bebeklerin de bulunduğu çocuklarını cehaletinden dolayı öldürdü."¹⁴⁹

Yavuz'un Kahire'ye girişinin anlatıldığı kısımda ise yine onun hakkında olumsuz sıfatların kullanıldığı görülmektedir:

*"Onun âdeti eski hükümdarlara benzemiyordu. Ahlakı kötü, kan dökücü, çok kızan, sözünü ikinci defa tekrarlamayan bir kişi olduğunu söylediler."*¹⁵⁰

Daha sonra Osmanlı askerlerinin Çerkez kökenli Memlûkleri ve bazı devlet adamlarını öldürmeleri ve hatta çarşılardaki at cesetleri ile ilgili olarak ilginç bir karşılaştırma yapılmış ve *"Mısır halkı Buhtunnasır'dan beri böyle şiddet görmemişlerdi."* cümlesi kullanılmıştır.¹⁵¹ Yazar, aynı bakış açısıyla Mısır'ın o anki mevcut siyasi durumundan yakınlıkla Yavuz hakkında yine kötüleyici ifadeler kullanmış ve suçlamalarda bulunmuştur:

*"Enteresan olaylardan biri Mısır sultanlarının İslam dünyasının en büyük hükümdarı hâdimü'l-haremeyn iken şimdi naiblik haline gelmesidir. Mısır hükümdarı olan Firavın 'Mısır mülkü benim değil mi?' demiş, dünyanın diğer ülkelerine karşı Mısır'a sahip olmakla övünmüştü. Lakin Osmanoğlu Mısır'ın haremine tecavüz etmiş, mallarını ganimet aldıktan, kahramanlarını öldürdükten, çocuklarını yetim bıraktıktan, adamlarını esir aldıktan, düzenini darmadağın ettikten sonra ülkeden ayrılmıştı. Babilli Buhtunnasır zamanından beri böyle bir asi ülkeye girmemiş, Mısır'ın başına böyle bir olay gelmemiştir. Buhtunnasır'ın yaptığını Osmanoğlu aynen yapmıştır: Kuvvet, kudret Allah'ın elindedir."*¹⁵²

Yavuz hakkında benzer yakınmalar ve suçlamalar yine aynı bölümde devam etmekte ve bu kez Osmanlı askerleri de bu suçlamalardan nasiplerini almaktadırlar:

"Osmanoğlu ancak Çerkes memlûklarının kanını dökerken ortaya çıkıyordu. Bir kişiye aman verirse tutmuyordu. Onun ne sözü ne fiili yerindeydi. Sözünü tutmuyor, diğer hükümdarlar gibi verdiği sözde sebat etmiyordu. Diğer hükümdarlar gibi halka ziyafet vermiyor, onlar gibi her gün hasekilerle yemek yemiyordu. Askerlerine gelince, hepsinin gözü aç, kalpleri kirliydi. Çarşılarda atları üzerinde yemek yiyorlar, çok hayırsız, dindarlıkları az kişilerdi. Çarşılarda halk arasında alenen şarap içiyorlar, Ramazan'da çoğu oruç tutmuyor, camilerde az namaz kılıyorlar, Cuma namazına az gidiyorlardı. Ağır

¹⁴⁹ İbn İyas, IV, ss. 435, 436; İbn İyas'tan naklen Kanat, Osmanlı İmajı, s. 131.

¹⁵⁰ İbn İyas, V, s. 141; İbn İyas'tan naklen Kanat, Osmanlı İmajı, s. 132.

¹⁵¹ İbn İyas, V, s. 147.

¹⁵² İbn İyas, V, s. 188.

başlı, edepli değillerdi. Ne onlar, ne emirleri, ne vezirleri nizam tanıyorlardı. Hayvanlara benziyorlardı."¹⁵³

Vezir Yunus Paşa'nın öldürülmesi olayının anlatıldığı bölümde ise daha önce onun en büyük vezir ve Mısır naibi, Yavuz'un da çok yakın adamı olduğundan ve onun tahta geçmesi hususunda çaba gösterdiğinden bahsedilmekte ve metin şöyle devam etmektedir:

*"Lakin Selimşah vezirlerinin, askerlerinin hiçbirinin arkadaşı, dostu değildi, kimseye aman vermiyordu. Tabiatı hafif, kötü bir kişiydi. Oğlu dahi olsa kan dökmeye meyilliydi. Padişah olmak için babasını, kardeşlerini öldürmüştü. Sonunda Yunus Paşa'ya borçlu olduğu halde onu da öldürdü."*¹⁵⁴

923 (1517) yılı olaylarının anlatıldığı bölümün sonlarında o yıl Mısır'da yaşanan olaylar hakkında yine daha önce iki farklı yerdeki kayıtlarla benzer şekilde *"Mısır halkı bu yıldan daha büyük şiddeti sadece Babilli Buhtunnasır zamanında gördü."* cümlesi kullanılmıştır.¹⁵⁵ Yavuz'un ölümüyle ilgili olarak ise yazarın kullandığı ifadeler ve cümleler yine son derece olumsuz ve sitem dolu olmakla beraber bu kez onun hakkında -Mısır halkının ağzından- *zâlim* ifadesi de kullanılmıştır:

*"Güç ve hile ile engellenemez olan ölüm onun da başına gelmiş. Mezarında işlediği günahların rehini olmuş. Nimet içinde mi, azap içinde mi olduğu bilinmiyor... Halk Selimşah'ın öldüğüne kesin kanaat getirdi. 'Allah'a şükür zalimler öldü' dediler. Çerkes memlukları ise çok sevindiler, birbirlerini müjdelediler. 'Bir kavmin başına gelen musibet diğer bir kavime göre faydalıdır'. Beyler üç gün siyah giydiler, Selimşah'a matem tuttular. Ölümü ansızın olmuştu. Yaşasaydı kimseye hayrı olmazdı. Allah insanları onun şerrinden kurtardı."*¹⁵⁶

Eserde, Kanûnî'nin tahta çıkışı ile ilgili olarak verilen bilgiler ise şunlardır:

"Sultan Süleyman dokuzuncu Osmanlı padişahıdır. Babasının ölümü üzerine 12 Şevval 926 (25 Eylül 1520) Pazar günü tahta çıktı. Rum, Mısır diyarları

¹⁵³ İbn İyas, V, s. 189.

¹⁵⁴ İbn İyas, V, s. 192.

¹⁵⁵ İbn İyas, V, s. 207.

¹⁵⁶ İbn İyas, V, ss. 327, 328.

buralara bağılı yerlerin sahibi olmuştur. Söylediklerine göre, bu sırada 28 yaşındaydı. Erkek, kız çocukları vardı. Akıllı bir kişiydi. Onun hakkında şu beyitleri söyledim:

*'Sultanımız Osmanoğlu tahta çıkınca sevindik, emniyette olduk. Atalarından devleti miras aldı. O, zamanın Süleymanı'dır.' ...*¹⁵⁷

Eserin son cildinde, Osmanlılar hakkında verilen bilgiler bunlardan ibaret değildir. Bunlardan başka Osmanlıların Arap kökenli olduğuna dair bir iddiayı içeren ifadeler¹⁵⁸, Yavuz'un fiziksel özellikleri ile ilgili tasvirler, Mısır'ın harap olmasıyla suçlanan ve Mercidâbık Savaşı'nda Osmanlıların tarafına geçen Halep naibi Hayır Bey'in Yavuz'un Mısır'a girmesine neden olduğuna dair ve Osmanlı döneminde Mısır'da yaşanan olaylar ve yapılan düzenlemelerle ilgili genel olarak olumsuz içerikli ifadeler kullanılarak verilen bilgilerin varlığından da söz etmek mümkündür. İbn İyas'ın Yavuz hakkında en sık kullandığı ifadeler *sultan*, *Osmanoğlu* (*İbn Osman*) ve *Selimşah*'tır.

Memlûk Devleti'nin yıkılış süreci ve Suriye'deki Osmanlı hâkimiyetinin ilk yılları hakkında eserlerinde önemli bilgiler veren İbn Tolun'un *İ'lâmü'l-Verâ* adlı eserinde Osmanlı padişahları ve valileri hakkında kötü ifadelerin kullanılmadığı görülmektedir. Bu eserde Yavuz, *melik*, *melikü'r-Rûm*, *muzaffer*, ve *sultan* gibi sıfatlarla anılmış, Kanûnî'den de *sultan* olarak bahsedilmiştir.¹⁵⁹

Mısır'ın Osmanlı dönemi tarihçilerinden İbn Zümbül'ün eserinde de İbn İyas'ın verdiği bilgilerle uyumlu olarak Yavuz'un *sert tabiatlı* ve *sözünde durmayan* bir yapıya sahip olduğu¹⁶⁰ ve Osmanlı askerlerinin bazı kötü davranışları (yağma)¹⁶¹ hakkında verilen bilgilerin dışında, Osmanlılar hakkında -İbn İyas'ın eserinde yer alan- kötü ve olumsuz ifadelere pek rastlanmamaktadır.¹⁶² Hatta, II. Bâyezid

¹⁵⁷ İbn İyas, V, s. 329.

¹⁵⁸ İbn İyas, V, s. 330. Burada Osman Bey'in aslının Medine yakınındaki Vâdi'l-Safrâ Araplarından olduğu söylenmektedir. İbn Hâcer'in eserinde de buna benzer bir kayıt yer almaktadır. Bu rivayetler hakkında bkz. Karadeniz, Meşruiyet Mücadelesi, ss. 157-158.

¹⁵⁹ İbn Tolun, ss. 125, 221, 236, 238, 248 ve diğer sayfalar.

¹⁶⁰ İbn Zümbül, s. 88.

¹⁶¹ İbn Zümbül, s. 104.

¹⁶² Daha önce de bahsedildiği gibi farklı bir nüsha üzerinde çalışan Hayajneh'in yayınladığı metinde Yavuz için ayrıca *sinirli*, *kan dökücü* ifadelerinin kullanıldığı da görülmektedir. Eserde Yavuz için kullanılan olumlu ifadelerden bazıları ise şunlardır: *anlayışlı*, *mantıklı*, *kalbi güçlü*, *gayretli*, *âlimlerle çok oturup kalkan*, *döneminin en büyük hükümdarı*. İbn İyas'tan farklı olarak İbn Zümbül, Yavuz için *cahil* ifadesini kullanmamış, Osmanlı askerlerinin de *âdil*, *insaflı*, *şeriat hükümlerine bağılı* olduklarını ifade etmiştir. Bkz. İbn Zümbül'den naklen Hayajneh, ss. 53-55.

hakkında da “...evliyaullahtan mübârek bir insandı ve zor kullanmayı, tatsızlığı sevmezdi.” şeklinde övgü ve saygı ifade eden bir cümle kullanılmıştır.¹⁶³ Onun, *güvenilir, dindar ve hayırsever bir insan* olduğu hakkında verilen bilgiler de son derece önemlidir.¹⁶⁴ Bu eserde de yine eleştirilerin odağında olan kişi, Yavuz’u Mısır’a girmesi konusunda teşvik ettiği belirtilen Hayır Bey’dir.¹⁶⁵

Memlûk Devleti’nin 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlılarla iyi ilişkiler kurduğu ve bu durumun etkilerinin kaynaklara da yansıdığını söylemek mümkündür. Kaynaklarda, Yavuz’dan önceki Osmanlı hükümdarları “*gaza ve cihat yapan, âlimleri seven, adaletli hükümdarlar*” olarak tanıtılmıştır. Bu dönemlerde Osmanlılar ile kötü ilişkiler içinde bulunmayan ve savaş halinde olmayan bir devletin kaynaklarında olumlu bir Osmanlı algısının varlığı anlaşılabilir bir durumdur. Fâtih ve II. Bâyezid dönemlerinde iki devlet arasında ilişkilerin bozulmasına rağmen, İbn Tağrıberdî ve İbn İyas’ın yine de bu iki padişah hakkında kötü ifadeler kullanmayıp onlardan saygıyla bahsettikleri görülmektedir. Bu durumun nedenleri olarak, Fâtih ve Bâyezid’in kişisel özelliklerini ve özellikle İstanbul’un fethinden sonra Osmanlıların şöhretlerinin ve güçlerinin iyice artmış olmasını göstermek mümkündür.

İbn İyas’ın eserinde Yavuz tarafından Memlûk Devleti’ne son verilmesi olayı son derece olumsuz, şikâyet içeren ve kimi zaman acıklı ifadelerle anlatılmıştır. Bu durumu tek bir nedene bağlamak mümkün değildir. Fâtih ve II. Bâyezid hakkında - bu dönemlerde iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasına rağmen- kötü ifadeler kullanmayan yazarın yine ilişkilerin bozulduğu Yavuz dönemi olayları anlatılırken daha sert ve kötü ifadeler kullanılmış olmasında, yaşadığı devletin Yavuz’un liderliğindeki Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılmış olması kadar Yavuz’un yazar tarafından şikâyetçi bir dille anlatılan kişisel özellikleri ve davranışları da etkili olmuştur. İbn İyas, Yavuz hakkında “*kan dökücü, zalim, sözünde durmayan, kötü ahlaklı*” gibi son derece olumsuz sıfatlar kullanmaktadır. Artık, bu noktada kullanılan ifadelerde abartıya kaçıldığı ve tepkilerin daha şiddetli bir hâl aldığı görülmektedir. Eğer devlet Osmanlılar tarafından yıkılmamış olsaydı, Yavuz

¹⁶³ İbn Zünbül, s. 86; Kanat, Osmanlı İmajı, s. 131.

¹⁶⁴ İbn Zünbül’dan naklen Hayajneh, s. 52.

¹⁶⁵ İbn Zünbül, ss. 117-118. İbn İyas ve İbn Zünbül’ün Osmanlılara karşı bakış açıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mohannad A. Al-Mubaidin, “How the Mamluk Historians Welcomed the Ottomans”, **World Applied Sciences Journal**, Cilt: 30, Sayı: 12, 2014, ss. 1925-1931.

hakkında kullanılan kötü ifadelerin bu kadar çeşitli olup olmayacağını önceden tahmin etmek pek mümkün değildir. İbn Zünbül'ün eserinde de Yavuz hakkında bazı kayıtlar haricinde, İbn İyas'ın eserinde kullanılan olumsuz ifadelerin bulunmaması o dönemde Yavuz ve Osmanlılar hakkında sahip olunan bakış açısının değiştiğinin bir kanıtı olarak gösterilebilir. İbn İyas'ın Kanûnî hakkında iyi bir izlenime sahip olup olumlu ifadeler kullanması da bu görüşü destekler niteliktedir. İki yazarın da eserlerini kaleme aldığı yıllarda Mısır'ın o dönemde askerî ve siyasî alanda gücünün zirvesine ulaşan Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde bulunmasını da Kanûnî hakkında kötü ifadeler kullanılmamış olmasının bir nedeni olarak göstermek, bu durumda kabul edilebilir bir açıklama olacaktır. Tebaası olunan devlet ve hükümdarları hakkında olumsuz ve eleştirel ifadelerin kullanılması da zaten İslam tarihçiliğinde sıra dışı ve benzerine az rastlanan bir durumdur.

2.5. SAFEVÎLER DÖNEMİ KAYNAKLARINDA OSMANLI ALGISI

Safevîlerin ikinci hükümdarı Şah I. Tahmasb, kendi döneminde yaşanan siyasî olayları anlattığı otobiyografik eserinde (*Tezkire*) Osmanlıların İran üzerine düzenledikleri seferler hakkında önemli bilgiler verir. 1533 yılında Safevîlerin Osmanlılara sığınan Azerbaycan valisi Ulama Han'ın da teşvikleriyle sadrazam İbrahim Paşa komutasında başlayıp daha sonra Kanûnî Sultan Süleyman'ın da Tebriz'e ulaşmasıyla devam eden ilk seferin anlatıldığı bölümde, İbrahim Paşa'nın Ulama Han ile beraber Tebriz'e girmesi sonrasında yaşanan olaylarla ilgili olarak onun hakkında sitem dolu ifadeler kullanılmaktadır:

*“Hz. Allah celle şanuhu Ulama'yla İbrahim Paşa'nın cezasını versin (çünkü kendi velinimetlerinin beddua almasına neden oluyorlar) ve verecektir de... Şimdi İbrahim Paşa, Hz. Allah'ı (celle şanuhu) dikkate almayıp Ulama'ya ruhsat vererek bunca kan, yıkım ve yağma ile ırz ve mala tecavüze neden oldu ve böylece bir sürü fisk u fücür ortaya çıktı ve çıkmaya da devam edecektir.”*¹⁶⁶

¹⁶⁶ Tahmasb, s. 35.

Eserde, bu ilk seferin anlatıldığı bölümün son kısmında İbrahim Paşa'nın öldürülmesi üzerine fitne ve kargaşanın ortadan kalktığı ve niza ateşinin söndüğünden söz edilerek sadrazam hakkında yine olumsuz ifadeler kullanılmıştır.¹⁶⁷

1548 yılında Şah Tahmasb'ın Osmanlılara kardeşi Elkas Mirza (El-Kâsib) ile beraber bizzat padişahın da katıldığı İran üzerine düzenlenen ikinci Osmanlı seferinin anlatıldığı bölümde ise sefer öncesinde Mirza hakkında Kanûnî'ye bilgi veren sadrazam Rüstem Paşa hakkında “*kötü tabiatlılıkta İbrahim Paşa gibi olan*” şeklinde kötüleyici bir benzetme yapılmıştır.¹⁶⁸ Elkas Mirza'nın sözlerine uymakla ve onun gibi insanların söz ve fillerine göre hareket etmekle suçladığı Osmanlılar hakkında da “*Rumilerin delilikleri ve kıt akıllılıkları bir kez daha ortaya çıktı.*”¹⁶⁹ şeklinde olumsuz içerikli bir cümle kullanan Şah Tahmasb, kardeşinin ölümünden sonraki olayların anlattığı bölümün başında da Osmanlıların o dönemki Erzurum beylerbeyi İskender Paşa hakkında *fitne ve fesadı körükleyen, nasihat dinlemeyen*, ifadelerini kullanmıştır.¹⁷⁰ Bir sonraki bölümde ise kardeşi şehzade Selim'le anlaşmazlığa düşüp isyan eden ve kendisine sığınan şehzade Bâyezid'i akılsızlık ve cahillikle suçlayan Şah Tahmasb, bunun aksine şehzade Selim hakkında ise akıllı ve bilgili ifadelerini kullanmıştır.¹⁷¹

Şah Tahmasb'ın eserindeki Osmanlılar ile ilgili kayıtlar incelendiğinde ilk göze çarpan husus Kanûnî hakkında herhangi bir olumsuz ve aşağılayıcı bir ifadenin kullanılmaması, hatta onun sürekli büyüklük ve saygınlık belirtilen sıfatlar ile anılmasıdır. Eserde Osmanlı padişahı için *hünkâr, hünkâr hazretleri (hazret-i hünkâr), hüdâvendigâr* sıfatlarının kullanılmasının çeşitli nedenlerinin olduğu kuşkusuzdur. Her şeyden önce eserin kaleme alındığı dönemde Osmanlılar ile Safevîler arasında 1555 yılında imzalanan Amasya Barış Antlaşması'nın halen yürürlükte olmasının, Şah Tahmasb'ın Osmanlı padişahı hakkında kullandığı ifadelerde aşırılığa kaçmamasında ve dikkatli davranmasında etkili olduğu söylenebilir. İki devlet ve hükümdarlar arasındaki güç dengesinde önemli bir farkın bulunduğu, Çaldıran sonrasında meydan savaşlarından daima kaçınan Safevîlere

¹⁶⁷ Tahmasb, s. 52.

¹⁶⁸ Tahmasb, s. 55.

¹⁶⁹ Tahmasb, s. 56.

¹⁷⁰ Tahmasb, s. 73.

¹⁷¹ Tahmasb, s. 86.

karşı Osmanlıların üstünlüğü ve Safevî şahının Osmanlı padişahıyla mevcut barış döneminde yeniden bir anlaşmazlığa düşmek istememesi gibi etkenler padişah hakkında olumsuz ifadelerin kullanılmamasının nedenleri olarak gösterilebilir. Padişahın İbrahim Paşa'nın sözünden çıkmadığına dair bir bilginin verildiği yerde bile yine ondan *hünkâr* diye söz edilmiştir.

Osmanlıların 1533 yılındaki ilk İran seferinden önceki olayların anlatıldığı bölümde ise padişahın “*Frenk tarafına gitmiş*” olmasından yararlanarak Maraş, Diyarbakır ve Bağdat şehirlerine sefer düzenlenmesi konusunda emirlerinin tavsiyelerini, “*Hünkâr hazretlerinin gazaya gittiği için ona saldırmayı işlerinin yolunda gitmeyeceği ve dini dünyaya satmayacağı*” gibi gerekçelerle reddeden şahın kullandığı bu cümlelerin Esterâbâdî ve Timur dönemi tarihçilerinin eserlerinde yer alan ilgili husustaki bilgiler ile benzerlik göstermesi dikkat çekicidir.¹⁷² Burada da Osmanlıların sahip olduğu gazi şöhretinin ve bunun kendilerine sağlamış olduğu prestij ve saygınlığın yine daha önce anlaşmazlıklar ve mücadelelerin yaşandığı karışık bir devletin hükümdarı tarafından göz önüne alınmış olduğunu belirtmek yanlış bir tespit olmasa gerekir. Bununla beraber Şah Tahmasb'ın eserindeki Osmanlı algısının esasında sadece padişah hakkında kullanılan ifadelerle bakarak olumlu olduğu şeklinde bir genelleme yapmak pek doğru olmaz. Çünkü, eserde İbrahim Paşa, Rüstem Paşa ve İskender Paşa gibi Osmanlı devlet adamları hakkında kullanılan ifadeler daha önce örneklerle gösterildiği üzere olumsuzdur. Şah Tahmasb, Osmanlılarla yaşanan anlaşmazlıkların yükümlülükleri olarak bu paşaları göstermiş, bunlarla beraber kendi kardeşlerinin de padişahı İran'a sefer düzenleme konusunda yönlendirdiğinden bahsetmiştir. Osmanlıların Elkas Mirza ile ilgili tutumları ise *delilik ve kıt akıllılık* olarak değerlendirilmiştir. Şehzade Selim hakkında kullanılan olumlu ifadelerin aksine, Bâyezid hakkında da *akılsız* ve *cahil* ifadeleri kullanılmıştır. Eserde verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere şah, Osmanlı padişahıyla barış içinde bulunduğu bir dönemde, babasına karşı isyan halinde bulunup kardeşiyle de anlaşmazlığa düşen Bâyezid'in kendisinden borç istemesi ve şehzadenin yazılarında sığınmış olduğu kendisinden Şah Tahmasb diye söz etmesi, şahın

¹⁷² Tahmasb, ss. 31-32. Tahmasb'ın bu ifadeleri, Kadı Burhaneddin'in I. Murad'a, Timur'un da Bayezid'e karşı bakış açısının şekillenmesinde Osmanlı hükümdarlarının kaynakların ifadesiyle gaza ve cihat yolunda mücadele ediyor olmalarının da etkisinin olduğu hakkında -daha önce değerlendirilen- kaynaklarda yer alan ifadeleri hatırlatmaktadır.

Bâyezid'e karşı sahip olduğu olumsuz bakış açısının nedenleri olarak gösterilebilir. Teslim ettiği Osmanlılar tarafından öldürülen Bâyezid'in âsi olarak görülmesi ve meşruluğunu kaybetmiş, gözden düşmüş bir şehzade olarak öldürülmüş olmasının da şahın onun hakkında kullandığı ifadeler konusunda etkili olduğu öne sürülebilir.

Don Juan'ın (Oruç Bey Bayat) eserinde birçok yerde bilgi verilen Osmanlılarla ilgili olarak ilk defa Yavuz hakkında onun tahta geçişinin anlatıldığı kısımda olumsuz ve kötüleyici ifadeler kullanılmıştır:

“Bu sıralarda II. Bâyezid'in oğlu Selim, en kötü bir tavırla ve en zalimce bir davranışla tahtı ele geçirdi. Çünkü o babasını zehirlemişti. Bu barbarlık Osmanlı hanedanına has bir davranıştır. Çünkü yeni sultan tahta geçer geçmez, kendisine karşı çıkan olmasın diye bütün kardeşlerini hatta babasını bile öldürür.”¹⁷³

Daha sonra III. Murad döneminde Lala Mustafa Paşa idaresindeki Osmanlı ordusunun İran üzerine düzenlediği seferin anlatıldığı bölümde askerlerin yol üzerinde karşılaştıkları zorluklar nedeniyle hoşnutsuzluklarından söz edilmiş ve şu cümleler kullanılmıştır:

“Mustafa Paşa ilerlemeye devam edip on iki gün boyunca bataklıklardan ve kamışlıklardan geçtiler. Yollarına o kadar çok engel çıkıyordu ki, askerler birkaç defa ilerlemekten vazgeçmek durumunda kalıp Sultan Murat'ın hırsına ve açgözlülüğüne; Mustafa Paşa'nın da bencilliğine lanet okudular.”¹⁷⁴

Özdemiroğlu Osman Paşa idaresindeki Osmanlı ordusunun Tebriz'i ele geçirmesi ve sonrasında yaşananlar ile ilgili olarak kullanılan sitem dolu, kötüleyici ifadeler ise şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Nihayet Osman Paşa mecburen, ahalinin uzun süre direnişine karşı duyduğu kızgınlıkla silaha sarılıp şehri zorla zapt etti; askerlerine şehri yağmalamaları iznini verdi. Şehirde öyle korkunç ve vahşice şeyler meydana geldi ki, geçmişte hiçbir barbar millet böyle bir işe kalkmamıştı... Üzülerek belirtmek gerekir ki, Tebriz şehri ikinci defa olarak acımasız bir talihsizlikle karşı karşıya kaldı. Bu cümleden, şehrin mahallelerinin birinde yaşayan bazı yeniçeriler evlerinde ölü bulununca Osman Paşa yeniden genel yağma emri

¹⁷³ Don Juan (Oruç Bey Bayat), s. 94. Bu çeviride barbarlık olarak geçen ifade İngilizce çeviride *inhuman* (insanlık dışı) olarak geçmektedir. Bkz. Don Juan of Persia, s. 115.

¹⁷⁴ Don Juan (Oruç Bey Bayat), s. 118.

verdi. Neticede öyle acımasızca bir zulüm yapıldı ki, kadınlar ve çocuklar bile askerlerin eziyetinden kaçıp dağlara sığındılar.”¹⁷⁵

III. Mehmed döneminde Mehmed Ağa başkanlığındaki elçi heyetinin Safevî sarayına gönderilmesi, elçinin Osmanlı sarayının isteklerini bildirmesi ve Şah Abbas'ın cevabı üzerine Mehmed Ağa'nın çok öfkeleniğinden bahsedilmekte ve burada Osmanlılara zalimlik sıfatını yakıştırılmakta, III. Murad'ın Safevî veliahdı Safi Mirza'nın rehine olarak İstanbul'a gönderilmesi şeklindeki isteği ise küstahça olarak nitelendirilmektedir.¹⁷⁶

Bu önemli kayıtlardan başka eserde birçok yerde bilgi verilen Osmanlılar hakkında oluşan olumsuz algının belirtileri olarak Kanûnî'nin 1534'e Tebriz'e girdikten sonra şehri ateşe verip, katliam, işkence ve eziyetler yapıldığından bahsedilmiş, II. Selim için *ayyaş* sıfatı kullanılmış¹⁷⁷, Gürcülere karşı Osmanlıların din değiştirme hususunda baskı kurup onların inançlarına müdahale ettikleri ifade edilmiş, Safevî şahı II. İsmail'in tahta geçmesinden bir süre sonra kardeşlerini öldürtmesi konusunda ise Osmanlı ailesine özendiği belirtilmiştir.¹⁷⁸

Don Juan'ın eserinin ilk iki bölümünün kendisinin kaleminden çıkmamış olması ve İspanyol yazar Licentiate Ramon tarafından Don Juan'ın da tanıklıkları ve bilgi birikiminden yararlanarak yazılmış olması nedeniyle Osmanlı algısı açısından dikkatle değerlendirilmesi ve kullanılması gerekir. Kitabın yazıldığı dil İspanyolcadır. Don Juan'ın ise o dönemde henüz edebi bir eser oluşturacak derecede İspanyolcasının olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla, bu eserde Osmanlılar hakkında kullanılan ifadelerin daha ziyade, o dönem İspanya'da Osmanlılara karşı oluşan olumsuz algının dışavurumu olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. İspanya ve Avrupa'nın Osmanlı algısı ise bu çalışmanın kapsamı içine girmemektedir. Yine de kitabın yazılırken bütünüyle Don Juan'ın gözetiminden bağımsız olarak yazılmadığı bilindiğine göre, verilen bilgilere dayanarak Safevîlerin Osmanlılarla barış içinde olduğu bir dönemde Avrupa'ya giden ve eski bir Şii-Safevî devlet adamı olan Don Juan'ın Osmanlılar hakkında olumlu düşüncelere sahip olmadığı

¹⁷⁵ Don Juan (Oruç Bey Bayat), ss. 149, 150.

¹⁷⁶ Don Juan (Oruç Bey Bayat), s. 193.

¹⁷⁷ Don Juan (Oruç Bey Bayat), s. 104.

¹⁷⁸ Don Juan (Oruç Bey Bayat), s. 108.

söylenebilir.

Safevî kaynaklarında Osmanlılar hakkında kullanılan kötüleyici ve olumsuz ifadeler oldukça azdır. Osmanlı hükümdarları için en çok kullanılan sıfat veya unvan *sultan* ve *padişah* ifadeleridir.¹⁷⁹ Osmanlılar hakkında kullanılan bu ve diğer saygılı ifadelerin kullanılmasının nedenleri söz konusu olduğunda, Şah I. Tahmasb'ın *Tezkire* adlı eserinde verilen bilgiler ve bu kaynak hakkında daha önce yapılan değerlendirmeler burada tekrar ele alınabilir. Tahmasb döneminde 1555 yılında imzalanan anlaşmayla başlayan Osmanlı-Safevî barış sürecinin devam ettiği yıllarda kaleme alınan eserlerde Osmanlı padişahları hakkında saygılı ifadelerin kullanılmış olması doğal karşılanabilir. Çünkü, bu eserlerin yazarlarının bağlı bulunduğu Safevî Devleti'nin karşısında daha üstün bir güç ve Hristiyan devletlere karşı elde ettiği başarılarla ünlenmiş olan, İslam dünyasının en güçlü devleti Osmanlılar bulunmaktadır. Tam bu noktada, yine Tahmasb'ın eserinde Kanûnî için kullandığı saygı içeren ifadelerin ve ona karşı sahip olduğu olumlu bakış açısı konusunda etkili olduğu öne sürülebilecek olan nedenlerin anlaşılması daha da kolaylaşır. Konuyu daha iyi kavramak için Osmanlılar hakkında kullanılan saygılı ifade ve unvanların bulunduğu eserlerin bazılarında örnekler vermek yerinde olacaktır.

Habîbü's-Siyer'de, II. Murad ve Fatih *sultan*, Yıldırım ve II. Bâyezid ise *kayzer* olarak anılmış, Yavuz için de defalarca *sultan* unvanı kullanılmıştır.¹⁸⁰

Ahsenü't-Tevârîh'te de Osmanlı hükümdarlarından birçok kez *sultan* ve *padişah* olarak bahsedilmiştir.¹⁸¹ Kaynaklarda sık sık kullanılan bu iki ifadeye. Yavuz hakkında *Rum paşası* tabirinin de kullanıldığı *Lubbü't-Tevârîh*'te de rastlanmaktadır.¹⁸²

Osmanlılar hakkında olumsuz ifadeler kullanmayan dönemin ünlü tarihçilerinden Gaffârî'nin, *Târih-i Cihan-Ârâ* adlı eserinde Yavuz'un, babası II. Bayezid'i esir ettiği yerde öldüğünü belirtmesi dikkat çekici bir bilgidir. Bu eserde

¹⁷⁹ Osmanlılar hakkında kullanılan diğer ifadeler için bkz. Cihat Aydoğmuşoğlu, "Safevi Devri Tarih Yazıcılığının Genel Özellikleri", **I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu (23-25 Ekim 2014 Zonguldak/Türkiye), Bildiriler Kitabı**, (Ed. Nurettin Hatunoğlu ve Canan Kuş Büyüktaş), Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, Zonguldak, 2015, s. 232; Cihat Aydoğmuşoğlu, **Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, (Şah Abbas), ss. 30-31.

¹⁸⁰ Khwandamir, ss. 604-612.

¹⁸¹ Bu eserin iki cildinde de birçok yerde bu ifadeler kullanılmış olduğundan burada sayfa numaraları verilmemiştir.

¹⁸² Bkz. Kazvinî, ss. 52, 53, 56, 59, 67.

Çelebi Mehmed'den itibaren Osmanlı hükümdarları *sultan* olarak anılmakta, önceki hükümdarlar için bu unvan kullanılmamaktadır.¹⁸³

Anonim bir eser olan *Târih-i Kızılbaşan*'da sadece bir yerde *hünkâr* olarak anılan Kanûnî ile II. Bâyezid ve (*Rum padişahı*) Yavuz hakkında da *sultan* unvanı kullanılmıştır.¹⁸⁴

Osmanlılar hakkında nadiren kullanılan olumsuz ifadelerden de burada iki eserden örnekler verilecektir. *Habîbü's-Siyer*'de, Yavuz için iki farklı yerde *doğru yoldan sapmış* ve *açgözlü*¹⁸⁵ ifadeleri, *Ahsenü't-Tevârîh*'te de sadece ölümünden bahsedildiği kısımda yine Yavuz için *acımasız* sıfatı kullanılmıştır.¹⁸⁶

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, mezhep farklılığına rağmen Safevî tarihçilerinin bu çalışmada incelenmiş olan eserlerinde yerleşmiş bir olumsuz Osmanlı algısının varlığından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber, savaş dönemlerinde Safevî şahlarının ve devlet erkânının da Osmanlılar hakkında tarihçilerle daima aynı düşüncelere sahip olduğunu söyleyerek genelleme yapmak doğru olmayabilir. Bu noktada, Şah I. Tahmasb'ın Osmanlı paşaları hakkında kullandığı kötü ifadeleri göz önüne almak gerekir. Dolayısıyla, sadece tarihçilerin eserlerindeki ifadeleri algı sorunu açısından değerlendirmek her zaman istenilen sonuçlara ulaşmak için yeterli bir yöntem olmayabilir. Yine de çoğu zaman kaynaklarda verilen bilgilerin bize sunduğu olanaklar doğrultusunda yorum yapabilmekteyiz.

Son olarak, Osmanlı tarihçilerinin eserleri ve devletin resmi belgelerinde ise Safevîler hakkında daha çok savaş zamanlarında kullanılan, son derece kötü ve aşağılayıcı ifadelerin bulunduğu belirtilmesi gerekir.¹⁸⁷ Barış zamanlarında, bu kaynaklarda doğal olarak daha ılımlı ve aşağılayıcı olmayan ifadeler kullanılmıştır.

¹⁸³ Bkz. Gaffârî, ss. 242-247 ve Osmanlılardan bahsedilen diğer sayfalar.

¹⁸⁴ Bkz. Kızılbaşlar Tarihi, ss. 37, 45, 46, 53, 54, 71.

¹⁸⁵ Khwandamir, ss. 604, 612.

¹⁸⁶ Rumlu Hasan, s. 212.

¹⁸⁷ Aydoğmuşoğlu, Şah Abbas, s. 30.

SONUÇ

Anadolu Beylikleri dönemi kaynaklarında Osmanlılar ile ilgili kullanılan ifadeler daha önce de belirtildiği gibi taraflar arasındaki egemenlik kurma amaçlı psikolojik boyutları da olan mücadelenin etkilerinin satırlara yansımaları olarak görülebilir. Bu durumun etkilerinin geç dönemlerde dahi devam ettiği görülmektedir. Karamanoğulları ve Candaroğulları beylikleri tarih sahnesinden çekildikten sonra yazılan Şikârî'nin eserindeki ifadeler, Gelibolulu Mustafa Âli ile Peçevî'nin eserlerindeki Şemsî Ahmed Paşa'nın ve *Anonim Osmanlı Kroniği*'ndeki Cüneyd Bey'in sözleri Osmanlı algısı ile ilgili son derece önemli örneklerdir.

Timurlular döneminde Şâmî ve Yezdî'nin eserlerindeki Osmanlılara karşı bakış açısının olumsuz bir niteliğe sahip olmasında da iki devlet arasında o dönemde yaşanan anlaşmazlıklar ve kötü ilişkilerin etkili olmasının yanında yazarların Timur'un devletinin Osmanlı Devleti'nden net olarak daha güçlü ve üstün görmüş olmalarının da payı olduğunu unutmamak gerekir. Daha sonraki dönemlerde yazılan eserlerde de Timurlular Devleti'nin eski gücüne erişemediği ve giderek daha da zayıfladığı göz önüne alınırsa bu nedenle de Osmanlılara karşı küçültücü bakış açısının değişmeye başladığı söylenebilir. Dönemin kaynaklarında Osmanlı algısının değişimiyle ilgili olduğu düşünülen diğer nedenler ise daha önce belirtildiği için burada tekrar edilmeyecektir.

Memlûkler dönemi kaynaklarındaki Osmanlılarla ilgili bilgiler değerlendirildiğinde ise daha farklı ve değişken bir durumun varlığı karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık 100 yıllık bir zaman dilimi içinde kaleme alınan bu eserlerdeki Osmanlı algısı ile ilgili değişim Memlûk Devleti'nin yıkılışı ve Yavuz'un kişisel özellikleri ile ilgilidir. Daha önceki Osmanlı padişahları eserlerini Osmanlı egemenliğinin başladığı dönemde kaleme alan İbn İyas ve İbn Zünbül'de bile kötü şahsiyetler olarak görülmemekte ve övülmektedirler.

Safevîler dönemi (1600 öncesi) kaynaklarında da aradaki çatışma dönemleri ve mezhep farklılaşmasına rağmen Osmanlılar hakkında olumsuz ifadelerin kullanılmamasının en önemli nedenleri olarak Osmanlıların askeri açıdan Safevîlerden daha güçlü bir konumda olmaları ve bazı eserlerin barış dönemlerinde kaleme alınmış olmaları gösterilebilir.

Bütün bu verilen bilgiler toplu bir şekilde ele alınacak olduğunda çalışmanın “Tarih Yazımında Algı” bölümünde belirtilen algının oluşumu ile ilgili nedenlerin (aynı inançtan olan devletlerin mücadeleleri ve birbirlerine bakış açısı, gaza ve cihat ile kazanılan şöhret, rakiplerin kişisel özellikleri ve karakterleri gibi) bir kısmına Osmanlılarla ilişkiler kuran Türk devletlerinin kaynaklarında rastlamak mümkündür. Kaynaklardaki Osmanlı algısının oluşumunda etkili olan en önemli neden siyasî hâkimiyet ve meşruiyet mücadelesidir. Bu mücadelelerin etkilerinin izlerine bu çalışmada incelenen Safevî kaynaklarının bazıları dışında diğer kaynakların birçoğunda rastlamak mümkündür. Dinî nedenlerin ise bütün kaynaklarda aynı derecede etkili olduğunu söylemek zordur. Bu noktada, Safevî tarihçilerinin, aralarında mezhep farklılığı bulunmasına rağmen Osmanlılar hakkında kötü ifadeler kullanmamış olmalarının göz önüne alınması gerekir.

Sonuç olarak farklı zamanlarda farklı nedenlerden dolayı -komşu Türk devletlerinin bu çalışmada incelenen kaynaklarındaki- Osmanlı algısının daima olumlu veya olumsuz olduğu şeklinde bir genelleme yapmanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Tabi her zaman bu çalışmada bahsedilen nedenler algı sorununun açıklanmasında yeterli olmayabilir. Algı konusu ele alındığında diğer devletlerin kaynaklarında verilen bilgiler ve farklı bakış açıları da mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve değerlendirmeler bu doğrultuda yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kaynaklar

Abdüllatif Kazvinî, **Safevî Tarihi**, çev. Hamidreza Mohammednejad, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011.

Abdürrezzâk es-Semerkindî, **Matlau's-Sadeyn ve Mecmau'l-Bahreyn, Cilt: I, Defter: II**, yay. Abdülhüseyin Nevaî, Tahran, 2004.

Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000.

Âşıkpaşazâde Tarihi [**Osmanlı Tarihi (1285-1502)**], haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, **Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)**, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora), Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları, çev. Şahin Kılıç, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013.

Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, **Târih-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)**, çev. İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Don Juan of Persia, A Shi'ah Catholic 1560-1604, İng. çev. Guy le Strange, New York-London, 1926.

Dukas, **Bizans Tarihi**, çev. VI. Mirmiroğlu, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956.

Ebu Bekr-i Tihranî, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Gelibolulu Mustafa ‘Âli Efendi, **Kitâbü’t-Târih-i Kûnhü’l-Ahbâr, (I. Cilt, I. Kısım)**, haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997.

Gelibolulu Mustafa ‘Âli Efendi, **Kitâbü’t-Târih-i Kûnhü’l-Ahbâr, (I. Cilt, II. Kısım)**, haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997.

Gelibolulu Mustafa Âli, **Kûnhü’l-Ahbâr, C. II, Fâtih Sultân Mehmed Devri, 1451-1481**, haz. M. Hüdai Şentürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Gelibolulu Mustafa Âli ve Kûnhü’l-Ahbâr’ında **II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri (II. Cilt)**, haz. Faris Çerçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2000.

Hâfız-ı Ebrû, **Zübdetü’t-Tevârih, Cilt: II**, yay. Seyyid Kemâl Hâc Seyyid Cevâdî, Tahran, H. 1380.

Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü’t-Tevârih**, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

İbn İyas, **Bedâyi’ü’z-Zuhûr fî Vekâyi’i’d-Duhûr II-V**, yay. Muhammed Mustafa, Kahire, 1972-1984.

İbn İyas, **Yavuz’un Mısır’ı Fethi ve Mısır’da Osmanlı İdaresi**, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

İbn Kemal (Kemalpaşazâde), **Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter**, haz. Koji Imazawa, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

İbn Kemâl, **Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter**, haz. Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

İbn Tağrıberdî, **el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi Ba'de'l-Vâfi**, 11. cüz, yay. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire, 2005.

İbn Tağrıberdî, **en-Nücümü'z-Zâhire fi Mülûk-i Mısır ve'l-Kâhire**, 16. cüz, yay. Cemaleddin eş-Şeyyal ve Fehim Muhammed Şeltut, Kahire, 1972.

İbn Tağrıberdî, **Havâdisü'd-Dühûr fi Meda'l-Eyyâm ve's-Şühûr**, 1.-2. cüz, yay. İzzeddin Muhammed Kemâleddin, Beyrut, 1990.

İbn Zünbül, **Âhîretü'l-Memâlik**, yay. Abd el-Mun'im Âmir, basım yeri yok, 1998.

İbni Arabşah, **Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.

İdris-i Bitlisî, **Heşt Behişt, VII. Ketîbe, Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

İlişkiler, Bir Şii/Katolik Oruç Bey Bayat/İranlı Don Juan, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014.

Kadı Ahmed Gaffârî-i Kazvinî, **Târih-i Cihan-Ârâ**, Kitâb Furûşî-i Hâfız, Tahran, H. 1338.

Kemal Paşa-Zâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, X. Defter**, haz. Şefaettin Severcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

Kemalpaşazâde (İbn Kemal), **Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter**, haz. Abdullah Satun, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2015.

Khwandamir (Hândmîr), **Habibu's-Siyar, Tome Three, The Reign of the Mongol and the Turk, Part One-Part Two**, İng. çev. W. M. Thackston, Harvard University, 1994.

Kızılbaşlar Tarihi, Târih-i Kızılbaşan, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015.

Kızılbaşlığın Tarihi, Târîh-i Kızılbaşîyye, çev. Şefaattin Deniz ve Hasan Asadi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşrî Tarihi, I. Cilt**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Mikhael Doukas, **Tarih, Anadolu ve Rumeli, 1326-1462**, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, **Gazneliler, Ravzatu's-Safâ, Mülûk-ı Gazneviyye**, çev. Erkan Göksu, Kronik Kitap, İstanbul, 2017.

Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, **Ravzatu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ (Tabaka-i Selçûkiyye)**, çev. Erkan Göksu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, **Ravzatü's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ I-II**, yay. Abbas Zeryâb, Tahran, H. 1338.

Nizameddin Şâmî, **Zafernâme**, çev. Necati Lugal, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

Oruç Beğ Tarihi, (Osmanlı Tarihi - 1288-1502), haz. Necdet Öztürk, 2. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008.

Pachymeres, **Bizanslı Gözüyle Türkler**, çev. İlcan Bihter Barlas, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Rumlu Hasan, **Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-Tevârih)**, çev. Cevat Cevan, Ardıç Yayınları, Ankara, 2004.

Şah Tahmasb-ı Safevi, **Tezkire**, çev. Hicabi Kırılancı, Anka Yayınları, İstanbul, 2001.

Şemseddin İbn Tolun, **İ'lâmü'l-Verâ bi-Men Vüllîye Nâ'iben Mine'l-Etrâk bi-Dımaşki's-Şâmi'l-Kübrâ**, yay. Muhammed Ahmed Dehmân, Dımaşk, 1984.

Şemseddin Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'**, 10. cüz, yay. Hüsâmeddin el-Kudsî, Beyrut, 1992.

Şemseddin Sehâvî, **et-Tibrü'l-Mesbûk fî Zeyli's-Sülûk**, 3. cüz, yay. Lebibe İbrahim Mustafa ve Necva Mustafa Kâmil, Kahire, 2005.

Şerefeddin Ali Yezdî, **Emir Timur (Zafernâme)**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.

Şikârî, **Karaman Oğulları Tarihi**, haz. M. Mesud Koman, Yeni Kitab Basımevi, Konya, 1946.

Şikârî, **Karamannâme**, haz. Metin Sözen ve Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği - Karaman Belediyesi Yayını, İstanbul, 2005.

Araştırmalar

Âbidin, Âdile, “Aynînin, İkdülcuman Fi Tarihi Ehlizzeman Adlı Tarihinde Osmanlılara Ait Verilen Malûmatın Tetkiki”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi**, Cilt: II, 1938, ss. 109-215.

Acar, Serkan, “Kızılbaş Türk Don Juan’ın Avrupa Sefareti”, **Belleten**, Cilt: LXXVI, Sayı: 276, 2012, ss. 479-501.

Aka, İsmail, **Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Aka, İsmail, **Timur ve Devleti**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Al-Mubaidin, Mohannad A., “How the Mamluk Historians Welcomed the Ottomans”, **World Applied Sciences Journal**, Cilt: 30, Sayı: 12, 2014, ss. 1925-1931.

Alan, Hayrunnisa, **Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular, 1360-1506**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Allouche, Adel, **Osmanlı-Safevî İlişkileri, Kökenleri ve Gelişimi**, çev. Ahmed Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul, 2001.

AnaBritannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 1, Ana Yayıncılık A. Ş., İstanbul, 2004.

Ayaz, Fatih Yahya, **Memlûkler (1250-1517)**, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, “Safevi Devri Tarih Yazıcılığının Genel Özellikleri”, **I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu (23-25 Ekim 2014 Zonguldak/Türkiye)**, **Bildiriler Kitabı**, (Ed. Nurettin Hatunoğlu ve Canan Kuş Büyüktaş), Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, Zonguldak, 2015, s. 232.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, **Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)**, 2. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, **Safevîye Tarikatı Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, **Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.

Bezer, Gülay Ögün, “Nizameddin Şami”, **DİA**, Cilt: 38, İstanbul, 2010, s. 330.

Cahen, Claude, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, 4. Baskı, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

Çuhadar, Mustafa ve İsmail Yiğit, “İbn Tağrıberdî, **DİA**, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 385-388.

Daş, Mustafa, “Bizans Kaynaklarında Timur İmajı”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 2, 2015, ss. 43-58.

Deniz, Ahu, **Habîbü’s-Siyer Adlı Eserin Selçuklular ile İlgili Kısımının Çeviri ve Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Dilek, Kaan, “Şerefeddin Ali Yezdî”, **DİA**, Cilt: 38, İstanbul, 2010, ss. 550-552.

Emecen, Feridun M., “Gazaya Dair XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti”, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 115-126.

Emecen, Feridun M., “İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmajı”, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 261-274.

Emecen, Feridun M., “Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)”, **İSAM Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 27, 2017, ss. 57-89.

Emecen, Feridun M., “Osmanlılar ve Türkmen Beylikleri (1350-1450)”, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 73-114.

Emecen, Feridun M., “Osmanlılarda Türklük Kavramı Üzerine Notlar: ‘Aşağılama Edebiyatı Miti’ ”, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 275-284.

Emecen, Feridun M., “Siyasi ve Jeopolitik Dinamikler Hakkında Bazı Mülahazalar (1300-1389)”, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 45-55.

Emecen, Feridun M., **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I**, 3. Baskı, İsam Yayınları, İstanbul, 2014.

Emecen, Feridun M., **Yavuz Sultan Selim**, Kapı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2016.

Erkoçoğlu, Fatih, “Arap Kaynaklarında Yıldırım Bâyezid”, **1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur), Ankara, 9-12 Ekim 2012, Bildiri Kitabı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, ss. 9-32.

Ersan Mehmet ve Mustafa Alican, **Türklerin Kayıp Yüzyılı, Beylikler Devri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Es-Seyyid, Eymen Fuad , “Makrîzî”, **DİA**, Cilt: 27, Ankara, 2003, ss. 448-451.

Es-Seyyid, Seyyid Muhammed, “İbn Zünbül”, **DİA**, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 474-476.

Göksu, Erkan, “İbn Tağrıberdî ve Tarihçiliği”, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi (A Journal of Oriental Studies)**, Yıl: VIII, Sayı: 26, 2008 (I), ss. 69-90.

Gündüz, Tufan, “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türk ve Türkmen İmajı”, **Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler**, 3. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 97-110.

Gündüz, Tufan, “Safeviler”, **DİA**, Cilt: 35, İstanbul, 2008, ss. 451-452.

Gündüz, Tufan, “Safeviler”, **Kızılbaşlar, Osmanlılar, Safeviler**, 2. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 53-97.

Gündüz, Tufan, **Son Kızılbaş Şah İsmail**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.

Hañçerlioğlu, Orhan, **Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar, Cilt 1**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Hayajneh, Eman, **İbn Zünbül’ün ‘Vâkıatu Sultan Selim ve Es-Sultan Kansu El-Gavri’ Adlı Eserinin Tahlil ve Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2005.

Hinz, Walter, “Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tetkiki”, çev. Mehmet Altay Köymen, **Belleten**, Cilt: VI, Sayı: 21-22, 1942, ss. 85-120.

İnalcık, Halil, “Murad II”, **DİA**, Cilt: 31, İstanbul, 2006, s. 170.

İnalcık, Halil, **Devlet-i ‘Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, 49. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

İnalcık, Halil, **Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları**, 4. Baskı, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.

İnalcık, Şevkiye, “İbn Hâcer’de Osmanlılara Dair Haberler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, 1948, ss. 189-195.

İnalcık, Şevkiye, “İbn Hâcer’de Osmanlılara Dair Haberler II”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 4, 1948, ss. 349-358.

İnalcık, Şevkiye, “İbn Hâcer’de Osmanlılara Dair Haberler III”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 5, 1948, ss. 517-529.

Kafalı, Mustafa, “Timur”, **İA**, Cilt: 12/I, İstanbul, 1979, ss. 336-339.

Kanat, Cüneyt, “Memlûk Kaynaklarında Osmanlı İmajının Değişim Süreci”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 1, 2006, ss. 123-134.

Kanat, Cüneyt, **Makrîzî’nin Kitâb es-Sulûk’unda Osmanlılar, Karamanoğulları ve Batı Anadolu Beylikleri ile İlgili Kayıtlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1991.

Kandemir, M. Yaşar, “İbn Hacer el-Askalânî”, **DİA**, Cilt: 19, İstanbul, 1999, ss. 514-531.

Karadeniz, Hasan Basri, **Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

Karadeniz, Hasan Basri, **Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu’da Meşruiyet Mücadelesi (XIV-XVI. Yüzyıllar)**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.

Kavas, Ahmet , “Şemseddin İbn Tolun”, **DİA**, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 415-416.

Kırzioğlu, M. Fahreddin, **Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1976.

Koçkuzu, Ali Osman, “Bedreddin Âynî”, **DİA**, Cilt: 4, İstanbul, 1991, ss. 271-272.

Koprıman, Kazım Yaşar, **El-Aynî'nin İkdu'l-Cumân'ında IV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 1971.

Kortantamer, Samira, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 1, 1983, ss. 31-35.

Koyuncuoğlu, Tülay, **İbn İyâs'ın “Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr” Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular İle İlgili Kayıtlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004.

Kütükoğlu, Bekir, **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993.

Lindner, Rudi Paul, **Göçebeler ve Osmanlılar**, çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.

Manz, Beatrice F., “Timur Lang”, **The Encyclopaedia Of Islam, New Edition**, Vol. X, Leiden, 2000, ss. 510-513.

Mohammednejad, Hamidreza, **Osmanlı-Safevi İlişkileri (1501-1576)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.

Moses, Rafael, “Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz”, çev. B. Senem Çevik, **Uluslararası Tarih Okulu Dergisi**, Sayı: VII, ss. 99-108.

Muslu, Cihan Yüksel, **Osmanlılar ve Memluklar**, çev. Zeynep Rona, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

Özaydın, Abdülkerim, “Kadı Burhaneddin”, **DİA**, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 74-75.
Razuk, Muhammed, “İbn İyas”, **DİA**, Cilt: 20, İstanbul, 1999, ss. 97-98.

Roemer, Hans R., “The Safavid Period”, **The Cambridge History of Iran, Volume 6: The Timurid and Safavid Periods**, (Ed. Peter Jackson), 6. Baskı, Cambridge University Press, 2006, ss. 189-351.

Savory, R. M., “Safawids”, **The Encyclopaedia Of Islam, New Edition**, Vol. VIII, Leiden, 1995; ss. 765-774.

Solak, Kürşat, **İbn Tagrı Birdî’nin “en-Nucûm ez-Zâhire” Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları Beyliği İle İlgili Kayıtlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004.

Sümer, Faruk, **Safevî Devleti’nin Kuruluşu Ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Tansel, Selahattin, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Askeri ve Siyasi Faaliyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953.

Tansel, Selahattin, **Sultan II. Bâyezid’in Siyasi Hayatı**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Tansel, Selahattin, **Yavuz Sultan Selim**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969.

Tauer, Felix, “Timurlular Zamanında Tarihçilik”, çev. Ahmed Ateş, **Bellekten**, Cilt: XXIX, Sayı: 113, 1965, ss. 49-69.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, “II. Bâyezid Döneminde Çukur-Ova’da Nüfuz Mücadelesi, İlk Osmanlı-Memlûklü Savaşları (1485-1491)”, **Belleten**, Cilt: XXXV, Sayı: 123, 1967, ss. 345-373.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, “Fatih İle Çağdaş Bir Memlûklü Sultanı: Aynal El-Ecrûd (1453-1460)”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Sayı: 23, 1969, ss. 35-50.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, “Karamanlılar”, **İA**, 6. Cilt, İstanbul, 1977, ss. 316-330.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, “Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 17-18, 1963, ss. 43-76.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 22, 1967, ss. 77-78.

Tekindağ, Şehabeddin, “Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münasebetleri”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Sayı: 30, 1976, ss. 73-98.

Tekindağ, Şehabeddin, **Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı**, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1961.

Togan, Zeki Velidi, **Umumi Türk Tarihi’ne Giriş, Cild I**, 3. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.

Tomar, Cengiz, “Şemseddin Sehâvî”, **DİA**, Cilt: 36, İstanbul, 2009, ss. 313-315.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi, I. Cilt**, 12. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi, II. Cilt**, 11. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

Yazıcı, Tahsin, “Aziz b. Erdeşir Esterâbâdî”, **DİA**, Cilt: 11, İstanbul, 1995, s. 438.

Yıldırım, M. İbrahim, “Timurlu Tarihine Dair Farsça Yeni Bir Kaynak: Zahîr-i Mar’âşî’nin Müntahabü’t-Tevârîh’i”, **Belleten**, Cilt: LXXX, Sayı: 288, 2016, ss. 371-395.

Yıldız, Sara Nur, “Şikâri”, **DİA**, Cilt: 39, İstanbul, 2010, ss. 162-163.

Yiğit, Fatma Akkuş, **Memlûkler Döneminde Çukurova**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Yücel, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Yücel, Yaşar, **Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Yüksel, Musa Şamil, **El-Makrizi (Kitab es-Suluk) ve İbn Hacer (İnba’el-Gumr)’de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaşı Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.



EKLER

EK 1: BİZANS KAYNAKLARI (PACHYMERES, DUKAS, KISA KRONİKLER) VE DİĞER YUNANCA KISA KRONİKLERDE OSMANLILAR HAKKINDA VERİLEN BİLGİLER VE KULLANILAN İFADELERDEN SEÇMELER

PACHYMERES

...Öte yandan doğuda özellikle İznik civarında durum dayanılmaz hale gelmişti çünkü Osman bölgeye büyük korku salmıştı, özellikle İmparatorun kız kardeşi Maria Osman'a ters davranıyordu. Bir keresinde İznik'e gelerek büyük bir kibirle tehditler savurmuştu ki, bu olay üzerine iç bölgelerden otuz bin kadar Türk batıya yollanmıştı. Haber İmparatora ulaştığında İmparator elçiler yollayarak Osman'a çok miktarda değerli hediye yolladı, ancak bu durum bile Osman'ı yavaşlatmaya yetmemiş, o her durumda işe yarayan sağduyusunu kullanarak İznik'e saldırmıştı, üzüm bağlarını söktü ve ekinleri yok etti; son olarak da İznik'i koruyan Karahisar'a saldırdı ve burayı etrafta bulunan tüm Türklerin yardımıyla kuşattı; bu savaşçı adamlar özellikle de okçular uzun zaman bekledikten sonra hendekleri kazıklar, taşlar ve ağaçlarla doldurulmuş ve burası ele geçirilmişti; Osman büyük bir katliam yaptı ve Tatarların olası saldırılan içinde kendine olan güveni sağlamlaştı.¹

DUKAS

Bâyezid, hiçbir teessür veya ağlama eseri göstermeksizin etraflıca düşünüp bir karar vermek üzere kardeşi Savcı'ya, babası tarafından çağırılıyormuş gibi, haber gönderdi. Savcı, cereyan etmekte olan dramdan bihaber olarak babasının davetine icabet etti; orada kardeşi tarafından yakalanarak, gözleri çıkarıldı ve bu suretle Bâyezid Türklerin başbuğu oldu. Bâyezid müstait ve harb fenninde mahir, gayretli ve aceleciydi. Ailesi efradı içinde kendisinden fazla Hristiyan düşmanı yoktu. Arapların dininde Muhammed'in en sevgili tevâbiindendi ve onun dininin emirlerine harfî harfine riayet eder ve Hristiyanlar aleyhine fenalıklar yapmak, ittihazi icap eden tedbirleri düşünüp bulmak için sabahlara kadar uykusuz kalırdı.²

...Türkler ise, bir ara muharebeyi bırakıp, köyden köye giderek, her şeyi yağma ediyorlar, böylece halktan rastgeldikleri hadsiz hesapsız erkek ve kadını, süt çocuklarını, gençleri, papazları ve keşişleri birbirine zincirlerle bağlayarak, toplu ve karma karışık bir şekilde, koyunlar gibi -ve İskitlere veya Avasgoslara yapılmakta olan muameleyi tatbik ederek- İstanbul'a götürüyorlardı. Şayet tesadüfen bunları satın alan kimse bulunmazsa, işin en fena safhası o zaman başlıyordu. Merhamete gelerek, bunları satın almaları için, bu esir addettikleri Bizanslıları değnekle dövüyorlardı. Eğer buna rağmen satılmamış esir kalırsa, Boğaz'dan geçirerek, Bursa'ya ve daha öteye gönderip, Türklerle satıyorlardı. Bu manzara pek feci idi. Her tarafta ağlamalar, her tarafta ah-ü-eninler

¹ Pachymeres, ss. 109-110.

² Dukas, s. 8.

*işitiliyor ve her tarafta Romalıların gözü önünde, hemcinslerinin göz yaşları dökülüyordu. Bunlara yardım edecek ne Bizanslı, ne bir barbar çıkıyordu.*³

*Orhan, Bizans elçilerinin sözlerini dinlerken, hiç ümit etmediği sihiriyet tekliflerini ve cihaz olarak büyük servetlerin verileceğini duyunca yaz mevsiminin yakıcı günlerinde soğuk su ile dolu bir havuzun içinde su içen ve doymak bilmeyen bir manda gibi, şaşakaldı ve şehvani hislerine mağlup oldu. Zaten bunlar, diğer bütün milletlere nispeten zaptolunmaz bit derecede şehvete meyyal ve her milletten fazla fuhşiyata düşkündür ve şehvani arzuları doymaz. Şehvetleri o derece şiddetlidir ki hiç durmaksızın, kızlarla ve oğlanlarla ve gayr-ı nâtik hayvanlarla cinsi münasebette bulunurlar. İşte bu millet Bizanslı veya İtalyan, yani başka milletten olan kızlara karşı, ister rızaları ile, ister esir olarak gelsinler, bir Afroditi ve Semeli gibi, nezaketli muamele yaparlar ve kendi ırklarından ve lisanlarını kullanan kızlardan bir ayı veya bir sırtlan imiş gibi nefret ederler.*⁴

*...Süleyman ne kadar kerim, iyi ve ciddi ise, Cüneyd o kadar hilekârdı ve işlerini son derecede ihtimam ve dikkatle yapan bir zat idi. Süleyman Çelebi, Efes ovasında çadırlarını kurdu ve dört ay orada kaldı. Bu müddet zarfında yiyip içmek ve eğlenmekten başka bir iş görmedi. Zira bu zat emsalsiz bir şarap müptelâsı idi ve nefsanî hazlarına son derece düşkündü.*⁵

*Murad'ın vefatı uzun ve üzücü bir hastalıktan ileri gelmedi. Murad düşmanlarına karşı babasından da daha mülâyim davranırdı ve kin beslemezdi. Allah bilir ki, Murad, halka karşı daima teveccühkâr ve fukaraya karşı cömert idi. Bu lütuflarını yalnız kendi ırkından ve dininden olanlara değil Hristiyanlara da ibzal ederdi. Hristiyanlarla yaptığı yeminli muahedelerin hükümlerine riayet ederdi. Ancak Hristiyanlardan bazılarının yeminlerinden döndükleri görülmüş ise de, bu muameleleri Allah'ın yanılmaz gözünden kaçmamış ve bihakkın Cenab-ı Hakk'ın gazabına uğramışlar ve Murad'ın intikamından kurtulamamışlardır. Murad'ın hiddet ve şiddeti çok sürmezdi. Muzafferiyetten sonra, düşmanını takip etmezdi ve herhangi milleti sonuna kadar mahvetmek istemezdi. Mağlup olanlar, elçiler göndererek, sulh talebinde bulundular mı, kendisi de elçileri memnuniyetle kabul eder ve bunlarla sulh aktederek, kendilerine yol verirdi. Harbden nefret ederdi ve sulhu severdi. Sulhun babası (Allah), Murad'ın son günlerini kılıçla değil sakin bir halde geçirtti. Murad'ın bütün hastalığı dört gün sürdü.*⁶

İstanbul'un zaptından sonraya ait olup, yazdığım bu vak'aları yazmamalı idim. Zira neslimizi mahv ve helâk eden müthiş düşmanımız padişahın, fütuhât ve muzafferiyetlerini ve yaptığı imar hareketlerini hikaye etmekliğim doğru değildir. Fakat bunları yazmağa beni sevk eden sebepleri anlatayım. Henüz genç yaşta bulunduğum zaman, bazı maruf ve ihtiyar adamlardan duydum ki, Osmanlıların hükümdarlığı Paleoloğosların imparatorluklarının sonuna kadar sürecektir. Osman ile Mihail Paleoloğos aynı zamanda hükümdarlık etmeğe başlamışlardı. Evvela Mihail ve biraz sonra Osman başladı. Osman Mihail'in oğlu Andronikos Paleoloğos zamanında hüküm sürmeğe başladı. Osman her ne

³ Dukas, s. 18.

⁴ Dukas, s. 19.

⁵ Dukas, ss. 52-53.

⁶ Dukas, s. 139.

kadar Mihail'in imparatorluğu zamanında beylik etmiş ise de, hükümdarlığı yağmalara münhasır kalmıştı. Bu sebepten dolayı evvela imparatorlar ve şehir, sonra da Osmanlılar yıkılacaktır. Mihail, oğlunun imparatorluğa varis olup olamayacağını kâhinlerden anlamak istemişti. Bu vakaları iyice bilenler diyorlardı ki, Mihail imparatorluk varisini kör etti ve başına bütün milletin binlerce lanetini davet etti. Kehanet yeri, cevap olarak, mânası olmayan Mamemi (MAMAİMİ) kelimesini söyledi. Kâhin ise, bu kelimeyi şöyle tefsir edip, 'Mânası olmayan bu kelime kaç harften tereküp etmiş ise, senin sülalenden o kadar imparator hükümdarlık edecek ve o zaman imparatorluk hem şehirden, hem de senin sülalenden alınacaktır' demişti. Biz şimdi bu kehanetin son devrine yetiştik ve neslimizin başına gelen müthiş felaketi gördük; hayallere kapılarak, bu felaketten kurtulmağı bekliyoruz. Bizi cezalandıran Allah'a dua ederek, çok büyük arzuyla, yukarıda bahsettiğimiz dindar adamların dediklerinin yapılacağı ümidiyle Allah'ın cezasından sonra da Türk padişahının yaptıklarını yazıyoruz.⁷

KISA KRONİKLER

KRONİK-10

...1452/6960, 15. İndiksiyon, 23 Mart

6960 yılı, 23 Mart'ta Mourates'in [II. Murad] imansız oğlu [II. Mehmed] büyük orduyla geldi ve Batı'daki Hieron'u [Rumelihisarı] inşa etti.⁸

KRONİK-12

...1402/6910, 10. İndiksiyon, 28 Temmuz

6910 yılı, 10. İndiksiyon'da, Galatia eyaletindeki Ankyra'da [Ankara] büyük bir savaş patlak verdiğinde tüm milletler tarafından nefret edilen ve hilekâr olan, İsmaililerin [İsmaelitai/Türkler] hükümdarı Pagiazet [I. Bâyezid], 28 Temmuz'da Pers ve İskitler'in hükümdarı Timur tarafından mutlak şekilde mağlup edildi.⁹

KRONİK-33

...1451/6959, 14. İndiksiyon, 3 Şubat

6959 yılında Türklerin tanrısız Emir'i, Amourates [II. Murad] öldü ve hükümdarlığı onun oğlu Tzalapes [Çelebi/II. Mehmed] aldı.¹⁰

KRONİK-33

...1520/7029, 9. İndiksiyon, 21 Eylül

7029 yılında, 26 Eylül'de, 9 yıllık imparatorluğunun ardından, tanrısız, cesur bir adam, titiz ve adil bir yargıç olan Sultan Selemes [I. Selim] öldü. O özellikle Hristiyanların çoğunu ve İsa'nın kiliselerini severdi. Onun döneminde Hristiyanların pek çok kilisesi onarıldı. O, döneminde eski kiliselerin yeniden onarılması için gereken bütün yardımları yaptı. O şöyle demiştir: 'Tanrı'nın

⁷ Dukas, ss. 196-197.

⁸ Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora), Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları, çev. Şahin Kılıç, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013, s. 83.

⁹ Bizans Kısa Kronikleri, s. 86.

¹⁰ Bizans Kısa Kronikleri, s. 113

bütün evleri güzelleştirilsin'. Ve eski kiliselerle birlikte pek çok yenileri de temelinden yapıldı.¹¹

KRONİK-57

...1520/7029, 9. İndiksiyon, 21 Eylül

Adem'den sonra 7029 yılı, 26 Eylül'de Sultan Selemes [I. Selim] dokuz yıllık hükümdarlığının ardından öldü. [I. Selim] kudretli, basiretli ve adil bir adamdı ve Hristiyanların soyunun çoğunu ve elbette kiliseyi severdi. Onun hükümdarlığı döneminde, Hristiyanların pek çok eski kilisesi tekrar inşa edildi, çünkü eski kiliselerin yenilenmesi ve bunların güzelleşmesi için izin ve destek verdi ve eski kiliselerin inşa edilmesinin yanında pek çok yenisini de temelden yaptılar.¹²

KRONİK-69

...1566/7075, 10. İndiksiyon, 23 Eylül

Aynı yılda onun oğlu Selemes (II. Selim) (sultan) oldu, ve manastırları tahrip ve yağma etti ve (oradakilerin) canlarını aldı -onun deliliğine ve vahşiliğine yazıklar olsun!¹³

KRONİK-87

...1354/6862, 7. İndiksiyon, 1 Mart, Cumartesi

6862 yılında, 7. İndiksiyon, 1 Mart'ta, Cumartesi günü, orucun ilk (günü), gecenin saat 2'sinde, korkunç şiddette bir deprem oldu ve Makedonia'nın (Trakya) kaleleri yıkıldı, keza Madytos'tan Rhaidestos'a (Tekirdağ) kadar kıyı boyunca kalelerin çoğu da temelinden yıkıldı, ve az insan ölmedi. Sonra geriye kalan halk tanrısız Türkler tarafından alındı. Ve o zamandan beri vay haline Hristiyanların.¹⁴

KRONİK-96

...1411/6919, 4. İndiksiyon, 17 Şubat, Salı

Emir Soulmanpees [Emir Süleyman Bey (Çelebi)] hamamlara düşkün olduğundan ve aşırı miktarda şarap içtiğinden, arhontlar ve ileri gelenler kızarak orduları bıraktılar ve Mousipees'e [Musa Bey (Çelebi)] doğru kaçmak için harekete geçtiler. Bunu duyan Emir Soulmanpees [Emir Süleyman Bey (Çelebi)] korkaklık yaptı ve kaçmaya kalkıştığında onu Brysa bölgesinde yakaladılar ve onu boğdular, 17 Şubat, Salı günü.¹⁵

KRONİK-114

...1390/6899, 14. İndiksiyon, Eylül(?)

6899 yılı, 14. İndiksiyon, Güneş'in 21. döngüsü, Ay'ın 2. döngüsü, resmi Paskalya 2f. Mart, Hristiyanların Paskalyası 26 Mart. Bu yılda adını Christos'tan (İsa) almış olan şehir yani Christoupolis [Kavala] inançsız Muhammediler [Möamethanoi/Türkler] tarafından işgal edildi ve kaidelerinden yıkıldı, ve hızla şehrin sakinleri bölünerek farklı bölge ve köylere dağıtıldılar.

¹¹ Bizans Kısa Kronikleri, s. 117.

¹² Bizans Kısa Kronikleri, s. 174.

¹³ Bizans Kısa Kronikleri, s. 231.

¹⁴ Bizans Kısa Kronikleri, s. 262.

¹⁵ Bizans Kısa Kronikleri, s. 267.

Ve bu durum kötü şeyler yaşamış olan bu şehrin sakinleri için daha kötü oldu. Bu Hristiyan nüfusun felaket ve yıkımı o kadar büyüktü ki, zannediyorum benzeri çok eskiden Nabukadnezar zamanında Kudüs şehrinde oldu.¹⁶



¹⁶ Bizans Kısa Kronikleri, s. 273.

EK 2: KLASİK DÖNEM OSMANLI KRONİKLERİNDE (ÂŞIKPAŞAZÂDE, MEHMED NEŞRÎ, İDRİS-İ BİTLİSÎ, İBN KEMAL, GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ), ANADOLU BEYLİKLERİ, TİMURLULAR, MEMLÜKLER VE SAFEVİLER HAKKINDA VERİLEN BİLGİLER VE KULLANILAN İFADELERDEN SEÇMELER

ÂŞIKPAŞAZÂDE

Bir gün nâgâh haber geldi kim Karamanoğlu İbrahim'ün karnı yarıldı, haramzâde oğlanlar doğurdu. Germiyoğlu dediğine bir oğlunu koşdu, Kütâhiyye'ye göndürdi. Ve birin dahi Aydınoğlu'nun iline göndürdi. Biri dahi Menteşeoğlu'dur dedi. Anı dahi ol vilâyete göndürdi. Kendü Alâiyye'ye yürüdü. Sultan Mehmed kim bu haberi işidicek def'i İshak Paşa'yı hil'atledi. Anadolu beğlerbeğiliğin verdi. İshak Paşa'yı göndürdi. Ve Sultan Mehmed dahi devlet atına bindi, sürdü Bursa'ya vardı. Karamanoğlu doğurduğu haramzâde oğlanlar cemî'isi kaçdılar. Anaları karnına girdiler.¹⁷

Bir dahi şeytanet-i Karaman beyan eder. Hünkâr Koylhisar vilâyetine varıcak Karamanoğlu, İsmâ'il Beğ'e adam göndürdi kim: "Dön, hey Tanrı kulu! Yenişehir'e varma." Dedi kim: "Osmanoğlu'nun fırsatın bulduk" dedi. "Bu taraftan biz hareket edelim. Ben sana mu'in dedi. "Ol taraftan dahi Hasan Beğ'e haber göndürelüm, o da hareket etsün" dedi. "Osmanoğlu'n ara yerden götürelüm" dedi. "Gine sen vilâyetüne var" dedi.¹⁸

Uzun Hasan dahi Karamanoğlu'nun vilâyetinde çok bedbahtlıklar etdi. Nice mallar ve davarlar aldı, nakdeden ve gayrı cinsden. El-hâsılı vilâyet-i Karaman'ı bozdu, harab eyledi. Çıkdı gitdi.¹⁹

Bu Çukurova'yı Mısırlı zulmilen harab eylemişidi. Nâgâh sultânü'l-mücâhidin Sultan Bâyezid Han kim vilâyet-i Karaman'ı feth etdi. Ol vilâyetün za'iflerinin feryâdı bu gâzi pâdişâhun mübârek sem'ine yetişdi. Pâdişâh dahi merhamet sâyesini diledi kim ol vilâyetün za'iflerine göndüre.²⁰

Sonra Haydar'un bir oğlu dahi zâhir oldu İsmâ'il adlu. Mürîdleri ana tâbî' oldular. Şol kadar oldular kim cemî'i memleketde olan mürîdleri birine buluşıcak "selâmün aleyküm" diyecek yerde "şâh" derleridi. Hastalarını görmeğe varıcak du'â yerinde "şâh" derleridi. Ve bu vilâyet-i Rum'da olan mürîdlerine ehl-i sünnet eydürleridi... Ve dahi biribirinün ağzına lafzile söğüp yürürleridi. Latifeleri işbu vechileyidi. Namaz dahi kılmazlaridi. Ve oruç dahi tutmazlaridi. Ve dahi rafza müte'allik kelimâti çok ederleridi. Ve 'lhâsıl rafzı âşikâre eder oldular. Memleket-i Rum'da olan sofularun hulefâsını ve Erdebil'e

¹⁷ Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)], haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 189.

¹⁸ Âşıkpaşazâde, s. 220.

¹⁹ Âşıkpaşazâde, s. 237.

²⁰ Âşıkpaşazâde, s. 288.

varan sofuları Sultan Bâyezid tahkîr edüp Rum-ili'ne sürdü. İsmâ'il dahi asker çeküp Tebriz'e yürüdü. Tebriz'in beği dahi kaçdı. Tebriz'i yağma etdiler. Ehl-i sünnete hayli hakâretler eyledi. Müsülmanların rızkını, malını ellerinden alup birbirinin avratını tasarruf edüp helâldür derleridi. Andan leşker cem' edüp Rum'a teveccüh etdi. Öyle olsa Rum pâdişâhı dahi mütenebbih oldu...²¹

MEHMED NEŞRÎ

Rivâyet olunur ki, çünkü Sultan Murad Han Gazi, Niş'i ve etrafında olan kılâ'ı feth idüb, Lâz haraca ita'at idüb, sulh olunub, yine Edirne'ye dönicek, haber geldi-kim Karaman oğlu Alâüddin Beğ bin İbrahim bin Mahmud bin Mehmed bin Karaman bağı olub, gelub, il urdı didiler. Gazi Murad Han işidüb, gam-gin olub, a'yân-ı devleti ve erkân-ı saltanatı cem' idüb eytdi: 'şol ahmak zâlimün itdüğü işleri görün; ben Allâhü Teâlâ yolunda din gayretine çalışub, iklimümü koyub, bir aylık yol kâfir içine girüb, gice ve gündüz ömrümü gazâya sarf itmeğe niyet kılub, 'ıyş u 'ışreti terk idüb, bela vü mihnet ihtiyar idem; dahi ol gele bir bölük mazlum Müslimanların üzerine düşe, gâret ide, incide! Ey, gaziler! bu zâlimleri nice ideyin, beni gazâdan men' idüb, müslimanlar üzerine kılıç salmağa irtikâb itdüür. Ve eğer ferağat idüb cihâd ve gazâ'ya meşgul olursam Müslimanlar zâlim elinde giriftâr olurlar. Ve eğer üzerine varırsam, gaza kılan gazilerin kılıcın mü'minler üzerine döndürmek lâzım gelür', deyü hayli tereddüd çekdi.²²

Karaman-oğlu dahi Hünkâr'a ilçî gönderüb, eytdi: "Leşkerüm, leşkerünce vardır. Eğer barışursan barışurın, eğer uruşursan, uruşurın; derdüne derd, merküne merk virürüm", didi. Sultan Murad Han Gazi dahi cevap virdi ki "bire hey müdbir ve müfsid ve zâlim, benüm kasdum ve işüm gice ve gündüz gazaya dürüşmekdür. Benüm gazama mani' olub, Müslimanları ben gazâda iken incidürsün. Ahd ü aman bilür âdem değilsin. Seni kam' itmeyince, ben huzur ile gaza idemezsin. Nice barışmak ki mâni'-i gazâya gazâ, gazây-ı ekberdür. Hazır ol vaktuna, işte vardum" didi.²³

...Timur-i gaddar, Rûm'da çok dürlü zulümler idüb, ol kışı Aydın îli'nde kışladı. Ve çerisi Rûm vilâyetini yağma idüb, yakub, yıkub, müslümanların ehlin, 'ayâlin elden geçürüb, ey nice atalar oğlını yavı-kılub, ve nice analar kızından ayrı düşüb, âlem gayet kızluk olub, taş taşı yiyub, çoklık halk açlıktan helâk olmuşdı. Andan Timur-leng oğlını Bursa'ya gönderüb, "Var, Bâyezid Han'un anda olan hazinesini getir" didi. Oğlu dahi gelüb, Bursa şehrini talan idüb, yıkub yakub sarayda olan hazineyi aldı. Bu dahi zâlim ve bî-dîndi. Hattâ Cami'-i Kebîr'ün içine âdemler konub, ahur idüb tavile ile atlar bağlayub odlar yakub, yimek bişirürlerdi...²⁴

Şöyle rivâyet olunur ki, çün Karaman oğlu İbrahim Bey işitti-kim, kâfirler ehl-i islâmı sımışlar, ferah-nâk olup, hemen yürüyüp, Emir Dağı'na yaylaya gelen ili urup, müslümanların 'avretlerini, oğlanlarını çeküp, andan sürüp,

²¹ Âşıkpaşazâde, ss. 332-333.

²² Neşrî, I, ss. 215-217

²³ Neşrî, I, s. 219.

²⁴ Neşrî, I, s. 357.

*Beypazarı'na çıkıp, anı-dahi andan beter eyledi. Hatta Beypazarı'nın halkı âsûde olup, 'avretleri hamama girmişler idi. Gafilen koyulup, yağma edip, yıkıp yakıp, talana verdiler. Andan hamam kapısını alıp, ne kadar dişi ehli var ise, bu kız oğlandır demeyip, cümlesini elden geçirdiler. Beypazarı'nın halkına işler ettiler kim, kâfir dahî kâfirliğince ol işi etmezdi. Andan dört yanını yaka yıka, haramilikler ede ede, Sivri - Hisar'a geldi. Sivri - Hisar'lı Karaman oğlu'nun hareketini duyup, dahi gelmezsiniz kaçıp, hisara girmişlerdi. Karaman oğlu zâlim, geldiği gibi, hisarı muhasara edip, savaş yürütmeğe başladı.*²⁵

*Andan Sultan Murad, Karaman oğlu'nun yağı olup, iller urup, müslümanlara ettiği hakaretleri işidip, asker-i azîm cem' ettikten sonra, ne kadar kendiye tabi' kâfir çerisi varsa bile alıp, gelip, Konya'ya çıkıp, Karaman oğlu kaçıp, Taş'a girdi. 'Alâeddin çelebi bin Murad Han babasıyla yürüyüp, Karaman illerini yakıp Lârende'yi urdu. Konya ve Lârende'yi cemi' vilâyetiyle harap etti. Ol vakit ol kadar mezâlim oldu kim, Osman Beylerinden ol vakte-değîn, kimsesi ol kadar zulm etmiş değildi. Bunca mezâlîme sebep Karaman oğlu İbrahim Bey oldu. Ve bi'l-cümle Karaman oğlu'nun hatunu ki, Sultan Murad'ın kız kardeşiydi.*²⁶

İDRİS-İ BİTLİSÎ

...Karaman'ın bu şehirleri, en büyük ve meşhurlarıydı. Sair kasabalar ve mamûr yerleriyle takriben ikiyüz sene kadar Karamanoğlu hakimlerinin taht-ı tasarrufunda bulunmuştur. Bu kavim, Âl-i Osman Hanedanıyla akrabalığı sebebiyle, her zaman bu hanedanın himayesine mazhar olmuştur. Lâkin, saltanatın her defa intikalinde bu cemaatin memalik-i Osmaniye'ye karşı küstahlıkları zuhur ediyordu. Bunlara musallat olan sultanlardan her biri, akrabası olduğu cihetten intikâmdan vazgeçiyordu. Ama, hiçbir zaman bu cemaatin muvasalatından sâdık bir netice alınamamış, asla bu hanedanla muvafakat zuhur etmemiştir. Bu taifeden hakiki bir dostluk asla zuhur etmemiştir. Ve bu taifenin vefasızlıklarının tafsilâtı, Heşt Behişt kitabının ekseri hikâyelerinde zikredilmiştir. Birinci hikâye İslâm padişahının bu kavme karşı olan fütûhatını havi olup, ileride tafsilatıyla beyan edilecektir. Kuşkusuz şanlı ve kahraman sultan, evlad-ı İbrahim Bey-i Karaman'ın nifâkını mülâhaza edip, gerçi hepsi Sultan'ın hemşire-zâdeleri ve yeğenleri idiler, ama... (necib evlad, dayısına benzer) kabilinden olmamışlar; her hâlette kendilerinden muhtelif muhalefetler zuhur etmiş, sürekli fesat çıkarmışlardır. İdrâklı sultan, hükm-i hikmet iktizâ-yı kelamu'llah olan... muktezâsını, ibadullahın terfi'i ve umûr-ı mülk ve dini bed-hâhların karışıklığından korumayı lâzım gördü. Devletin bedeninde bir hastalık gibi duran bu marazın kaldırılmasına çalıştı. Sonunda bu münâfık müfsitler cemaatini memleketlerinden uzaklaştırıp cennetten bir timsâl olan ülkesini bu müfsid gürhün zulüm ve ifsatlarından tamamen kurtardı. Böylelikle, bu taifenin eskiden beri devam eden fitne ateşini intikam kılıcıyla akıtılan kanlarıyla söndürmüştü. Âl-i Karaman'ın evladları ve nesli zillet, avaralık ve gurbet dolu bir hayatla son demlerini yaşayıp, nihâyet bu silsile münkati' olup, varisi oldukları mülk ve devleti ister istemez iktidâr sahibi olan

²⁵ Neşrî, II, s. 637.

²⁶ Neşrî, II, s. 643.

*padişaha bıraktılar ki, bu matlabın tafsilâtı fütûhât-ı Sultanî bölümünde bundan sonra zikredilecektir.*²⁷

*Karamanoğlu İbrahim Bey, eski dalâleti, ezeli nifâkı ve saadetsizliği ile kapanmış olan fitne ve fesât kapılarını kendi elleriyle açtı... İşin âkibetini düşünmeden, kahrâr olan Allah'ın muâheze ve sorgusundan korkmadan fitne ve fesat tozlarını kendi emsâlinin akıllarına sokmaya başladı. Germiyânoğulları ve Menteşeoğulları gibi hilâfet hanedanının kadim düşmanlarını, baba ve ecdâtlarının ellerinden alınan memleketlerine temkin edeceği vaadiyle refakatlerini celbetti. Bu maksatla oğullarından birini Müslüman bölgelere fesat salmak üzere Germiyân memleketine gönderdi; bir diğer oğlunu da, zâlim, gaddâr ve işe yaramazlar ordusunun başında yağma ve tahribatta bulunmak üzere Menteşe vilâyetine gönderdi. Bunlar o diyârın müslüman ve kâfirlerine eziyetle bölgede tahribâta başladılar. İbrahim Bey, cibillî olan kötülüğü ve ezeli şakâveti ile âkibetini idrâktan âciz idi.*²⁸

*Hasan Bey âciz idi ve itaat konusunda da her zaman Sultan'a muhalif hareketlerden kaçınırdı. Ancak, devletin birkaç günlük parlamasını görünce gururuna yenildi ve gönlü karalar gibi hidâyet nurundan mahrum kaldı ve ahdini bozanlar zümresine dahil olup, eskiden var olan komşuluk hakkını riayet etmemeye başladı. Bölge halkının zayıflarına ve reâyâyâ zulmetmeye başladı.*²⁹

İBN KEMAL (KEMALPAŞAZÂDE)

Hazret-i pâdişah-ı vilâyet-penâh atası yirine hilâfet penâhına geçüp serîr-i gerdûn-nazîr-i saltanata urûc idicek ki Ye'cuc-ı fitne sedd-i emân-ı İskender-i zamânı yıkup hurûc kılmaga ikdâm itmişdi, Anadolu diyârında olan bed-kirdâr tâcdârlar sultan-ı cihânı sâhib-kırân ola deyü üşenüp, meyân-ı vifâka kemer-i ittifâkı kuşanup, bir yerden üzerine yürüelim deyü her birisi akd-i ahdi berkitmişdi... Karaman-oglu Alâeddin Beg'le ki ol güvleyüp çıkan fesad bınarının başıydı. Varsak'da ve Turgud'da ne kadar fâsid-nihâd varise ol bed-kirdârın yârı ve yoldaşıydı. Etbâ' u eşyâ'ı, hayl ü hademi hayli çoğalup haşem-i haşmeti vâfir ü zâfir olmuşdi. Mu'ârzıları sürilüp gidüp, kendü sıvrilüp çıkup zuhûr bulmuş ve sûr-ı şevketi ma'mûr olmuşdi...

Bâd-ı fesâdı teskîn için dâr-ı müdârâyı yapup sarây-ı musâlahatı âbâd ve binâ-yı müzâhereti teşyîd eylemişdi. Fehvâ-yı "ez-zarûrât tübîhu'l-mahzûrât"la âmil olup ol bed-nijâdı dâmâd idinmiş ve bisât-ı musâhereti temhîd eylemişdi. Ol âsar-ı cehlîni izhâr eyledüğince bu mehl virüp tecâhül iderdi. Oranı bir cevrine tahammul idüp katılıklarına katlanur, tegâful iderdi. Sabr eyledi ana dek ki şemşîr-i cihan-gir-i gazâyâ Rûm-ili'nün ekser kışverini açdı. Ol bûmda olan kurûmı maglûb u menkûb idüp diyâr-ı Bulgar'a ve Serf'e nâr-ı ılgarı saçdı. Deryâ-bâr şehriyârlarının üzerine su gibi fermânı revân olup Benî Asfar beglerinin asgarı ve ekberi emrine semî' u mutî' oldu. Beru yakada olan memleketinin dâmeninden düşmen-i bed-sîretün elini kestüp ma'mûre-i mezkûrede olan maslahatlardan ferâgat buldı. Andan sonra akdâm-ı ikdâm üzerine turup ihtimâm-ı tâmla yaragın yasagın görüp Karamânîlerin ki fermân-

²⁷ İdris-i Bitlisî, **Heşt Behişt, VII. Ketîbe, Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 65.

²⁸ İdris-i Bitlisî, s. 97.

²⁹ İdris-i Bitlisî, s. 199.

ı üli'l-emre itâ 'atleri yogidi. Her zamânda ol bed-fercâmlarun kişver-i İslâm'a zararları çogidi.³⁰

*Merhûm u mağfûr Hüdâvendigâr Gâzi'nün vâkı'ası ma'lûm u meşhûr olıcak, ol mâh-ı âsmân-bârgâhun üfûli âsârı gün gibi âfâkda zuhûr bulıcak, Karamân-oglı Alâ'ü'd-Din Beg ki bir def'a 'Osmânîler'ün pence-i pür-şikencesine düşüb mağlûb u menkûb olupdururdu, sine-i pür-kînesi gayret odiyla yanub taşı mihnet dûdıyla boyanub içi lehb-i gazabla tolupdururdu, ol bed-nihâd "Şehzâdeler ortasında hilâf u masaf kâyim ü dâyim ola, hilâfet emrinde hüsûmetleri ve ihtilâfları iştîdâd bula" şanub kemîn-i kinden çıkub busuyı açdı. Yılan gibi inden çıkub zehr-i kahrı saçdı. Civarında olan diyârı gâret itdi. Ol bed-fercâm diyâr-ı İslâm'a çok hasâret itdi. Sultân-ı sa'îd devletle Anadolu vilâyetine geçüb Saruhan nâhiyesine varıcak Hamid-ili'nün halkı ol le'im ü zemîm hulkdan şikâyet eylediler. Hevâ-yı nefse uyub himâ-yı himâyet-i İslâm'ı yıkmağa ikdâm u cür'etini ve dârü'l-emân-ı ehl-i imânı hasârete cesâretini hikâyet eylediler... Şehriyâr-ı kâmgâr ol bed-kirdârın gaddârlığı ahvâlini icmâlen işidüp bilüpdürürdi...*³¹

*Kâzî Burhânü'd-Din ki 'ulemâ-yı müctehidin arasında sâhib-i tercîh irilürdi, terşih-i 'inâyet-i Yezdâni ile nâsıb-ı livâ-yı saltanat olmuşdı, 'alem-i alemler baş kaldursa ceyş-i bed-kîş-i şeyâtîn-i bid'at öninden ayrılurdu, kimsenün erbiyetiyle degül, kendi himmetiyle şöhet bulmuşdı, livâ-yı fetvâ ile 'âmme-i nâm arasında 'alem idi, mükerrem hâmede ve tigde müsellemler-i alem idi, hâmesi imla itdiği nâmeyi başa bindürürdi, mig gibi serkeşler tigrine âme gibi baş indürürdi...*³²

*Ol esnâda Şeyh-ı celîl, Hoca Cüneydün nebîresi Şâh İsmail fırsat bulub, güruh-ı enbûh-ı Kızılbaşun gümrâh evbâşlarına serdâr u salâr olub, zühur itdi. Hânkah-ı Erdebilde ol çerâğ uyanıcak, diyâr-ı Âzerbâycânda ki, fitne ocağıdır, nâr-ı şerr ü şûr yanıcak, Bayındır cem'inün devleti şem'inden nûr gitdi. Ol zamânda hazret-i padişâh-ı hilâfet-dest-gâh İnebahtı ve Mütûn ve Koron fethine ikdâm ü ihtimâm idüb dururdu. Anadolu vilâyetinin leşker-i kişver-penâh ve sipâh-ı düşmen-gâhını ol sefer-i zafer-esere bile alub gidüb dururdu. Mezkûr diyâr-ı ma'murun havâlisi 'asker-i mansûrdan hâlî olub dururdu. Anuni-çün mezbûr sâhib-i hurûc mi'râc-ı zuhûra 'urûca mecâl bulub dururdu. Gelmiş diyâr-ı Erzincanda bir zamân karâr itmişdi. Ol kenârda olan bî-kârlardan işiden gitmişdi... Evvelki ilgâr salub, 'inân-rîz itdi, nâr-ı kahrle şehir-i Tebrizi ki, dârü'l-mülk-i Türkmân idi, yakdı. Gâret u hasâret odi-yle diyâr-ı Âzerbâycânı pür-dûd idüb, seyl nâhiyet-i 'Iraka akdı...*³³

Sultân-ı cihânun fermâni-yle sipeh-sâlâr-ı Karaman Karagöz Beg sâbika beyân olunduğı üzerine ki, Çukur-âbâdı feth itmişdi ol diyârda olan hisârları meremmet ü 'imâret kılub, içlerine dizdârlar nabs idüb, a'dâ-yı de ve hasamâyı ref' itmiş ve gelmiş gitmişdi. Ol zamânda Mısrın sultânı olan Kayıtbây-ı bed-rây mezbûr hâdise-i 'uzamâ-yı ğam-fezâydan haber-dâr olıcak, hazret-i sâhib-

³⁰ Kemalpaşazâde (İbn Kemal), **Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter**, haz. Abdullah Satun, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2015, ss. 54-56.

³¹ İbn Kemal, (Kemalpaşazâde), **Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter**, haz. Koji Imazawa, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, ss. 85-87.

³² İbn Kemal, IV, s. 167.

³³ İbn Kemâl, **Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter**, haz. Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 277.

*kırân-ı asrla aralarında vech-i hüsumet zuhûr bulub, âsâr-ı adâvet âşikâr olıcak gördi ki, salâh u felâha ihtimâl kalmadı. Cidâl u kıtâle ikdâm itdi, hazinesin açdı hadem ü haşeme sîm ü zer saçdı, leşker cem'ine ihtimâm itdi... Hevâ-yı nefis-i dîv-nijâda uyub, Çukur-âbâda leşker-i bî-ğıran gönderdi, ceyş-i bed-kîş-i Şâmun karğî gönderleri-yle ol sahrâyı neyisitâna dönderdi...*³⁴

*...İktizâ-yı sâbık-ı takdîr-i İlâhîyle ki sâyik-i tedbîr-i pâdişâhîdür bir 'âyik dâ'î zuhûr itdi. Ol diyâr-ı Garb'da olan fitnenün iltihâbı sâkin olunca taraf-ı Şark'dan bâd-ı fesâd kalkub sefine-i zemîne bir vechile ıztırâb virdi ki, 'Arab'dan ve 'Acem'den Türk ve Deylem'den huzûr gîtî. Merz-i Erzincân'dan nâ-gâh bir güm-râh 'urûc idüb evc-i bürûc-i âsumân-ı tuğyâna 'urûc idüb beden-i gülşen-i kişver-i Âzerbaycân'da lâle gibi kızıl baş bitdi. Ser-hayl-i bî-meyl-i cîl-i dalîl Şey'hzâde-i Erdebîl Şâh İsmâ'il sebîl-i ilhâde sâlik olub şî'âr-ı ibâçeti ızhâr ve da'vet-i dalâleti âşikâr eyledi. Ol bed-nihâd-ı fâsid-i'tikâd mezheb-i bî-asl-i Şî'ai şâyî 'idüb 'avâm-ı enâmı ki, en'âmdan edalldürürler, ol dâmile şikâr eyledi. Hazret-i Alî'nün hubbinde ve sâyir Hulefâ-i Râşidîn u eimme-i mürşidînün bugzında mütevaggil oldu...*³⁵

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ

*Vâkı'-a-i ûlâ: Cülûs-ı hümayûndan müyesser olduğu sene ki, Sultân Murâd Hân Leşker-i bî-ğırân cem' idüb, Rûm-ili ser-haddine güzâr ve küffâr-ı hâksara gazây-ı nusret-hencâr itdikde bu haberler geldi ki, İbn-i Karamân-ı bed-gümân ve Sivâs-ı Rûm hâkimi olan nâdan, ol havâlîdeki Varsâk ve Turgud ve 'aşâyiri ile emir-i Türkmân tâ hattâ Şâm vâlîsi olan gabâvet-nişân ittifâk imişler ki, şehriyâr-ı zî-şân Rûm-ili'ne geçdüğü gibi Burûsa üstine leşker çeküb, memâliki gâret ü talân kılmağı mukarrer eylemişler. Hudâvend-i 'âlemiyân bu haberi ki, işitdi, "Def"-ı a'dâ râcihdir, küffâra gâzâ mı?" diyû 'ülemâdan istiftâ kıldı. Anlar "Def"-i nusret-i müsülmânî evlâdır" dimeleriyle gürûhâ-gürûh 'asâkir-i pür-şükûhla Rûm vilâyetine yürüdi. Gûyâ ki, ol memâliki bir deryâ-yı bî-ğırân bürüdi. Her nerede ki, mukabil oldılar, kesr u hezimet, bed-hvâhlara 'âyid oldı. Cünûd-ı müsülmân kemâl-i nusret ü iğtinâmla döndi. Bu seferinde şehir-i Ankara'yı aldı. Sultân-öyüğü'ni feth idüb, halhına 'adalet sâyesini saldı.*³⁶

Ve bi'lcümle Tîmûr Hân cengi ve mülk-i Rûm'a âhengi bu mahalde tamâm oldı. Eğerci ki, ba'z-ı müverrih-i 'Arabşâh-ahvâl, Tîmûr'i ta'n u kadh ile yazmışdır ve Mîr Hond müverrih, Tîmûr neslinden olan Sultân Hüseyin (Mîrzâ ki, Sultân Baykara'dır, ânın) 'asrında te'lîf itmekle Tîmûr medâyihine mübâlağa kûşış kılmışdır. (Ammâ müverrihân-ı Rûm, Tîmûr'a gadr-i kabîh ve Sultân Bâyezîd Hân'a vasf-ı sarîh ile yazmışlardır.) Bu hakîr ızhâr-ı hakk idüb, her ne yazdım ise esahh u râst yazdım ve ne nakl itdim ise bî-kem ü kâst takrîr eyledim. Zîrâ ki, müellife bundan büyük 'ayb olmaz ki, hakkı ketm eyleye, kimine gadr ve kimine vasf ihtiyâr idüb, 'arzla söyleye. Mütâla'a idenlere ma'lûm olur ki, aslâ

³⁴ İbn Kemâl, VIII, s. 98.

³⁵ Kemal Paşa-Zâde, **Tevarih-i Âli-i Osman, X. Defter**, haz. Şefaettin Severcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, ss. 205-206.

³⁶ Gelibolulu Mustafa 'Âli Efendi, **Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr, (I. Cilt, I. Kısım)**, haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997, s. 111.

garaz u ta'assub semtine gitmedim ve hakk-şinâsâne mefhûm olur ki, kizb ü iftirâya cür'et itmedim.³⁷

Pes, müddet-i eyâlet-i evlâd-ı Karamân, bi't-takrîb, yüz altmış yıldan ziyâdece idüğü tahakkuk buldı. Fe emmâ, cümleden sonra vâki' olan ceng ü cidâl ve ol fırka'-i le'îme ile bâ'is-i infisâl olan rezm ü kitâl, müverrih-i mu'ârif, enîs-i hâk-i Bitlis, Mevlânâ İdrîs kavlince bu vechiledür ki, çünkü ebnâ'-i Karamân'un dûdmânları bugz u nifâkdan hâlî degül ve fitne vü fesâddan hâlî olmayup, içerinden biri birkaç gün... fehvâ-yı garrâsı mücebince padşâh-ı dîndârın ni'meti şükürin eylese der-'akab... mazmûn-ı 'ibret-nümâsına min-haysü'l-istikbâr mazhar düşmesi, mukarrer idi. Buna binâ'en Karamân-ı nifâk-iktirânun bakâ-yı devlet ve irtifâ'-ı menziletleri gayr-ı müyesser idi.³⁸

...Kendüler otağ onine taht kurdurub ve sa'âdetle üstine cülûs buyurdılar. Vüzerâ-i 'alî-menzilet ve sâir erkân-ı devlet yollu yollarına el kavuşub turtılar. Ba'dehû nefis-i nefesleriyle 'askerin kibâr u sığârına hitâb-ı mustetab idub, "Ma'lûmunuzdur ki, Şeyh Haydar Oğlu İsmâ'il bir nâ-merd-i rezîl iken adını Şâh kodı ve niçe hânumâna sular koydı. Günden güne fitnesi artmakda ve etrâf-ı memâliki Kızılbaş-ı evbâş kallâşlarıyla muttasıl çarpmaktadır. Pes ol makûle mezhebi bâtil, meşrebi nâ-pâk u 'âtıl murdâr levend, bâ'is-i mazarrat u gezend olmak nâmûs-ı dîn ü devlete lâyük değildir. Bu âna gelince sükût idenler gibi ihmâl u ihmâlimiz 'akl-ı kâmile muvâfık değildir. İmdi evvelâ ol müfsidün üstine kullî seferim vardır. Ümîd-vârım ki, Hazret-i Kirdigâr bu bâbda cümlemize mu'în ve meded-kâr ola" diyû soyledi. Karşısındaki 'asker-i mansûrdan bir cevâb istedi, lâkin hışm-ı âteş-i lehîbleri havfından kimse cevâb virmeğe germiyyet idemedi ve seylâb-ı kahr u gazabları korkusundan kibâr u sığâr huşkleb kalub icrâ-i kelâma cür'et idemedi ve seylâb-ı kahr u gazabları ne mertebe iduğı bundan ma'lûm oluna.³⁹

Dem olurdu ki, Şâh-ı nev-sipâh bir şahsa gazab eylerdi, karşısında hâzır bulunan hazeleye "Yen bunı" diyû söylerdi. Fi'l-hâl ol behâyim sıfatlu etrâk ol derdmendin ağzını ve burnını koparub çâk çâk iderlerdi. Lisân ve beynini kelle-i kûsfend ve dili gibi tatlu tatlu hora geçirürlerdi. Ke-ennehû segân ve gürkân gibi merdum-hordeliği, hisâl-i hamîdeden bilürlerdi. Kendüsi dahî bu yüzden icrâ-yı ferrnâna mahzûz olurdu. Bu hâleti kuvvet-i kâhiresinden 'add idüb tefâhur kılurdu.⁴⁰

³⁷ Gelibolulu Mustafa 'Âli Efendi, I. Cilt, I. Kısım, s. 175.

³⁸ Gelibolulu Mustafa Âli, **Künhü'l-Ahbâr, C. II, Fâtih Sultân Mehmed Devri, 1451-1481**, haz. M. Hüdai Şentürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 130.

³⁹ Gelibolulu Mustafa 'Âli Efendi, **Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr, (I. Cilt, II. Kısım)**, haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997, s. 1073. Burada tırnak içindeki cümleler Yavuz Sultan Selim'e aittir.

⁴⁰ Gelibolulu Mustafa 'Âli Efendi, I. Cilt, II. Kısım, s. 1086.

EK 3: İBN KEMAL'İN KIZILBAŞLARLA İLGİLİ FETVASINDAN BİR BÖLÜM

*...Onların kâfirlikleri, irtidatları konusunda hiçbir şüphemiz yoktur. Onların ülkesi darü'l-harb'dir. Gerek erkekleri ve gerekse kadınları ile evlenmek ittifakla bâtıldır. Onlardan doğan çocuklardan her biri veled-i zinâ'dır. Onlardan birinin kestiği şey yenmez. Onlara özgü olan kızıl takkeleri herhangi bir zaruret olmadan giyenin küfründen korkulur. Bunlar çoğunlukla küfür ve inkârın açık alametlerindendir. Onlar hakkındaki hüküm, mürtedlere uygulanan hükümlerdir. Harp diyarı olan ülkelerinde yenilgiye uğratılmaları halinde malları, kadınları, çocukları Müslümanlara helaldir. Erkeklerinin katli vaciptir. Ancak eğer Müslüman olurlarsa, tüm diğer Müslümanlar gibi özgür olurlar. Aksi halde zındıklığını açıkça ortaya koyan kişinin derhal öldürülmesi vaciptir...*⁴¹

⁴¹ Allouche, ss. 188-189. Burada Adel Allouche tarafından yapılan çevirisi kullanılan bu fetvanın Arapça metni için bkz. M. C. Şehabeddin Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 22, 1967, ss. 77-78.